

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİMDALI
GAZETECİLİK BİLİMDALI

**BAŞKANLIK SİSTEMİ TARTIŞMALARININ
TÜRK BASININDAKİ YANSIMALARI**

Yüksek Lisans Tezi

EZGİ ÇAKIR

İSTANBUL, 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİMDALI
GAZETECİLİK BİLİMDALI

**BAŞKANLIK SİSTEMİ TARTIŞMALARININ
TÜRK BASININDAKİ YANSIMALARI**

Yüksek Lisans Tezi

EZGİ ÇAKIR

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Özçağlayan

İSTANBUL, 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

GAZETECİLİK Anabilim Dalı GENEL GAZETECİLİK Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi EZGİ ÇAKIR'ın BAŞKANLIK SİSTEMİ TARTIŞMALARININ TÜRK BASININDAKİ YANSIMALARI adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 01.06.2017 tarih ve 2017-12/44 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi ...08.../...06.../...2017...

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Doç. Dr. MEHMET ÖZÇAĞLAYAN	
2.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. SEÇİL ÖZAY	
3.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. EBUBEKİR AYAN	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı: Ezgi Çakır

Anabilim Dalı: Gazetecilik - Gazetecilik

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Özçağlayan

Tez Türü ve Tarihi: Yüksek Lisans - Haziran 2017

Anahtar Kelimeler: Gündem Belirleme, Hükümet Sistemleri, Başkanlık Sistemi

ÖZET

BAŞKANLIK SİSTEMİ TARTIŞMALARININ TÜRK BASININDAKİ YANSIMALARI

Türkiye'nin siyasal tarihine bakıldığında Özal ile başlayan, Demirel ile devam eden alternatif hükümet sistemi tartışmalarının siyasi liderlerin yapmış olduğu açıklamalarla medya gündeminde yerini aldığı görülmektedir. Son olarak Ak Parti Hükümeti döneminde yoğun bir şekilde sürdürülen bu tartışmalarla birlikte 16 Nisan Referandumu'na gidilmiştir. Özellikle başkanlık sistemi gündeminin yaratılmasında haber aktörleri olarak siyasi liderlerin oldukça büyük etkiye sahip oldukları bununla beraber medya kuruluşlarının haberlerinde benimsemiş oldukları ideolojik yayın çizgisi doğrultusunda haber aktörlerine daha kısıtlı ya da kapsamlı, olumlu ya da olumsuz yer verildiği varsayılmaktadır. Bu kapsamda, gündem belirleme kuramı temelinde 16 Nisan referandumu öncesi, 11 Ekim 2016 -10 Aralık 2016 tarihleri arasında geçen süreçte başkanlık sistemi tartışmalarının Sabah, Hürriyet ve Sözcü gazetelerinin vitrin sayfalarına ve köşe yazılarına yansımaları nicel ve nitel değerlendirmeleri kapsayan içerik analizi yöntemiyle incelenecektir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname: Ezgi akır

Field: Journalism

Programme: Journalism

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet zağlayan

Degree Awarded and Date: Master – June 2017

Keywords: Agenda Setting, Government Systems, Presidential System

ABSTRACT

THE REFLECTIONS OF PRESIDENTIAL SYSTEM DEBATES IN TURKISH PRESS

From historical point of view on Turkish politics, the discussions of alternative system of government which began with Ozal and extended to Demirel’s tenure, statements made by political leaders have taken place on Media agenda. Finally, intense discussions continued during the period AK Party government which led to the April 16 referendum. News actors and political leaders have great influence especially on the creation of the presidential system agenda, as it is assumed that news actors are more restricted or comprehensive, positive or negative in the direction of the ideological publication line they have adopted in news covered by media organizations. In this context, based on Agenda-setting theory, period before the April 16 referendum and between October 11, 2016 and December 10, 2016, on media coverage of the presidential system discussions will be examined by content analysis method which includes qualitative and quantitative evaluation on the first pages of Sabah, Hürriyet and Sözcü newspapers alongside their commentaries.

ÖNSÖZ

Başkanlık Sistemi Tartışmalarının Türk Basınındaki Yansımaları adlı tez çalışması ile gerek nicelik gerekse nitelik açısından özgün bir araştırmanın ortaya konulması amaçlanmıştır. Konu açısından medya gündeminde yaşanan aktüel gelişmelerle birlikte temel kavramların ve terimlerin iletişim literatürüne bilimsel araştırma süreciyle aktarılmasına özen gösterilmiştir.

Öncelikle tez konusunu seçerken isteklerimi göz önünde bulundurup bana yardımcı olan bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım tez danışmanım Doç. Dr. Mehmet Özçağlayan'a teşekkürlerimi sunarım. Çalışmanın yürütülmesinde ilgi ve desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Emre Bağce ve Yrd. Doç. Dr. Seçil Özay'a başta olmak üzere bilgiyi korumak ve yaşamın gerçeğini gelecek nesillere aktarmak için hayatını riske atan tarihteki büyük insanlara sonsuz minnetlerimi sunuyorum.

Ezgi ÇAKIR
İstanbul, 2017

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLO LİSTESİ	viii
ŞEKİL LİSTESİ	ixx
KISALTMALAR	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDYADA ETKİ ARAŞTIRMALARI VE GÜNDEM BELİRLEME KURAMI

1.1. MEDYA ETKİ ARAŞTIRMALARI	4
1.1.1. Güçlü Etkiler Dönemi.....	5
1.1.2. Sınırlı Etkiler Dönemi.....	6
1.1.3. Güçlü Etkilere Yeniden Geri Dönüş Dönemi	7
1.2. MEDYADA GÜNDEM BELİRLEME.....	10
1.2.1. Gündem Belirleme Yaklaşımının Genel Çerçevesi	10
1.2.2. Gündem Belirleme Kavramının Düşünsel Temelleri.....	14
1.2.3. Gündem Belirlemede Temel Paradigmalar	16
1.3. Gündem Belirlemede Algısal Süreçler	20
1.3.1. Çerçeveleme	20
1.3.2. Öne Çıkarma	22
1.4. Gündem Belirleme Süreci	23
1.5. MEDYA GÜNDEMİNİ ETKİLEYEN UNSURLAR	26
1.5.1. Medya Gündemi	26
1.5.1.1. Bireysel Etkiler Düzeyi.....	28
1.5.1.2. Medya Rutinleri düzeyi.....	29
1.5.1.3. Kurumsal Etkiler Düzeyi	30
1.5.1.4. Medya Dışı Etkiler Düzeyi	31
1.5.1.5. İdeolojik Etkiler Düzeyi.....	32

1.5.2. Kamu Gündemi	34
1.5.2.1. Karşılaştırmalı Hiyerarşi Çalışmaları	35
1.5.2.2. Derinlemesine (Uzun Dönemli) Çalışmalar.....	36
1.5.2.3. Kamu Gündemini Belirleyen Unsurlar	37
1.5.2.3.1. Bireysel Nitelikler ve Deneyimler	38
1.5.2.3.2. Medyaya Maruz Kalma Derecesi.....	39
1.5.2.3.3. Mesajların Tekrarlanması	39
1.5.2.3.4. Yönelim Gereksinimi.....	39
1.5.2.3.5. Kaynağın Güvenilirliği	40
1.5.2.3.6. Bireyler Arası İletişim.....	41
1.5.2.3.7. Haber Eleyiciler	41
1.5.2.3.8. Gündemin Sıfır Toplam Oyunu	41
1.5.2.3.9. Konuların Niteliği	42
1.5.3. Siyasal Gündem.....	42
1.5.4. Siyasal Gündemi Etkileyen Unsurlar	44
1.5.4.1. Konuların Nitelikleri	44
1.5.4.2. Medya Etkisi	45
1.5.4.3. Kamuoyunun Etkisi	46
1.5.4.4. Siyasi Partilerin Etkisi.....	46
1.5.4.5. Baskı Gruplarının Etkisi	46
1.5.4.6. Siyasi Liderlerin Etkisi	47

İKİNCİ BÖLÜM

KUVVETLER AYRILIĞI TEMELİNDE HÜKÜMET SİSTEMLERİ

2.1. Kuvvetler Ayrılığı	48
2.1.1. John Locke.....	49
2.1.2. Baron de Charles de Secondat Montesquieu	51
2.2. Kuvvetler Ayrılığına Göre Hükümet Sistemleri.....	53
2.2.1. Parlamenter Hükümet Sistemi	54
2.2.1.1. Parlamenter Sistemin Özellikleri	55
2.2.1.2. Parlamenter Sistemin Güçlü ve Zayıf Yanları	58
2.2.2. Yarı Başkanlık Hükümet Sistemi	60
2.2.2.1. Yarı Başkanlık Hükümet Sisteminin Özellikleri	61
2.2.2.2. Yarı Başkanlık Sisteminin Güçlü ve Zayıf Yanları	63

2.2.3. Başkanlık Hükümet Sistemi	64
2.2.3.1. Başkanlık Sisteminin Tanımlanması.....	65
2.2.3.2. Başkanlık Sisteminin Özellikleri	68
2.2.3.3. Başkanlık Sisteminin Olumlu ve Olumsuz Yanları	70
2.3. Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmaları.....	73
2.3.1. Turgut Özal Dönemi	75
2.3.2. Süleyman Demirel Dönemi	77
2.3.3. Recep Tayyip Erdoğan Dönemi.....	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAŞKANLIK SİSTEMİ TARTIŞMALARININ YAZILI BASIN VE KÖŞE YAZALARINA YANSIMASININ İÇERİK ANALİZİ

3.1. Araştırmanın Amacı	88
3.2. Araştırmanın Varsayımları	89
3.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	90
3.4. Araştırmanın Yöntemi	92
3.5. Araştırmanın Bulguları ve Elde Edilen Bulguların Yorumlanması	93
3.5.1. Başkanlık Sistemi Tartışma Haberlerinin Niceliksel (Kantitatif) Analizi.....	93
3.5.2. Başkanlık Sistemi Tartışma Haberlerinin Niteliksel (Kalitatif) İçerik Analizi	100
3.5.3. Başkanlık Sistemi Tartışmalarının Köşe Yazıları Üzerinden İçerik Analizi	107
SONUÇ	124
KAYNAKÇA.....	132

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Gündem Belirlemede Paradigmaların Gelişimi.....	19
Tablo 2: Türkiye’de Siyasal Yapının Değişimi.....	84
Tablo 3: Gazetelerin İlk Sayfalarında Yer Verilen Haber Sayısı.....	93
Tablo 4: Aylara Göre Başkanlık Tartışmalarının Gazetelerdeki Haber Sayısı.....	94
Tablo 5: Gazete Haber Metinlerinin Vitrin Sayfalarındaki Konumu.....	96
Tablo 6: Haber Metinlerinde Kullanılan Görsel Öge Türleri.....	97
Tablo 7: Görsel Öğelerin Sayfa İçinde Konumlandırılması.....	97
Tablo 8: Haber Görsellerinde Yer Verilen Siyasi Aktörler.....	98
Tablo 9: Haberde Kullanılan Fotoğrafların Haber Metni İle İlişkisi.....	99
Tablo 10: Fotoğraf Altyazısının İçeriksel Özelliği.....	99
Tablo 11: Gazete Haberlerinin Oluşumundaki Olay.....	100
Tablo 12: Hürriyet Gazetesi’ndeki Haber Metinlerinin Konuları.....	101
Tablo 13: Sabah Gazetesi’ndeki Haber Metinlerinin Konuları.....	102
Tablo 14: Sözcü Gazetesi’ndeki Haber Metinlerinin Konuları.....	103
Tablo 15: Hürriyet Gazetesi’nin Haberlerinde Siyasi Partilerin Ele Alınışı.....	104
Tablo 16: Sabah Gazetesi’nin Haberlerinde Siyasi Partilerin Ele Alınışı.....	105
Tablo 17: Sözcü Gazetesi’nin Haberlerinde Siyasi Partilerin Ele Alınışı.....	105
Tablo 18: Gazetelerde Haber Kaynağının Kullanımı.....	106
Tablo 19: Gazetelerdeki Haber Metinlerinin Niteliği.....	107

Tablo 20: Gazetelerin Başkanlık Sistemi ile İlgili Köşe Yazıları Sayısı.....	108
Tablo 21: Hürriyet Köşe Yazarlarının Başkanlık Sistemi ile İlgili Yazı Sayısı....	108
Tablo 22: Ahmet Hakan Coşkun'un Köşe Yazıları.....	109
Tablo 23: Taha Akyol'un Köşe Yazıları.....	110
Tablo 24: Mehmet Yakup Yılmaz'ın Köşe Yazıları.....	111
Tablo 25: Abdülkadir Selvi'nin Köşe Yazıları.....	112
Tablo 26: Ertuğrul Özkök'ün Köşe Yazıları.....	114
Tablo 27: Sabah Köşe Yazarlarının Başkanlık Sistemi ile İlgili Yazı Sayısı.....	114
Tablo 28: Mehmet Barlas'ın Köşe Yazıları.....	115
Tablo 29: Engin Ardıç'ın Köşe Yazıları.....	115
Tablo 30: Rasim Ozan Kütahyalı'nın Köşe Yazıları.....	117
Tablo 31: Melih Altınok'un Köşe Yazıları.....	118
Tablo 32: Burhanettin Duran'ın Köşe Yazıları.....	118
Tablo 33: Sözcü Köşe Yazarlarının Başkanlık Sistemi ile İlgili Yazı Sayısı.....	119
Tablo 34: Emin Çölaşan'ın Köşe Yazıları.....	119
Tablo 35: Rahmi Turan'ın Köşe Yazıları.....	120
Tablo 36: Yılmaz Özdil'in Köşe Yazıları.....	121
Tablo 37: Bekir Coşkun'un Köşe Yazıları.....	122
Tablo 38: Can Ataklı'nın Köşe Yazıları.....	122

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Kitle İletişimin Etkilerine Yönelik Yapılan Araştırmaların Büyüklüğü....	9
Şekil 2: McCombs ve Shaw'ın Gündem Belirleme Modeli.....	13
Şekil 3: Rogers ve Dearing'in Gündem Belirleme Sürecinin Temel Unsurları.....	24
Şekil 4: Hiyerarşik Modelde Medya İçeriği Üzerindeki Etkiler.....	28
Şekil 5: Hükümet Sistemlerinin Sınıflandırılması.....	53
Şekil 6: Gazete Sayfasının Şematik Konumlandırılması.....	95

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Ak Parti
Akt.	: Aktaran
ANAP	: Anavatan Partisi
Bkz.	: Bakınız
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DSP	: Demokratik Sol Parti
Ed.	: Editör
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
KİA	: Kitle İletişim Araçları
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
s.	: Sayfa
s.y.	: Sayfa Yok
ss.	: Sayfa Sayıları
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
v.d.	: ve Diğerleri
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Türkiye’de ideal yönetim sistemi arayışı yıllar boyunca süregelen tartışmalara neden olmuştur. Ülkemizde zaman zaman yaşanan siyasi kriz dönemlerinde siyasetçilerin demeçlerinde yeniden alevlenen bu tartışmalar, sadece vatandaşların değil aynı zamanda akademisyenlerin, iş adamlarının ve medya kuruluşlarının gündeminde uzun süre yerini muhafaza etmiştir. Yapılan tartışmalarda yürütme erkinin gücünü sınırlayan istikrarsızlığa karşı kuvvetler ayrılığı mekanizmasının temel bağlamından ayrılarak yürütme erkinin daha ön planda olması gerektiği savunulmaktadır.

Yaklaşık on dört yıldır sistem değişikliği özel olarak da başkanlık sistemi üzerinden yapılan bu tartışmalar siyasal gündemde, medya gündeminde medya aracılığıyla da kamu gündeminde en fazla konuşulan konuların arasında yer aldığı görülmektedir. Başkanlık sistemi tartışmalarının son dönemdeki mimarı ise MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli olmuştur. Devlet Bahçeli, parti grup toplantısında sistem değişikliğine dair yapmış olduğu açıklamasıyla bir uzlaşma penceresi açarak sisteme geçiş sürecinin adımlarının atılmasını sağlamıştır. İlgili konunun uzun bir süre medya gündemi, kamu gündemi ve siyasal gündemde en fazla tartışılan konuların başında gelmesi ve konunun oldukça güncel olması, beni bu çalışmaya iten güç olmuştur.

Medya etki çalışmaları, iletişim alanına yönelik yapılan araştırmaların başlangıç tarihi olarak kabul edilmektedir. Kitle iletişim araçlarının etki gücünü ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmalar başta gündem belirleme olmak üzere birçok iletişim modelini literatüre kazandırmıştır. Medya, bireylerin ne hakkında düşünceleri ve nasıl hissetmeleri gerektiğini dayatma konusunda son derece başarılıdır savı gündem belirleme yaklaşımının temel dayanağını yansıtmaktadır. Burada bireylerin herhangi bir “x” konusu hakkında vermiş oldukları önem derecesinin medyanın “x” olayına verdiği önem derecesiyle aynı doğrultuda olduğu belirtilmektedir.

Bireylerin dünyasını tasarlama olanağına sahip olan medyanın gündeminde herhangi bir konunun diğer konulardan sıyrılarak gündemin ilk sıralarına yerleşmesinde etkili olan unsurun ne olduğu sorusu uzun yıllar yapılan akademik çalışmalara konu olmuştur.

1960'lı yıllara kadar W. Lippmann, N. Long, K. Lang ve G. Lang, B. Cohen gibi gündem belirleme üzerine yapılan pek çok araştırmada öncü isimler ortaya çıksa da belli bir paradigmanın ortaya çıkışı ancak 1970'li yıllarda sağlanabilmiştir. Gündem belirleme üzerine ilk sistematik çalışma 1972 yılında McCombs ve Shaw tarafından yapılmıştır. Fakat yapılan çalışmada gündemin kim tarafından belirlendiği sorusu tatmin edici şekilde yanıtlanamamıştır. Gündem belirlemenin kitle iletişim araçları tarafından mı, toplumdaki bireylerin ve onların ihtiyaçları tarafından mı, yoksa kitle iletişim araçlarına kaynak olan kurumsallaşmış seçkinler tarafından mı başlatıldığını ortaya koyma konusunda belirsizliklerin yaşandığı görülmektedir.

Demokrasi ile yönetilen toplumlarda kitle iletişim araçları, mevcut politik durumu gözlemlemekte, kamuoyu oluşumuna büyük oranda katkı sağlamakta ve kamuoyunun desteğiyle birlikte siyasi grupların denetleme görevlerini yerine getirmektedir. Siyasi yapılar içerisinde medyanın etkin bir bilgilendirme kaynağı olması onun kamuoyu ve siyasi liderler arasında bir köprü görevi üstlenmesine neden olmaktadır. Liderler, seçmenlere seslerini duyurabilmek ve onların üzerinde rıza sağlamak adına birçok farklı fırsata sahiptir. Fakat kitlelere ulaşmadaki en hızlı ve en etkili araç şüphesiz ki medya olacaktır.

Kitle iletişim araçları sayesinde bireyler için anlaşılması güç olan siyasal politikalar basite indirgenerek topluma aktarılmaktadır. Gazeteler, gündemin sınırlarını belirlemede “birincil eyleme geçici” olarak ortaya çıkmaktadır. Politik olgular, ulusal olaylar, siyasal kampanyalar gibi birçok konunun haberleştirilmesiyle gazetelerin toplumun tüm katmanlarına kolaylıkla ulaşabildiği varsayılmaktadır. Gazetelerin bireylerin eylemlerini değiştirebilme gücünden dolayı özellikle seçim dönemlerinde siyasetin gazete sayfalarındaki temsilinin daha da önem taşıdığı görülmektedir. Buradan hareketle Türk medyasının ilgili konuya yönelik tutumunu anlamada çalışmanın sınırlılıkları içerisinde belirlenmiş olan gazeteler incelenecektir.

Bu çalışmada, gündem belirleme kuramı temelinde başkanlık sistemi tartışmalarının özellikle 2015 genel seçimlerinden sonra siyasi liderleri demeç ve açıklamalarında daha belirgin hale gelmesiyle birlikte ülkemizdeki ulusal yazılı basın ve köşe yazarları tarafından nasıl ele alındığı içerik analizi tekniği ışığında ortaya konulması amaçlanmıştır. Herhangi bir konunun medya gündeminde diğer olaylardan sıyrılarak üst sıralara yerleştirilmesinde siyasi

figürlerin ya da parti örgütlerinin ne derecede etkili olduğu ve haber aktörü olarak siyasi liderlerin tek başına toplumdaki herhangi bir problemi dile getirerek medya gündemine yerleştirip yerleştirmedini ölçümlemek araştırmanın hedefleri arasında yer almaktadır.

Birinci bölümde, medya etkileri araştırmalarının genel bir değerlendirilmesinden başlayarak çalışmanın kuramsal temelini oluşturan gündem belirleme yaklaşımının genel çerçevesi, düşünsel temelleri, temel paradigmaları ve algısal süreçleri yer almaktadır. Gündem oluşumunu etkileyen; medya gündemi, kamu gündemi ve siyasal gündemin unsurları bu bölümde genel bir çerçevede ele alınmaya çalışılmaktadır.

İkinci bölümde, sürecin diğer parçasını oluşturan alternatif hükümet sistemi doğrultusunda tartışmaların Türkiye’de ne zaman başlayıp hangi yönde seyrettiği ele alınmaktadır. Bu çerçevede mutlak güç olan devlet despotizmini engellemek adına devlet iktidarını sınırlandırmanın bir yolu olan kuvvetler ayrılığı mekanizmasının temelleri tanımlanmaktadır. Ardından kuvvetler ayrılığı temelinde parlamenter sistem, yarı başkanlık sistemi ve başkanlık hükümet sistemlerinin tarihsel arka planına, güçlü ve zayıf yanlarına bu bölüm içerisinde yer verilmektedir.

Üçüncü bölümde, araştırmanın amacı, araştırmanın kapsamı ve sınırlılıkları, ileri sürülen varsayımlar ve araştırmada kullanılan yöntemle yer verilerek birbirlerinden farklı ideolojik çizgilere sahip olan üç farklı gazete yayın grubunun belirlenen süre zarfında ilk sayfaları ve köşe yazılarının niceliksel ve niteliksel analizi gerçekleştirilmiştir. Son olarak çalışma elde edilen bulguların değerlendirilmesiyle çalışma noktalanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDYADA ETKİ ARAŞTIRMALARI VE GÜNDEM BELİRLEME KURAMI

1.1. MEDYA ETKİ ARAŞTIRMALARI

Medya etki araştırmalarının tarihi gözden geçirildiğinde literatürde farklı yaklaşımların farklı biçimlerde ele alınarak çalışıldığı görülmektedir¹. Hütther'ın (1981) belirttiği üzere bazı çalışmalar kuramsal hedeflere ulaşırken, bazıları belli bir paradigma oluşturamamış fakat araştırma sırasında kullandıkları yöntemlere göre matematiksel, felsefi ya da psikolojik modellerle sınıflandırılmalarına gidilmiştir. Çalışmalardan elde edilen bulgularla bazı ölçütler dikkate alınarak “değişimci” ya da “tutucu” kuramlar şeklinde tanımlamalarda bulunulmuştur (Akt. Yüksel, 2001, s.9). Başlangıç döneminden itibaren bu alanda gerçekleştirilen çalışmaların odaklandığı araştırma konusu ise medya iletilerinin alımlayıcı bireyler üzerinde ne gibi etkiler yaratıp hangi değişikliklere yol açtığı olmuştur (Kepplinger, 2003, s.11). İletişim sürecinin en önemli parçasını oluşturan alımlayıcılar bu dönemde; kitle iletişim araçlarından kuvvetli bir şekilde etkilenen, birbirlerinden “yalıtılmış tekil bireylerden” oluşan, bir kitle olarak kabul edilmiştir. Medya tarafından aktarılan mesajların kaynaktan alımlayıcıya doğru tek yönlü bir süreç halinde olması, bireylerin bu mesajlara doğrudan ya da dolaylı olarak maruz kalması, medya etki paradigmasının diğer modeller arasında önem bakımından hâkim konuma yerleşmesini sağlamıştır.

Temelde alımlayıcı bireyler üzerine odaklanan medya etki yaklaşımı genel olarak değerlendirildiğinde; kitle iletişim araçlarının etkileme gücü karşısında bireylerde görülen değişiklikler ve bununla bağlantılı olarak da bireylerde bu değişikliklere karşı oluşan direnç yönünden çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Burada etkilemenin kaynağı yani “etki” kitle iletişim araçları tarafından oluşturulan metinlerin içerik türlerinin belirli özellikleri olarak görülmektedir. Aktarılan mesaj yığınları tekil mesajlara dayandırıldığı görülmektedir (McLeod, Kosicki ve Pan, 2003, s.124, 125).

¹ Kitle iletişim araçlarının etkileri konusunda gerçekleştirilen çalışmaların çoğu, iletişim araştırmaları alanının dışında bilimsel çalışmalar yapan sosyal bilimciler tarafından ortaya konulmuştur. Bu kişilerden çok azı kendisini iletişim araştırmacısı olarak nitelendirmektedir. Bu durum araştırmaların kuramsal bakımdan bütünleşmesini engellenmiş ayrıca kitle iletişim araçlarının etkileri konusunda yapılmış dağınık çalışmaları ayırt etmesini de zorlaştırmaktadır (McLeod ve Reeves, 2003, s.94).

Etki konusu dönemsel olarak üç kategori altında incelenmektedir. Birinci dönemin yüzyılın başından 1930’ların sonlarına kadar olan dönemin yılları, ikinci dönemin 1940’lardan 1960’ların başlarına dek uzanan süreci, üçüncü dönemin ise 1960’dan sonrasını ve günümüze kadar olan dönemi kapsadığı belirtilmektedir (McQuail’dan akt. 2005, Terkan, s.27).

1.1.1. Güçlü Etkiler Dönemi

İki dünya savaşı arasındaki yıllarda baskın olan bu dönemde kitle iletişim araçlarının güçlü etkilere sahip olduğu varsayılmaktadır. Kitle iletişim alanında yapılan ilk alışmalar, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa lkelerinde popüler ürünlerin ortaya çıkmasıyla birlikte özellikle de sinema ve radyonun yaygınlaşmaya başlamasıyla görülmektedir. Kökleri davranışsal psikolojide “uyarıcı tepki” kuramına uzanan güçlü etkiler döneminde (1930’lu yılların başı) etkilere yönelik yapılan bu çalışmalarda, özellikle sinemanın bireyler üzerindeki etkilerine odaklanılmaktadır. Ayrıca bu dönemde kitle iletişim araçlarının bireylerin düşünce, inanç ve yaşam biçimlerini değiştirebilecek kadar güçlü olduğu ön planda tutulmaktadır (McQuail, 1992, s.264- 265; Severin ve Tankard, 1994, s.434).

Harold D. Lasswell’in, 1927’deki “Dünya Savaşı’nda Propaganda Teknikleri” adlı çalışması, kitle iletişim araştırmalarına yönelik yapılan ilk yapıt olmuştur. Bu yapıtta propagandayı bir “sosyal dayanışma” aracı olarak sunan Lasswell daha sonra geliştirdiği iletişim modeli ile iletişim alanında hâkim bir Amerikan anlayışını ortaya koymuştur. Kitle iletişim araştırmalarının neredeyse tamamı Lasswell’i ünlü formülüne yönelmiştir. Lasswell, iletişim eylemini tanımlarken; “*Kim, hangi kanalla, hangi etki ile kime ne söyler?*” (Lasswell’dan Akt. Kepplinger, 2003, s.46) formülünü geliştirerek güçlü medya iletilerine maruz kalan “yalıtılmış bireylerin”, kitle iletişim araçlarından gönderilen mesajlara karşı savunmasız bir konuma koyan etki- tepki modeline dayandığını ve buna bağlı olarak da pasif izleyici görüşü ileri srmştir (Erdoğan ve Alemdar, 2010, s.57; Terkan, 2005, s.26).

Güçlü etkileri tanımlayabilmek amacıyla “şıringa” ya da “Sihirli Mermi” gibi görüşler ne sürülen bu dönemde; medya içerikleri, izleyicinin damarlarından enjekte edilen bir ilaç gibi dşnlmekte ve izleyicinin önceden tahmin edilerek tek vücut olarak öngörülen bir biçimde tepki göstereceği varsayılmaktadır (McQuail ve Windahl, 2005, s.80). İlk

dönemde yapılan etki araştırmalarında, kitle iletişim araçları tarafından tek yönlü olarak gönderilen mesajların alımlayıcılar üzerinde güçlü etkiler yarattığını, mesaj yığınlarına maruz kalan pasif konumdaki bireylerde davranışsal değişiklere neden olduğu belirtilmektedir.

1.1.2. Sınırlı Etkiler Dönemi

Etkilere yönelik araştırmaların derinlemesine arttığı 1940’lardan başlayarak 1960’lı yıllara kadar uzanan ikinci dönemde ise kitle iletişim araçları etkilerinin sanıldığı kadar güçlü olmadığı iddia edilmeye başlanmıştır.

1940 ve 1948 yıllarında ABD Başkanlık seçimleri ve 1949’da Hovland’ın filmler üzerine yaptığı çalışmaların döneme damgasını vurduğu görölmektedir. 1940 yılında Kolombiya Üniversitesi Uygulamalı Sosyal Araştırmalar Bürosu’ndan Lazarsfeld, Berelson ve Gaudet Başkanlık seçimlerini ele alan araştırmayla, kitle iletişim araçlarının bireyler üzerinde güçlü etkilerini ortaya koymayı hedeflemişlerdir². 1944 yılında yayınladıkları seçmenlerin oy kararlarını inceledikleri bu çalışmada; aile, arkadaş ve komşuluk gibi birincil dereceden ilişkilerin, bireylerin oy verme davranışları üzerinde kitle iletişim araçlarına oranla daha fazla etkili olduğu ortaya konulmuştur. Araştırma sonunda “iki aşamalı akış kuramı” sunulmuştur. Kitle iletişim araçları tarafından aktarılan mesajların, toplumda ilk olarak kanaat önderlerine ulaştığını daha sonra bu iletilerin düşünce liderleri aracılığıyla yakın çevredeki insanlara iki basamaklı bir akış süreci içinde ulaştığı öne sürölmektedir (McLeod v.d. 2003, s.132,133; Yüksel, 2001, s.13).

1948 yılında Lazarsfeld, Berelson ve Mcphee tarafından ABD Başkanlık seçimleri üzerine yapılan bir diğer arařtırmada³; kitle iletişim araçlarının en belirgin etkisi mevcut toplumsal görüşleri güçlendirmek olduğunu fakat seçmenlerin bakış açılarını değiştirmede tek başına başarılı bir işleve sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (McLeod v.d. 2003,s. 143).

Bu dönemin diğer önemli alışması, Yale Üniversitesi’nden Hovland’ın İkinci Dünya Savaşı boyunca propaganda üzerine yapmış olduğu araştırmaları olmuştur. Savaş

² 1940 yılında “The People Choice” isimli alışma Ohio eyaletinin Erie kentinde gerçekleştirilmiştir (Schramm’dan akt. Terkan, 2005, s.28).

³ 1948 yılında “Voting” isimli alışma New York’un Elmira kentinde gerçekleştirilmiştir (Schramm’dan akt. Terkan, 2005, s.28).

boyunca Amerikan askerlerinin ideolojik eğitimleri için kullanılan filmleri inceleyen Hovland, kitle iletişim araçlarının askerlerin tutumlarını değişmesinde etkili olmadığını tespit etmiştir (Yüksel, 2001, s.14). Etkinin oluşmasında tek ve yeterli unsur olarak kitle iletişimi görmenin doğru olmayacağı savunan Klapper; izleyiciler üzerine etki yaratmada kitle iletişim araçlarının sadece aracı faktör olarak görev yaptığı teziyle döneme damgasını vuran bir diğer isim olmuştur (Akt. Terkan, 2005, s.30).

1.1.3. Güçlü Etkilere Yeniden Geri Dönüş Dönemi

1960'lı yıllarda daha karmaşık hale gelen kitle iletişim kuramları, dönem içerisinde teknolojinin yaşamın her alanına dâhil olmasıyla birlikte kitle iletişim araçlarının dolaylı ve uzun vadeli güçlü etkileri üzerinde yeniden yoğunlaştığı bir dönem olmuştur. Ayrıca bu dönemde kitle iletişim araçları; siyasal, toplumsal sistemler doğrultusunda biçimlenen yine siyasal ve toplumsal uygulamalardan bağımsız kalamayıp onları etkileyen birer kurum olarak düşünülmeye başlanmıştır (Yumlu, 1994, s.50).

Terkan'ın belirttiği üzere; kitle iletişim araçlarının toplum üzerindeki etkilerine farklı açılardan bakan “gündem belirleme, suskunluk sarmalı, bilgi açığı ve medya bağımlılığı” gibi bir takım modellerin geliştirilmesi güçlü etkiler dönemine dikkat çeken birer nokta oluşturmaktadır. Belirtilen bu modellerle, “toplumsal rollerini resmi olmayan yollardan öğrenilmesi, kitle iletişim araçlarının üstü kapalı olarak ideolojileri taşıması, kanaat ikliminin oluşumu, toplum içinde farklılaşan bilgi ve kültürün konu edinmesi, gerek kurumlarla gerekse toplumda görülen değişimleri ele almalarından dolayı” diğer modellerden ayrıldığı belirtilmektedir (Fejes'den akt. Terkan, 2005, s.31).

Alman toplumbilimci Elisabeth Noelle-Neumann, 1970'li yıllarda kitle iletişimin etki araştırmalarını inceleyen çalışmasında, medyanın süreklilik gösteren mesajlarına maruz kalan alımlayıcılar üzerinde güçlü etkilere sahip olduğunu ileri sürmektedir. Sınırlı etkiler döneminde bu etkilerin, araştırmaların kısıtlılıklarından dolayı sezdirilemediğini ifade eden Noelle-Neumann, “Sessizlik Sarmalı: Bir Kamuoyu Kavramı” adlı makalesinde toplumda fikirlerin yayılmasında kitle iletişim araçlarının ne derece etkili olduğu tartışmalarını başlatmıştır. Yapmış olduğu çalışmada, toplum içinde soyutlanma korkusuyla yaşayan bireylerin onaylanma korkusuna kapılarak, yalnızca yakın çevresinden değil çoğu zaman

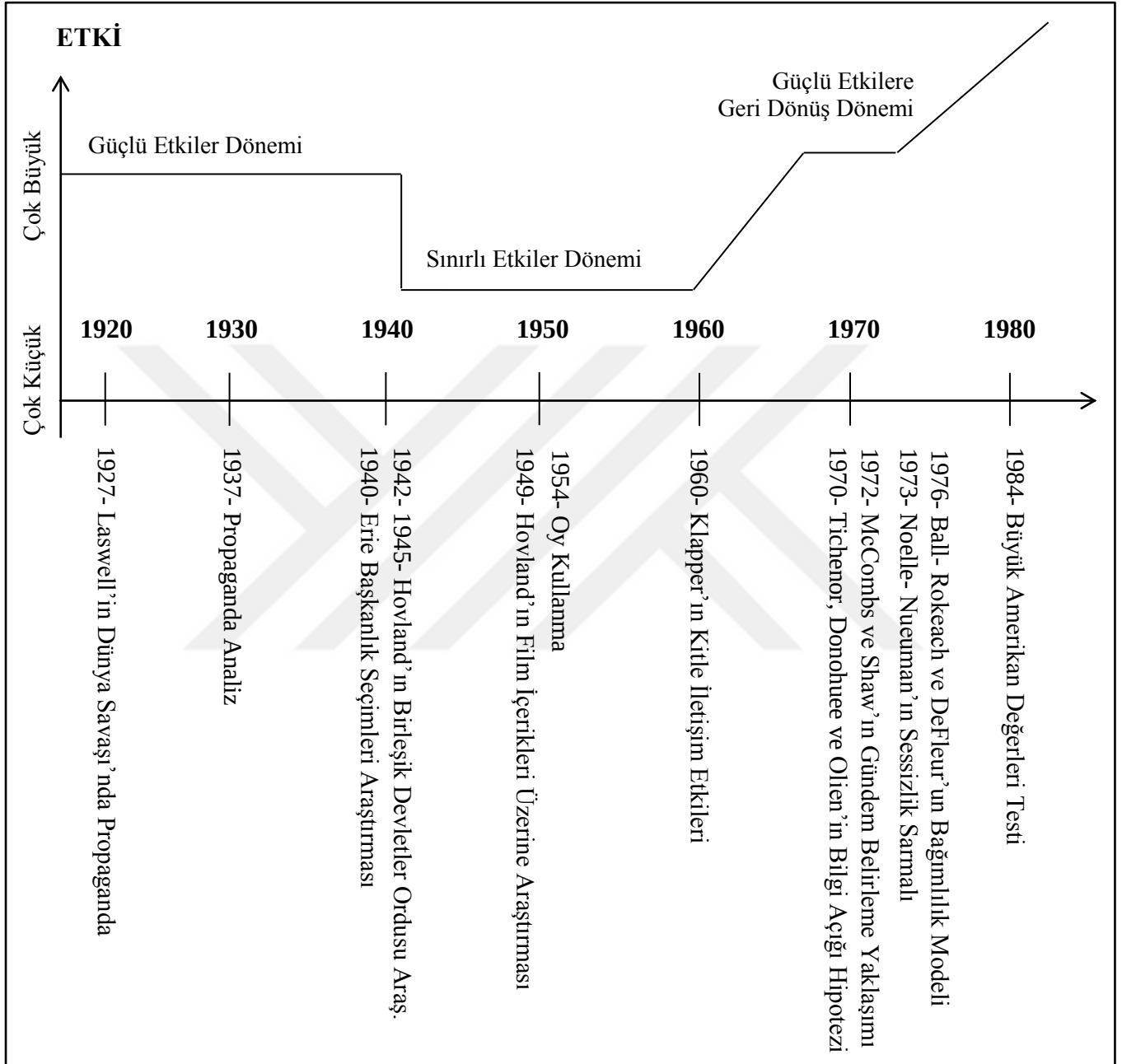
medya tarafından aktarılan baskın kanaatleri benimsediğini ileri süren “Sessizlik Sarmalı” modelini ortaya koymuştur. Modele göre, insanlar herhangi bir konu hakkında azınlıkta olduklarını hissettikleri an, o konu hakkında sessiz kalmayı tercih etmektedirler. Sessiz kalındıkça diğer bireyler tarafından mevcut bir görüşün temsil edilmediğini daha çok farkına varıp böylece onlarda daha çok sessiz kalmaktadırlar. Sürekli hareket halinde olan bu süreçte kitle iletişim araçlarının baskın olan düşüncüyü ifade etmesi ya da karşıt olanı ifade edemeyen kişilerin çoğalan sayısı ile sessizlik sarmalı oluşmaktadır (Yaylagül, 2008, s.44; Severin ve Tankard, 1994, s.443).

Yine bu dönemde Tichenor, Donohue ve Olien’in medya tarafından aktarılan bilgilerin toplumun tüm kesimlerinde aynı ölçüde öğrenilip öğrenilmediği araştıran çalışmalarında “Bilgi Açığı” modeli sunulmuştur. Bu modelde, “kitle iletişim araçları tarafından sosyal sistemler içerisinde bilginin miktarı arttıkça yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip olanların düşük statüdeki insanlara nazaran verilen bilgiyi daha hızlı bir şekilde alma eğilimi gösterdikleri sonuçta iki toplum kesimi arasında bilgi açığının azalma değil artma eğilimi gösterdiği” varsayımına dayanmaktadır (Tichenor’dan Akt. Terkan, 2005, s.32).

Kitle iletişim etkilerinin bağımlılık yaratıp yaratmadığı sorusu üzerine Ball- Rokeach ve DeFleur 1976 yılında modern toplumlardaki bireylerin bilgilenmek içinde yaşadığı toplumsal düzene ayak uydurabilmek ve o düzende neler olup bittiğini öğrenebilmek için kitle iletişim araçlarına bağımlılık duyduklarını temeline dayanan “Bağımlılık” modelini ileri sürmüşlerdir (Yüksel, 2001, s.19). Söz konusu kuramsal yaklaşımlara ek olarak 1984 yılında Ball- Rokeach ve Grube’nin yapmış olduğu “Büyük Amerikan Değerleri” testi ile yarım saatlik bir televizyon programının insanların temel değer ve tutumlarını değiştirdiği ve politik içerikli bir davranışa katılmada yeterli olduğunu ortaya koyan bir diğer önemli çalışma olmuştur (Severin ve Tankard, 1994, s.457).

Bu yaklaşımlar arasında en fazla ön plana çıkan etki araştırması ise gündem belirleme olmuştur. McCombs ve Shaw’ın Amerika’nın Chapel Hill kentinde yapmış oldukları çalışmada, medya gündemi ile seçmen gündemi arasında doğrudan bir ilişki ortaya çıkarmışlardır. Bu çalışma medya gündemi, kamu gündemi ve siyasal gündem arasındaki ilişkileri belirlemede bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Yaklaşımın 1970’li yıllarda ortaya konulmasından günümüze kadar geçen süreçte yaklaşık 400 adet araştırma ile gündem

belirlenimin farklı yönlerinin sınındığı görülmektedir (Terkan, 2005, s.31; Yüksel, 2001, s.20).

Şekil 1: Kitle İletişimin Etkilerine Yönelik Yapılan Araştırmaların Büyüklüğü

Kaynak: Werner J. Severin and James W. Tankard, *Communication Theories: Origins, Methods and Uses the Mass Media*, 1992, Çev: A. Atıf Bir ve N. Serdar Sever, *İletişim Kuramları*, Kibele Sanat Merkezi, Eskişehir, 1994, s. 459'dan uyarlanmıştır.

Kitle iletişim araçlarının etkileri üzerine yapılan sayısız kuram araştırmalarında etkinin gücü ve büyüklüğü esas alınarak etki araştırmaları keskin olmayan hatlarıyla birlikte üç döneme ayrıldığını söyleyebiliriz. Her kuramın tarihi göz önünde bulundurularak, kitle iletişimle etkinin büyüklüğü arasındaki ilişki (şekil.1) grafiğe dönüştürülmüştür. İlk dönemde yapılan etki araştırmalarında kitle iletişim araçlarının bireylerin tutum ve davranışlarını değiştirmede kuvvetli etkilere sahip olduğu, dönemin sosyolog ve iletişim bilimcileri tarafından ortaya konulmuştur. İletişim araçlarının tek yönlü olarak gönderdiği güçlü mesaj yığınlarına maruz kalan bireylerin, davranış ve tutumlarının yönlendirilmesinde kitle iletişim araçlarının doğrudan bir etkisi olduğu yapılan çalışmalarla ispat edilmiştir. Bu dönemde “şırınga ve sihirli mermi” savı ile kitle iletişim araçlarının bireyler üzerindeki etkisi formüle edilmiştir. Etkilere yönelik araştırmaların derinlemesine arttığı 1940’lardan 1960’lı yılları kapsayan ikinci dönemde ise kitle iletişim araçlarının etkilerinin sanıldığı kadar güçlü olmadığı iddia edilmeye başlanmıştır. Bu yıllarda yapılan çalışmalar döneme damgasını vurmuştur. Başkanlık seçimlerinde, seçmenlerin oy verme davranışlarını inceleyen ve propagandanın etkisini ölçmek için yapılan bireysel özelliklerin ön plana çıktığı araştırmalar, iletişim araçlarının etki gücünün birinci dönemin tam aksine sınırlı olduğunu göstermiştir. Kitle iletişim araçlarının var olan toplumsal yapıyı pekiştirip güçlendirdiğini fakat toplumda tek başına değiştirici bir güce sahip olmadığı savı yaygınlaşmıştır. Kitle iletişim araçlarının birer kurum olarak düşünüldüğü yıllarda ise güçlü etkilere yeniden dönüş yaşanmıştır. Halen sürmekte olduğu ifade edilen bu dönemde kitle iletişim araçlarının alımlayıcılar üzerindeki etkileme ve yönlendirme gücünün yeniden önem kazandığı görülmektedir. Güçlü etkiler dönemi, kitle iletişim araçlarının toplum üzerinde yaratmış olduğu farklı etkileri açıklamak amacıyla, “suskunluk sarmalı, bilgi açığı, medya bağımlılığı ve gündem belirleme” gibi modellerin geliştirildiği bir dönem olmuştur.

1.2. MEDYADA GÜNDEM BELİRLEME

1.2.1. Gündem Belirleme Yaklaşımının Genel Çerçevesi

“Kamuoyu oluşturma” ve “gündem oluşturma” kavramları sürekli olarak birbirinin yerine kullanılmakta ya da birbiriyle karıştırılmaktadır. Öncelikle anlam kargaşasını önlemek adına bu iki kavram arasındaki farkı belirtmekte fayda vardır.

Her iki terimin sonuna İngilizce'den Türkçe'ye çevirilerinde “oluşturma” sözcüğünün eklenmesi ve iki kavramın da bir süreç halinde kitle iletişim araçlarının bireyler üzerindeki etkilerine odaklanan çalışmaları kapsamı, karışıklık yaratan nedenler arasında görülmektedir. Ancak anlam olarak medyanın işlev ve etkileri üzerine odaklanmalarından dolayı onları ortak bir paydada birleştiriyor gibi gözükse de bu iki kavram birbirinden tamamen farklı anlamlar içermektedir. Gündem belirleme, halkın “farkına varma” ve “haberdar olma” aşamasında, medyanın kamuoyu üzerinde yarattığı etkilerin ilk adımını oluşturan “bilişsel düzeydeki” etkileri ele alırken; kamuoyu oluşturma kavramı ise etkilerin daha ileri aşamasını oluşturan “tutum”, “kanaat değişimi” ve “davranış değişikliğine” vurgu yapmaktadır. Yani kamuoyu oluşturma, gündem belirleme yaklaşımından daha farklı olarak iletişim araçlarının toplum üzerindeki “duygusal ve davranışsal” etkilerini ele almaktadır. Bu iki kavramın tek ortak noktasında medya yer almaktadır, bu rağmen bu iki terim birbirlerinin yerine kullanılabilecek nitelikte değildir (Yüksel, 2007, s.571, 572).

İngilizce karşılığı “agenda-setting” olan Türkçe literatürde yaygın olarak “gündem belirleme” olarak kullanılan bu kavram, farklı çalışmalarda “gündem oluşturma”, “gündem kurma”, “gündem hazırlama”, “gündem koyma” “gündem koyma ve saptama” gibi isimlerle karşımıza çıkmaktadır (Yüksel, 2007, s.576).

Kitle iletişim araçlarının mevcut etkileri üzerinde çalışan gündem koyma ve saptama yaklaşımı “haberdar etme” ya da “farkında olma” ve “bilme” aşamalarını kapsayan “bilişsel etkiler” üzerine odaklanmaktadır. Medya sıklıkla kullanıcılarına, bir konu ya da olay hakkında herhangi bir düşünceye sahip olmadıkları bilgileri vermektedir. Dolayısıyla kullanıcılar üzerinde oluşan etkiler tutum değişikliklerinde değil de, gündem belirleme durumunda ortaya çıkmaktadır. Kitle iletişim araçları tarafından aktarılan bilgilere yönelik uyanan ilgiler, bireylerin gerçekliği doğrudan gözlemlediği ve yaşadığı birincil deneyimler aracılığıyla artmadığı görülmektedir. Bireylerde ilgi uyandıran gerçekliğin büyük bir kısmı dolaylı bir şekilde medya tarafından aktarılmaktadır. Dolayısıyla kitle iletişim araçları gerçekliği tanımlamakta, yeniden inşa etmekte ve üretmekte kullanıcılara “medyatik gerçeklik” temelinde kendi tutumlarını aktardığı ileri sürülmektedir (Kepplinger, 2003, s.52).

“Gündem koyma ve saptama yaklaşımı, liberal çoğulcu paradigma içinde medyanın gücünü görgül olarak kanıtlamaya yönelik çabaların bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır”

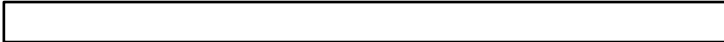
(İrvan, 2001, s.69). Bu kavram sosyal bir öğrenme türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyler içinde yaşadığı dünyada herhangi bir olay hakkında konuların önemini, medyanın o konuya ayırdığı yerin ve zamanın büyüklüğüne göre öğrenmektedirler. Haber medyasının bir konuyu daha fazla zaman ayırarak, büyük ölçüde yer vermesiyle bireylerin medya tarafından önemi vurgulanan konuya daha fazla ilgi gösterdikleri görülmektedir (McCombs'dan Akt. Erdoğan, 2011, s.50). Kitle iletişim araçları kendi gündemlerini belirleyerek, vatandaşların mevcut bir konu hakkındaki algılama yapılarını şekillendirmekte ve onları istedikleri doğrultuda yönlendirebilmektedir. Bu durumda bireylerin toplumsal doğrular hakkındaki düşünceleri değiştirilmiş, yeni fikirler inşa edilmiş olmaktadır (Gökçe, 2002,s. 211).

Maigret'e (2004) göre, gündem belirleme kavramı, artan bir öneme göre sıralanmış konular listesi ve önceliklerin bir hiyerarşisidir. Medyanın belli alanda ele aldığı konuların kapladığı yayın zamanının sayımını yaparak ya da yurttaşlar için kamuoyu araştırmaları ve görüşmeler gerçekleştirilerek istatistiksel olarak doğrulanan gündemler arasındaki bağlantı ortaya konulabilir. Hatta gazetecilerin kaygılarının önceliği, yapının etkisini sorgulamaya yönlendirmektedir (s,255).

Zaman içerisine yayılan bir öğrenme süreci olan gündem belirleme yaklaşımıyla bazı konuların medya gündeminden halkın gündemine geçiş yapabildiği görülmüştür. Bu düşüncenin temelinde, toplumun davranış ve tutumlarının medyanın mesajlarıyla birlikte anlamlı bir şekilde etkilendiği varsayımına dayanmaktadır. “Ayrıca kitle iletişim araçlarının siyasal enformasyon için kullanılışı ile araçların üzerinde durduğu konuların grup içindeki önemi arasında pozitif bir ilişki” olduğu belirlenmiştir (Erdoğan ve Alemdar, 2005, s.180). Dolayısıyla aktarılan medya metinleriyle bireylerin üzerine düşündükleri, tartıştıkları konular belirlenmiş olmaktadır. Okuyucuların ne hakkında konuşacağı ya da izleyicilerin gerçekler hakkında nasıl düşünecekleri yaratılan gündemle etkilenmektedir (Yaylagül, 2006, s.68).

Martin'e (1989) göre, gündem belirleme çalışmalarında medyanın konuların nisbi önemliliğine karar verip vermediği önemli bir nokta oluşturmaktadır. Gündem belirleme yaklaşımında, medyanın vurgu yaptığı konular ile izleyicilerin bu konulara ilgi göstermeleri arasında nedensel bir ilişki kurulmaktadır. İletişim araçlarının bir konuya yer verdiği sıklık derecesi, haber içeriklerinin uzunlukları hatta haber başlığının genişliği ya da sayfada yer alan

konumu gibi unsunlar gündeme taşınan bir olayın ne derecede bir öneme sahip olduğunun algılanmasında etkili olmaktadır (Akt. Terkan, 2005, s.38).

Konular	Medyanın Olaylara Verdiği Önem Derecesi	Kamuoyunda Algılanış
X1		X1
X2		X2
X3		X3
X4		X4
X5		X5

Şekil 2: McCombs ve Shaw'ın Gündem Belirleme Modeli

Kaynak: Denis McQuail and Sven Windahl, Communication Models for the Study of Mass Communication, 1982, Çev: Yumlu K. *İletişim Modelleri*, İmge Kitapevi, İstanbul, 2005, s.133'den uyarlanmıştır.

McCombs ve Shaw, şekil 2'de görüldüğü üzere kitle iletişim araçlarının önem verdiği konu ile o konunun kamuoyunda algılanışı arasındaki doğrudan etkisini basit bir şekilde ifade etmişlerdir. Kitle iletişim araçları toplumda meydana gelen olayları haberleştirirken önem sırasına göre gazete sayfalarında olayı manşetten ve büyük puntolarla vererek, haberin gazetede kapladığı satır sütun sayısını artırarak, radyo ve televizyonlarda bir olayı diğer haberlerden daha uzun süre gündemde tutarak alımlayıcıları etkilemektedir. Dolayısıyla bireyler yalnızca haberi öğrenmekle kalmayıp aynı zamanda medyanın önem verdiği bir konunun kendi dünyalarında da aynı paralellikte önem derecesinin artmasına neden olmaktadır. Kitle iletişim araçları bazı haberleri ön plana çıkarırken diğer haberlere aynı önemi vermeyerek gündemden düşmesini sağlamaktadırlar. Bu yüzden medyanın gündem belirleme sürecinde hangi haberlere daha sık yer verip yücelttiğinden ziyade hangi olayları dışarıda bıraktığı dikkat edilmesi gereken bir nokta olmalıdır. Çünkü bazen medyada yer verilmeyen konu daha önemli olabilmektedir.

1.2.2. Gündem Belirleme Kavramının Düşünsel Temelleri

1930’lardan 1970’li yıllara kadar yapılan etki araştırmaları, medyanın izleyicilerin tutum ve davranışları üzerindeki doğrudan etkilerini ortaya koymak olmuştur. Araştırmacılar, medyanın güçlü etkilerini tespit etmeye çalışırken “ampirik bulgular sınırlı etkiler” modelini ortaya atmışlardır. Fakat bu durum medya etkileri paradigmasında ümitsizlik yaratarak yeni bir paradigma arayışlarına neden olmuştur. Gündem belirleme, sınırlı etkilerle ilgili bulgulara yeni bir alternatif getirerek, kitle iletişim araçlarının bu konuyu incelemesine yönelmiştir (Rogers’dan akt. Terkan, 2005, s.32).

1972 yılında Maxwell E. McCombs ve Donald L. Shaw tarafından gündem belirleme yaklaşımının “ilk sistematik çalışması” oluşturulmuştur. Araştırmacıların 1968 yılında başkanlık seçim kampanyasında gündem kurma üzerine yapmış oldukları çalışmada kitle iletişim araçlarının tutumları değiştirerek her politik kampanya sürecinde seçmenin gündemini oluşturdukları tezini ortaya koymuşlardır (Severin ve Tankard,1994, s.366).

Gündem belirlemenin çıkış noktasını 1915’ten 1930’a kadar kitle iletişim alanı üzerinde çalışan sosyolog Robert E. Park belirlemiştir. Park, medyanın haber eleyiciliğini kastederek; editörlerin her gün muhabirlerce kaydedilen, medyana gelen olaylar dışında kendilerine göre önemli buldukları belli konuları yayınladıklarını diğerlerini çöp sepetine attıklarını ifade etmiştir (Akt. Yüksel, 2001,s.32).

Lippmann’ın 1922’de yayınlığı klasikleşmiş eseri “Kamuoyu” isimli çalışmasında, medyanın kamu gündemini belirlediği hipotezine yer vermektedir. Lippmann, içinde yaşadığımız dünya ile ilgili sahip olduğumuz bilgilerin büyük bir kısmını doğrudan deneyimler ile değil de, dolaylı olarak kitle iletişim araçları tarafından kazanıldığını ortaya koymaktadır. Kitle iletişim araçları aracılığıyla gelen bu bilgilerin bir görüntüden ya da anlam haritasından ibaret olduğuna yönelik yapmış olduğu değerlendirmeleri, gündem belirleme yaklaşımının temellerini atmıştır (McCombs’dan akt. Terkan, 2005, s.40).

Laswell, medyanın konular üzerindeki tutumları değiştirmede önemli bir role sahip olduğunu belirtmiştir. Ayrıca 1948’de “Kim, kime, neyi, hangi kanalla, hangi etki düzeyinde ne söylüyor?” beş sorudan oluşturduğu dizgesi gündem belirleme için bir başlangıç noktası

sayılmaktadır. Laswell'in, "Belli konular üzerindeki tutumlarımız aynı zamanda medya, kamu ve yasama gücü ile bağlantılıdır" ifadeleri bu görüşü desteklemektedir (Yüksel, 2001, s.33).

Gündem belirleme yaklaşımının oldukça önemli bir tanımlamasını Norton Long, 1958 yılında yayınladığı "Çevreyle İlişkilerde Yerel Halk" adlı makalesinde yer vermiştir. "Bir anlamda gazete gündem sınırlarını oluşturmada birincil harekete geçicidir. Gazete insanların çoğunluğunun ne hakkında konuşacağına, çoğunluğun gerçekleri ne olarak düşüneceğine ve pek çok insanın sorunları mücadele etmede hangi yolu kabul edeceğine karar vermede büyük paya sahiptir" ifadeleriyle bu yaklaşımı açıklamıştır (Long'dan Akt. Severin ve Tankard, 1994, s.376).

Gündem belirme yaklaşımının erken dönemde tanımlamasını yapan diğer araştırmacılar Kurt Lang ve Gladys Engel Lang olmuştur. Kitle iletişim araçlarının gündem belirleme hipotezi üzerine odaklanılmasını sağlayan bu iki isim, 1959 yılında yayınladıkları "Kitle İletişim Araçları ve Oy Verme" adlı çalışmalarında "Kitle iletişim araçları dikkati belirli konulara zorla çeker. Politik insanların kamu imajlarını yaratır. Gazeteler sürekli kitle içerisindeki bireylerin ne hakkında düşünmeleri, bilmeleri ve hissetmeleri gerektiğini öneren nesneleri sunarlar" ifadeleriyle gündem oluşturmaya yönelik tanımlamalarda bulunmuşlardır (Lang ve Lang'dan akt. Severin ve Tankard, 1994, s.367).

Gündem belirleme çalışmaları içerisinde önemli bir yere sahip olan, bu konu üzerine yapılan hemen hemen tüm araştırmalarda atıf yapılan tanımlama Bernard Cohen tarafından yapılmıştır: "Basın çoğu zaman insanlara ne düşüneceklerini söylemede başarılı olmayabilir, fakat okuyuculara ne hakkında düşünmeleri gerektiğini söylemede son derece başarılıdır" (Akt. Severin ve Tankard, 1994, s. 367).

Siyaset bilimci Cohen, gündem belirleme yaklaşımının kilometre taşı olarak 1963'de "Basın ve Dış Siyaset" adlı çalışmada, "Dünya farklı insanlara, kendilerine okudukları gazete sayfaların yazıları, editörleri ve yayıncıları tarafından çizilen haritaya bağlı olarak, farklı görülecektir" ifadeleri ile gündem belirleme üzerine tanımlamalar yapmıştır. Bu düşünce kitle iletişim araçlarının o zaman kadar yapılan, "düşünce, tutum ve davranış" değiştirme gücü üzerine odaklanan çalışmalarını, bu araçların sınırlı etkisi olduğu sonucuna

ulaşınca, daha sonra ilgilerin “farkındalık yaratma” ya da “haberdar etme” gücü üzerine odaklanmasını sağlamıştır (Yüksel,2001, s.35).

Thomas Khun’un, bilimsel çalışmalarda paradigmaların önemini inceleyen araştırmaları gündem belirleme yaklaşımının arka planını anlamada önemli bir çerçeve sunmaktadır. Khun’un “Bilimsel Devrimlerin Yapısı” isimli çalışmasında Rogers ve arkadaşlarının dikkatini çektiği nokta; yapılan gündem belirleme araştırmalarının normal bilim aşamasında kaldığını ve yapılan bu araştırmaların normal bilim aşamasında ölçüm yapanlar tarafından yönlendirildiğini ifade etmiştir (Terkan, 2005, s.35- 37). Gündem belirlemeye yönelik yapılan bu eleştirilerin sebebi ise Khun’un paradigma tanımlaması ile gündem belirlemenin aynı noktada bulunmadığı olmuştur. Çünkü Khun çalışmasında paradigmaların kuram ve yöntem gibi birbirinden ayrılamaz parçalardan oluştuğunu, var olan paradigmanın değişmesi halinde soru ve çözümlere yönelik yöntemlerinde değişeceğini dolayısıyla diğer paradigmalar arasında çatışmalar yaratacağını ifade etmiştir. Ayrıca güçlü bir paradigma tüm yönleri ile bilim için yol gösterici olacağını ifade etmesi, gündem belirlemeyi güçsüz bırakmıştır.

1.2.3. Gündem Belirlemede Temel Paradigmalar

Gündem belirleme yaklaşımı, medyanın herhangi bir toplumsal olaya verdiği önem derecesine göre toplum içinde medyanın iletilerine maruz kalan bireylerinde aynı olaya verecekleri önem derecesinin eş değer olduğunu ileri sürmektedir. Bu haliyle ele alındığında gündem belirleme yaklaşımı iletişim araştırmalarında güçlü etkilere yeniden dönüşü işaret etmektedir. Çünkü medyanın hangi sorunların önemli hangilerinin önemsiz olacağını önceden belirleyebileceğini, kamuoyunun da bu belirlemeler çerçevesinde hareket edeceğini öngörmektedir (McCombs v.d.’den Akt. İrvan, 2001 s.71). Lippmann ve Cohen çalışmalarıyla her ne kadar gündem belirleme araştırmalarının öncü isimleri olsalar da, gündem belirlemeye dair McCombs ve Shaw’ın çalışmalarında olduğu gibi bir paradigma ortaya koyamamışlardır.

Bu yaklaşımının önde gelen isimlerinden McCombs ve Shaw’ın belirttiğine göre, iletişim araçlarının mesajlarına maruz kalmakla başlayan etkiler zincirinin bir basamağını “haberdar etme” ya da “farkındalık yaratma” aşaması oluşturmaktadır. Yani bu aşamada bireyler medyayı takip etmeseler bile medya iletilerine maruz kalarak çevrelerinde olup bitenlerin

farkına varıp haberdar olmaktadır. Ardından bireyler, önemi medya tarafından ön plana çıkartılıp sunulan konu ya da problemler hakkında daha yüksek oranda enformasyon edinmeye başlayarak “bilgi” ya da “bilişsel etkiler” aşamasına ulaşmaktadırlar. Son olarak da “tutum değişikliği” ve “davranış değişikliği” basamaklarına ulaşarak tüm adımlar tamamlanmaktadır. Birbirleri ile sıkı sıkıya bağlı olan bu süreç gündem belirlemenin çıkış noktasını oluşturmaktadır (Akt. Yüksel, 2001, s. 22).

Gündem belirleme yaklaşımı ilk kez McCombs ve Shaw tarafından 1968 Amerika Başkanlık Seçimleri sırasında görgül bir araştırmayla sınanmıştır. Araştırmacılar North Carolina Eyaleti’nin bir üniversite şehri olan Chapel Hill’deki 100 kararsız seçmenler üzerinde yoğunlaşarak⁴ medya gündemiyle halkın gündemini karşılaştırmışlardır. Medya gündemine taşınan sorunlarla, seçmen kişilerce önemli görülen konuların benzer olup olmadığı araştıran çalışmada seçilen 300 kişilik gruba ülkedeki beş ana sorunu gördükleri şekilde betimlemeleri istenmiştir. Beş gazete, iki haber analizi ve iki televizyon kanalı üzerine yoğunlaşan araştırmada haberlerin veriliş süresi, gazetelerde haberlerin bulundukları yer ve kapladıkları alanlar içerik analizi yöntemi ile ortaya konulmuştur. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, medya tarafından önem verilen konuların seçmenler tarafından da aynı eşdeğerde önem derecesine sahip olduğunu, yani gündem oluşturma etkisini desteklemiştir. Medya gündemiyle izleyici gündemi neredeyse yüzde yüze yaklaşan bir oranda (+976) çok güçlü bir ilişkiyi sahip olduğunu ortaya çıkarmışlardır (Severin ve Tankard, 1994, s.336; İrvan, 2001, s.71). Özellikle seçim dönemlerinde bireylerin oy verme eyleminde görülen kararsızlıklar nedeniyle diğer dönemlere nazaran kitle iletişim araçlarından alınan iletilere daha çok ihtiyaç duymuşlardır. Dolayısıyla toplumsal yaşamdaki olaylarla siyasal konular kıyaslandığında, siyasal haberlerin bireyler üzerindeki etkisi daha fazla hissedilir konumda olmaktadır. Bu nedenle gündem belirlemenin tespiti ile ilgili yapılan çalışmalarda belli bir paradigma ortaya koymak, eksik yönlerini ortaya çıkararak kurama katkı sağlamak adına seçim dönemlerinde yapılan inceleme çalışmaları önemli bir yere sahip olmuştur.

O zamana kadar yapılan araştırmaların birçoğu kitle iletişimle kamu arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmış fakat adlandırmamıştır. McCombs ve Shaw tarafından yapılan bu

⁴ Kararsız seçmen üzerinde yoğunlaşmalarının nedeni, kararsız bireylerin gündem oluşturma etkisi açısından en çok şüphelenilen kişiler olmasından dolayıdır (Severin ve Tankard, 1994, s.336).

çalışmayla birlikte medya ve kamu arasındaki bu ilişki “gündem belirleme” olarak adlandırılmıştır. Üstelik bu çalışma, Khun’ın paradigma tanımlamalarından yola çıkarak Rogers ve arkadaşlarının yapmış eleştiriler yıkarak gündem belirleme çalışmaları “normal bilim aşamasına” gelmesine katkı sağlamıştır. Fakat çalışmanın zayıf yönü nedensellik sıralaması olarak kalmaktadır.

Chapel Hill’de yapılan özgün çalışma seçim kampanyalarında medya gündemi ile kamu gündemi arasında güçlü bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Fakat nedensellik yönü olarak medya gündeminin mi kamuyu etkilediği yoksa kamu gündeminin mi medyayı etkilediği, hangisinin hangisi üzerinde etkili olduğunu göstermemiştir. Bu sorun karşısında, gündem oluşturma’nın nedensel yönüne ilişkin veriler toplamak adına McCombs ve Shaw 1972 Amerikan Başkanlık seçim kampanyasını hedef alarak yeni bir çalışma yapmışlardır. Kuzey Carolina eyaletindeki Charlotte şehrinde yapılan bu araştırmada, Chapel Hill çalışmasından daha büyük bir örneklem grubu kullanılmıştır. Kampanyaların hız kazandığı Haziran ayı, seçim sonuçlarının gelmesinden sonrada Ekim ayı üzerine odaklanan çalışmalarda, ilk olarak seçim kampanya dönemlerinin ilerledikçe gazetelerin gündem belirleme etkilerini televizyonla paylaştığı, ulusal televizyonlarda yayınlanan haberlerin kısa dönemde güçlü etkilere sahip olduğu yerel gazetelerin, siyasal reklam kampanyalarının kamu gündemi ile arasında zayıf ilişki bulunduğu belirlenmiştir. Ardından gündem belirlemenin nedensel yönünün belirlenmesinde “çapraz yürütme korelasyonu” adı verilen teknik kullanılarak toplanan verilerin incelenmesiyle elde edilen sonuçta, medya gündeminin kamu gündemini belirlemede etkisinin daha büyük olduğu belirlenmiştir (Severin ve Tankard, 1994, s. 371; Yüksel, 2001, s. 38).

McCombs ve Shaw’ın yapmış oldukları çalışmalarından bir süre sonra aynı yöntemi kullanan Funkhouser, haberlerin kapsamı, konu önemlerinin medya tarafından algılanmasına üzerine çalışmalar başlatmıştır. Funkhouser, pek çok konunun gündemde olduğu 1960’lı yıllar üzerine odaklanarak hangi konuların önemli olduğunu ortaya koymak adına kamuoyu ölçümleri yaptığı çalışmasın da; kamu gündeminin medya gündemi tarafından yönlendirildiği sonucuna ulaşmıştır. Daha sonra kamuoyu, medya içerikleri ve gerçeklik arasındaki ilişkileri inceleyen Funkhouser, birey tarafından önem verilen bir konunun sıralaması ile aynı konunun medya tarafından verilen önem derecesi arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ele aldığı medya kapsamı ile gerçeklik arasındaki ilişkide, medya gündemindeki olaylar ile gerçek yaşamla tam olarak bağdaşmadığını ortaya koymaktadır (Severin ve Tankard, 1994, s.369, 370).

Yale Üniversitesi'nde Shanto Iyengar ve arkadaşları Peters ve Kinder ile birlikte medya içeriklerinin bazı konuların önemli bazılarının da önemsiz olduğunu ortaya çıkarmak adına 1982'de laboratuvar deneylerini oluşturmuşlardır. Gündem belirleme sürecini bireyler üzerinde test ettikleri çalışmada araştırmacılar, televizyon kanallarından belli konularda haber yayınlarını videokasete alarak ve bu yayınları özel mesajlar içeren öyküler şeklinde kurgulayarak deneklere izlettirmiştir. Değişik deney koşullarında, değiştirilmiş haber yayınlarına maruz kalan deneklerden elde edilen anket sonucunda videokasetlerde vurgu yapılan mesajların bireyler tarafından daha çok aldıkları, önem sıralamasında en üstte olduğu ve o konuların gündemlerinde daha yer aldığına ulaşmıştır (Severin ve Tankard, 1994, s.373, 374). 1980'li yıllara gelindiğinde gündem belirleme üzerine yapılan çalışmaların yöntemleri değişikliğe uğramıştır. Artık saha araştırmalarında yapılan anketlerin yanı sıra laboratuvarlarda yapılan deneylerde eklenerek alana önemli katkılar sağlanmıştır.

Tablo 1. Gündem Belirlemede Paradigmaların Gelişimi

	TEORİK ve YÖNTEMSEL AŞAMALAR	ESER SAHİBİ YAYIN YILI
1	Medya gündemi ve kamu gündemi arasındaki ilişkinin ön gerçek olarak kabul edilmesi	Walter Lippmann (1922)
2	Bir konuya verilen önemlilikle medyanın statü verme fonksiyonunun tanımlanması	P.F Lazarsfeld ve Robert K. Merton (1948/ 1964)
3	Gündem belirleme eğretilmesinin ortaya konumlanması	Bernard C. Cohen (1963)
4	Gündem belirleme sürecine bir isim verilmesi	Maxwell McCombs ve Donald Shaw (1972)
5	Kamu gündem belirleme sürecine yönelik hiyerarşi çalışması	Maxwell McCombs ve Donald Shaw (1972)
6	Siyasal gündem belirleme süreci modelinin açıklanması	Roger W. Cobb ve Charles D. Elder (1972/1983)

7	Makro analizde kamu gündeminin belirlenmesi çalışmasına ve gerçek yaşam göstergeleri ile medya gündemi ilişkisinin incelenmeye başlanması	G. Ray Funkhouser (1973)
8	Makro analizde kamu gündemi belirlenmesinin deneysel araştırması	Shanto Iyengar ve Donald R. Kinder (1987)

Kaynak: Dearing, J.W. ve Rogers E.M. *Communication Concepts 6: Agenda Settings*, Sage, Thousand Oaks, CA, 1996, s. 9, Akt. Yüksel E. *Medyanın Gündem Belirleme Gücü*, Konya, Çizgi Kitapevi, 2001, s.34.

Tabloda gündem belirleme paradigmların gelişimi yıllara göre yer verilmiştir. Tabloya incelendiğinde, Cohen'den önce yapılan çalışmalar paradigma öncesi dönemi ifade etmektedir. 1960'lı yıllara kadar gündem belirleme üzerine yapılan pek çok araştırmada öncü isimler ortaya çıksa da, belli bir paradigmanın ortaya çıkışı ancak 1970'li yıllarda McCombs ve Shaw'ın çalışmalarıyla oluşturulmuştur. Daha sonra bu paradigmların eksikliklerini ele alan farklı yöntem ve çalışmalarla paradigmanın değişik yönlerini aydınlatan çalışmalar hız kazanarak devam etmiştir.

1922'den 1992'ye kadar yapılan incelemelerde gündem belirleme alanına ait 223 yayın tespit edilmiştir. 1972'den 1992 yılına kadar kendi içlerinde zaman aralığı, coğrafi konumu, kitle iletişim aracı türü, ele alınan konu farklılıkları, laboratuvarlarda ya da seçim dönemleri öncesi ve sonrası gündem belirleme üzerine yapılmış 357 Amerikan kaynaklı çalışmadan söz edilmektedir. Ardından kamu gündemini belirlemede Almanya, Japonya'da ABD'deki çalışmalara güçlü benzerlikler ileri sürmüşlerdir. Avusturalya, Danimarka ve Suudi Arabistan gibi birçok ülke gündem belirleme üzerine çalışmalar yapmıştır fakat bu çalışmalar Khun'un bilimsel paradigma tanımına göre henüz normal bilim aşamasında kalmıştır (Yüksel, 2001, s 41).

1.3. Gündem Belirlemede Algısal Süreçler

1.3.1. Çerçeveleme

Çerçeveler, “bireylerin olayları ve bilgileri belirleme, algılama, teşhis etme ve adlandırılmasına olanak sağlayan araçlar” şeklinde değerlendirilmektedir (Goffman Akt. Terkan, 2005, s.51). Toplum içerisindeki bir problemle ilgili haberleri daha anlamlı düzeye getirmek için oluşturulan, haber metinlerinde yer alan içeriklerin ne olacağını, hangilerinin

dışta bırakılacağını belirleyen bir süreç olarak tasarlanmıştır (Atabek ve Uztuğ, 1998, s.100). Mutlu'ya göre, kitle iletişim araçlarında iletişimci olarak çalışanlar, gerçekliği bir aracın formatı içinde geçerli olan kurallara göre çerçevelemektedirler. Bu süreçte iletişimci, olay ya da olguyu araç tarafından yeniden bağlamsallaştırılması amacıyla kendi özgün bağlamından koparmaktadır. Olayın bağlamından koparılması ve yeniden bağlamsallaştırılması sürecinde gözlemler nitelik değiştirme eğilimi göstermektedir. Dolayısıyla bildiğimiz ya da gördüğümüz bir olay iletişim araçlarında sunulduğunda nitelik değiştirerek artık bildik olan her neyse yabancı ve uzak görünecektir (1994, s.35).

Gündem belirleme alanında çerçeveler üzerine ayrıntılı incelemeler yapan Iyengar (1991) çerçeveleme kavramını, toplumda bir değer yargısının sunulmasında ve problemlerin çözülmesindeki kurnazca yapılan değişiklikler olarak tanımlamıştır. Çerçeveleme etkisi, sözü edilen değişiklikler sebebiyle ortaya çıkan düşünce değişiklikleri sonucu meydana gelmektedir (Akt. Terkan, 2005, s.52). Kitle iletişim araçları toplumda varolan olayları haberleştirirken bazılarını kamuoyunun dikkatini çekmesine olanak sağlarken bazı sorunlara da yer vermeyerek görmezden gelinmesini sağlamaktadır. Medya çalışanları kamuoyunun dikkatini çekmek istediği konularda bunu yaparken, haber metinlerini belli bir çağrışımla birlikte sunarak vermektedir. Yani burada yeni bir bilgi söz konusu değildir, eski bilgi belirli çağrışımlarla işlenerek aktarılmaktadır. Bu durum bir resmi diğer nesnelerden ayıran resim çerçevesine benzetilmektedir. Kamuoyunun hangi olaya nasıl bakması gerektiğini, değerlendirmesini ve yorumlamasını sağlarken, haber metinleri hazır belirli bir çerçeve halinde sunularak alımlayıcılara aktarılmaktadır.

Gitlin, (1980) medya çerçevelerini “sembol kullanıcılarının rutin olarak söylemi düzenlemede kullandıkları ister sözlü ister görsel olsun sürekli biliş, yorumlama, sunum, seçme, vurgu ve dışlama kalıpları” olarak tanımlamıştır. Gitlin'e göre, bu çerçeveler dünyayı haberciler için düzene sokmaktadır. Haberciler de bunu kendi haberlerine bağımlı olan kitleye aktararak sosyal dünyaya bir düzen getirmektedirler. Entman (1993) çerçevelemeyi; algılanan bir gerçekliğin belirli yönlerini ele alarak ve bu konuları haber metinlerinde daha önemli bir konuma getirip “belli bir problem tanımını, neden sonuç yorumunu, ahlaki değerlendirmeyi veya çözüm önerisini destekleyecek” şekillerde kullanılması olarak tanımlamaktadır. Yazara göre, önem ve seçim sadece gündeme getirilenin değil, aynı zamanda dışarıda bırakılıp ikinci

plana bırakılanı kapsadığını yani bunlarında çerçevelemeye dâhil olduğunu vurgulamaktadır (Akt. Özarslan ve Güran, 2015, s.33).

Tokgöz'e (2008) göre, gündem belirleme kitle iletişim araçlarının belirli konulara önem verip bunları medya gündemine getirmesi ve alımlayıcılarda da paralel olarak aynı önem derecesine sahip olduğu aktarmaktadır. Çerçeveleme kavramı ise gündem belirlemeden farklı bir boyutta ortaya çıkarak, bir sorun ya da olayın haberlerde nasıl ifade edildiği kadar, izleyicilerin bu sorunu veya olayı haber olarak anlaması bakımından nasıl bir etki yaratacağı varsayımına dayanmaktadır (s.199). Bireylerin, belirli bir konuyu gündemlerine alırken birçok özellikleri düşünerek hareket ettiğini belirten Terkan, medyanın çeşitli haber çerçevelerini kullanarak kamunun gündemini şekillendirmede etkin bir konumda olduğunu ifade etmiştir (2005, s.53).

1.3.2. Öne Çıkarma

Öne çıkarma, belirli sorunlar üzerinde duran medyanın hem o sorunun önemini arttırdığı hem de o sorunlar konusunda bireylerin hafızalarında daha önceden bulunan bilgilerin aktif hale getirildiği psikolojik bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Kimi araştırmacılar gündem belirleme ve öne çıkarma arasında güçlü bir ilişki olduğunu belirtirken, kimileri aksini savunarak bu iki yaklaşım arasında bağlantı olmadığını, kimileri ise bu konunun bir süreç içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür (Terkan, 2005, s.54). Atabek ve Uztuğ'a göre, kitle iletişim araçları öne çıkarma ile bazı olayları görmezden gelirken diğer bazı yanlarını ön plana çıkararak hangi siyasal yargıların ve tercihlerin yapılacağını belirlemektedir. Yani medya bazı sorunlara dikkat çekerken hükümetlerin, politikaların ve siyasal adayların değerlendirileceği kriterleri belirleme gücüne işaret etmektedir (1998, s.102).

Iyengar ise gündem belirlemenin bir uzantısı olan öne çıkarmayı, haber programlarıyla siyasal liderleri değerlendirme ölçütlerini etkileme becerisi olarak nitелеmektedir. Ona göre, gündem belirleme haberlerin ulusal sorunların algılanan önemini etkilemesini yansıtırken; öne çıkarma ise siyasal tercihler yaparken özgül sorunlara verilen ağırlığı belirlemede haberlerin etkisine işaret etmektedir. Iyengar ve Kinder yaptıkları çalışmada televizyon haberlerinin, sosyal yaşamın bazı yönlerine dikkat çekerek, insanları

önce siyasal yargılara ulaştırdığını daha sonra da bireylerin siyasal tercihlerde bulunmalarını sağladığını ortaya koymuşlardır. Burada öne çıkarma etkisi dikkat çekmektedir. Yani ulusal bilgi akışında bir sorunun öne çıkışıyla birlikte bu sorunun siyasal kararlardaki ağırlığının da arttığını bulunmuştur (Iyengar, 2014, s.289).

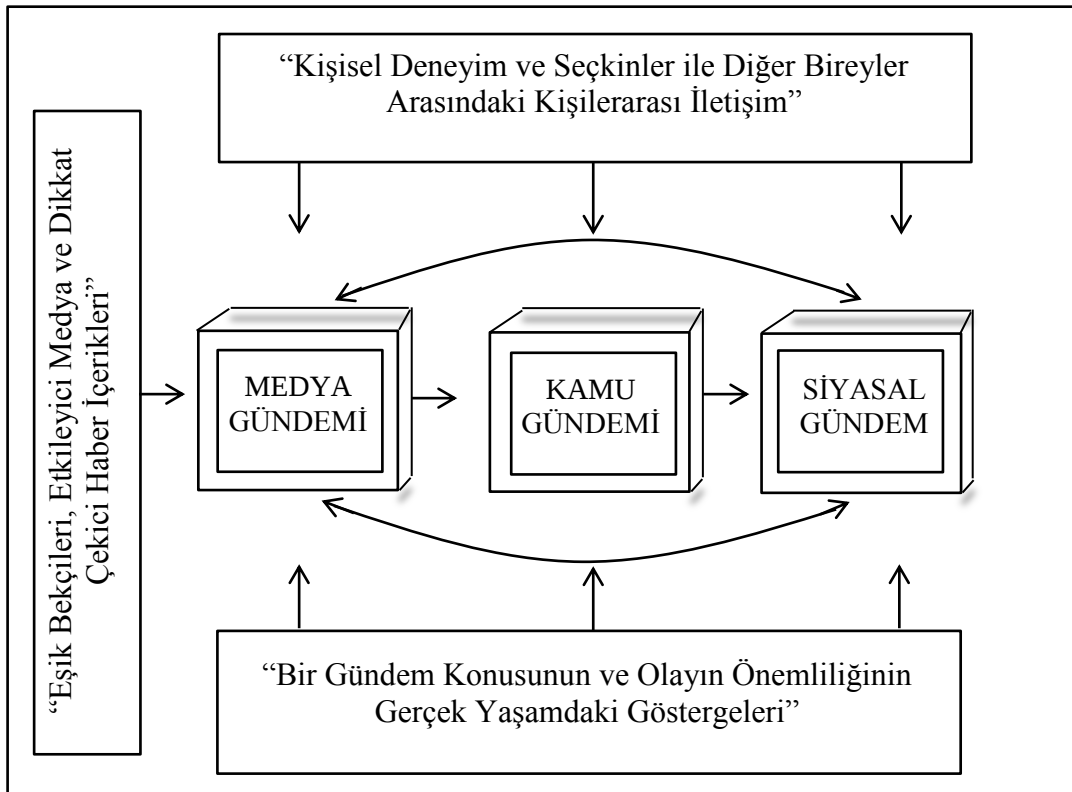
Scheufele (2000) yapmış olduğu çalışmada; gündem belirleme, çerçeveleme ve öne çıkarmanın kıyaslamasını yaparak analitik bir model sunmaktadır. Çalışma sonucunda içerik özellikleri, izleyici değişkenleri ve basın etkileri açısından ilgili modeller arasındaki önemli farklılıkların olduğunu ortaya koymuş ve her birinin farklı medya etkilerine sahip modeller olarak ele alınması gerektiği vurgulanmıştır (Akt. Terkan, 2005, s.55). Çerçeveleme ve öne çıkarma kavramları “yetiştirme analizi” ile ilişkilendirilmiştir. Yetiştirme analizinde, televizyonun bireylere, toplumun kuramsal gereksinimleri altındaki düşünceleri, imgeleri ve inançları yansıtmakta olduğunu ve bu yaratma ve yansıtma sürecinin etkilerinin çok yönlü olarak gerçekleştirildiğini ifade etmektedir. Bu kurama göre televizyon izleme oranı fazla olan kişiler, daha az televizyon izleyen kişilere göre dünyayı daha güvensiz ve acımasız görme eğilimindedirler. Bu durum televizyonda yaratılan gerçek dünya imgesinin, televizyon izleyicilerinin zihinlerindeki gerçek dünya imgesine denk düşmesi anlamına gelmektedir. Yani televizyonda temsil edilen ile gerçek dünya aynı şekilde görülmektedir (Mutlu, 1994, s.247). McCombs ve Bell’e (1996) göre, televizyonda çok fazla sayıda suç ve şiddet sahnelerine maruz kalan birey, toplumsal yaşamda gerçekte olduğundan daha çok suç ve şiddetin varolduğuna inanır dolayısıyla bu bireylerin suç kurbanı olma korkularını da arttırmaktadır. Bu gibi durumlar, kitle iletişim araçlarının çerçeveleme ve öne çıkarma etkisinin kamu üzerindeki sonuçları olarak değerlendirilmektedir (Akt. Terkan, 2005, s.56).

1.4. Gündem Belirleme Süreci

Gündem belirleme süreci, gündem oluşumunun hangi etkiler altında kalıp nasıl işlediğini ortaya koyan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Gündem belirleme ile ilgili yapılan çalışmaların tümünde medya gündeminde yer alan önemli bir konunun aynı zamanda kamu gündeminde de aynı önem derecesine sahip olduğu ifade edilmektedir. Daha sonra yapılan çalışmalarda tek bir gündemin varlığından ziyade birçok gündemin bir zincir halinde varolduğu belirlenmiş; medya, kamu ve siyaset gündemleri arasında ciddi bir etkileşimin olduğu ortaya konulmuştur.

Gündem belirleme süreci medyanın dikkatini profesyonellere, kamuoyu ve politikacılara çekmeyi amaç edinen ve sorun savunucuları arasında devam eden bir rekabeti ifade etmektedir. Gündem belirleme, demokrasilerde belli sorunlar konusundaki bilgilerin neden halka açık olduğunu, kamuoyunun nasıl şekillendiğini ve neden sadece belirli konuların politika faaliyetleri aracılığıyla ele alındığını açıklamaya çalışmaktadır (Dearing ve Rogers'dan Akt. Terkan, 2005, s.57).

Rogers ve Dearing tarafından 1987'de yapılan araştırma bulgularının detaylı olarak incelenmesi, farklı gündem belirleme süreçleriyle ilgili daha somut sonuçlara ulaşmasını sağlamıştır. Cohen tarafından 1963 yılında tanımlanan gündem belirleme yaklaşımında kamuoyu konularının kitle iletişim araçları tarafından yaratılan bir etki olduğunu sunmaktadır. Daha sonra yapılan araştırmalarda daha karmaşık etkileşimlere dikkat çekilmiştir (McQuail ve Windahl, 2005,s.136). Bir süreç olarak gündem belirleme yaklaşımı birbirleriyle sıkı sıkıya bağlı üç ayrı gündemle karşılaştırılmaktadır. “Siyasal ya da diğer ilgi gruplarının sahip oldukları gündem; haber önemliliği ve algılanan izleyici performansı ile yapılandırılan ve etkilenen medya gündemi ve medya gündeminden etkilendiği tahmin edilen kamu gündemi” biçiminde sıralanmaktadır (McQuail'den akt. Yüksel, 2001, s.28).

Şekil 3: Rogers ve Dearing'in Gündem Belirleme Sürecinin Temel Unsurları
Kaynak: Denis McQuail and Sven Windahl, Communication Models for the Study of Mass Communication, 1982, Çev: Yumlu K. İletişim Modelleri, İmge Kitapevi, İstanbul, 2005, s.137'den uyarlanmıştır.

Haber değerleri ile belirlenen medya gündeminin, kamu gündemi üzerinde etki oluşturduğu, kamu gündeminin de aynı şekilde siyasal gündemi etkilediği ayrıca medya gündem içeriklerinin siyasal gündemden etkilendiği şekil 3'teki modelle ifade edilmiştir (Yüksel, 2001, s.29). McQuail ve Windahl, bu modelle farklı etki ve geri besleme çeşitlerinin temsil edildiğini kitle iletişim araçlarının, “kamunun ve elit siyasi oluşturucuların” belirli olaylar gündeme geldiğinde zaman aynı çevreyi paylaştığını açıklamıştır. Ayrıca üç ayrı dünyanın kişisel ilişkiler ağı tarafından birleştirildiği ve kişisel deneyimden etkilendiklerinin de altını çizmektedirler. McQuail ve Windahl bu modeldeki başlıca etki veya etki çeşitlerini şu şekilde özetlemektedir;

Kitle iletişim araçları kamu gündemini, çektiği dikkat ve kitle iletişim otoritesi ile doğrudan etkiler. Kamu gündemi, politikacılar seçmenlerin ne isteyebileceğine cevap aradıkça, siyasa gündemini etkiler. Kitle iletişim araçları gündeminin ayrıca siyasa gündeminde bağımsız, doğrudan etkisi vardır, çünkü politikacılar tarafından kamuoyuna rehber olacak şekilde kullanılır. Bazı konularda siyasal gündeminin kitle iletişim araçları gündemi üzerinde dolaysız ve kuvvetli etkisi vardır. Kitle iletişim gündemi, birçok kaynak ve 'gerçek dünya olayları' tarafından kitle iletişim araçlarının ilgisini çeken, sürecin daha önceki ele alınış biçimlerinde genelde dahil edilmeyen bir etmen olarak dolaysızca etkilenir (2005, s.136,137).

Gündem belirleme sürecini konuların niteliği yönünden inceleyen Soroka 1985- 1995 yılları arasında yapmış olduğu çalışmalarda gündem belirleme için yeni bir konu sınıflandırması sunmaktadır. Yazarın önerdiği konu sınıflaması, “göze çarpan” konular, “sansasyonel” konular ve “hükümsel” konular olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Soroka, bireylerin konuların doğrudan öğrendiklerini ve onların üzerinde somut özellikler gösterdiğini ileri sürmektedir. Göze çarpan konular; gerçek dünya tarafında idare edilmekte, öte yandan kamu, medya ve siyaset gündemleri arasında etkileşimlerde bulunmaktadır. Bireylerin büyük bir çoğunluğu üzerinde çok az gözlemlenebilir bir etkiye sahip olan konular, sansasyonel konulardır ve bu konular medya tarafından kamu gündemi oluşturma konusunda en büyük

potansiyele sahip olmaktadır. Aynı zamanda medya tarafından kontrol edilen sansasyonel konular kamu ve siyaset gündemini de yönlendirmektedir. Son olarak hükümetler konuların, bireyin doğrudan gözlemlenebilir şekilde etkilemediğini ileri süren Soroka; hükümetler konuların ilginç, dramatik öğeler içermemesinden dolayı medyanın daha az ilgisini çektiğini belirtmektedir (Terkan, 2005, s. 46-49).

Manheim 1987’de gündemleri kavramsal hale getirdiği çalışmalarıyla, gündem belirleme sürecini anlamamıza yardım edecek bir diğer isim olmuştur. Manheim gündem belirlemenin medya gündemi, kamu gündemi ve politika gündeminin karşılıklı etkileşimlerini içerdiğini ifade etmektedir. Medya gündemi için konulara verilen kapsamın büyüklüğünde “görünürlük boyutu”, haber metinlerinin izleyicilerin ihtiyaçlarına göre olan ilgisinde “izleyici önemliliği” ve problemlerin lehine ya da aleyhine yer verilen medya kapsamında “değerlilik” boyutlarına vurgu yapmaktadır. Kamu gündemi için problemten toplumun haberdar olma düzeyinde “bilinirlik boyutu”, bireyin kendisine yakın gördüğü soruna ilgisi “kişisel önemlilik” ve mevcut problem üzerinde yapılan olumlu ya da olumsuz yargılarda “lehtelik” boyutlarına dikkat çekmektedir. Manheim son olarak politika gündemi için konuya verilen eylemde “destek boyutu”, bir grubun konuya yönelik harekete geçme olasılığında “eylemin olma olasılığı” ve olası eylemlerin boyutlarında “eylem özgürlüğü” gibi üç önemli süreci kavramsallaştıracak yaklaşımları ortaya koymaktadır (Akt. Severin ve Tankard, 1994, s.397, 398).

Sonuç olarak medya gündemi, kamu gündemi ve siyasal gündem arasındaki ilişki sürekli olarak bir etkileşim halinde bulunmaktadır. Zincir halinde bulunan bu üç halka ile gündem belirleme süreci gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla bu süreçte kitle iletişim araçlarının önem verdiği öncelikli konuların bireylerin öncelikleri arasında yer alması gibi kaçınılmaz bir durumu ortaya çıkarmaktadır.

1.5. MEDYA GÜNDEMİNİ ETKİLEYEN UNSURLAR

1.5.1. Medya Gündemi

Gündem belirleme araştırmalarında medya gündeminin içeriğinin belirlenmesinde etkili olan birçok unsur karşımıza çıkmaktadır. Yapılan çalışmalarda medya içerik yapısı,

baskı ve özel gruplarının çıkarları, sermaye sahipleri, kurumun yayın çizgisi gibi birçok değişkenle medya gündemini belirleyen unsurlar ortaya konulmuştur.

Rogers ve Dearing, medya gündemini “belirli bir zaman dilimi içinde medyada yer alan olaylar ve sorunlar listesi” olarak açıklamışlardır (Akt. Terkan, 2005, s.61). Böyle bir tanımlamada olay ve sorunların niteliği ve zaman kavramı önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Medya metinlerinin içerik yapısının oluşturulmasında bu kurumların örgütlenme yapıları, yayın politikaları ve haber üretim süreçleri en belirleyici özellikler arasında yer almaktadır. Haber üretim sürecini analiz etmek için geliştirilen modellerden birisi Graber’e aittir. Graber bu süreci açıklamak için “ayna modeli”, “profesyonel model”, “örgütsel model” ve “politik model” olmak üzere dört ana bölümde ele almaktadır. Ayna modelinde; oluşturulan haber içerikleri gerçeğin bir yansıması olarak ele alınmakta ve doğruluk, objektiflik gibi kavramlar ön plana çıkartılmaktadır. Profesyonel modelde, bir olayın haber metnine dönüştürülmesinde yetenekli kişilerin çabası olarak görülmekte ve hangi haberlerin seçileceği hangilerinin gözardı edileceği bu modelde, izleyici kesimin zevkleri ve ekonomik sebepler nedeniyle şekillendiği görülmektedir. Örgüt içi baskıların önem taşıdığı örgütsel modelde; kişilerarası ilişkiler, medya örgütleri için önemli normlar, kâr maliyet hesapları, yasal düzenlemeler haber seçimlerinde etkili olmaktadır. Son olarak politik modelde ise yapılan haberlerin, muhabirlerin kişisel eğilimleri, ideolojik görüşleri kadar, medya kuruluşlarının içinde bulunduğu siyasal yapının baskılarıyla oluştuğu varsayılmaktadır (Terkan, 2005, s.66, 67).

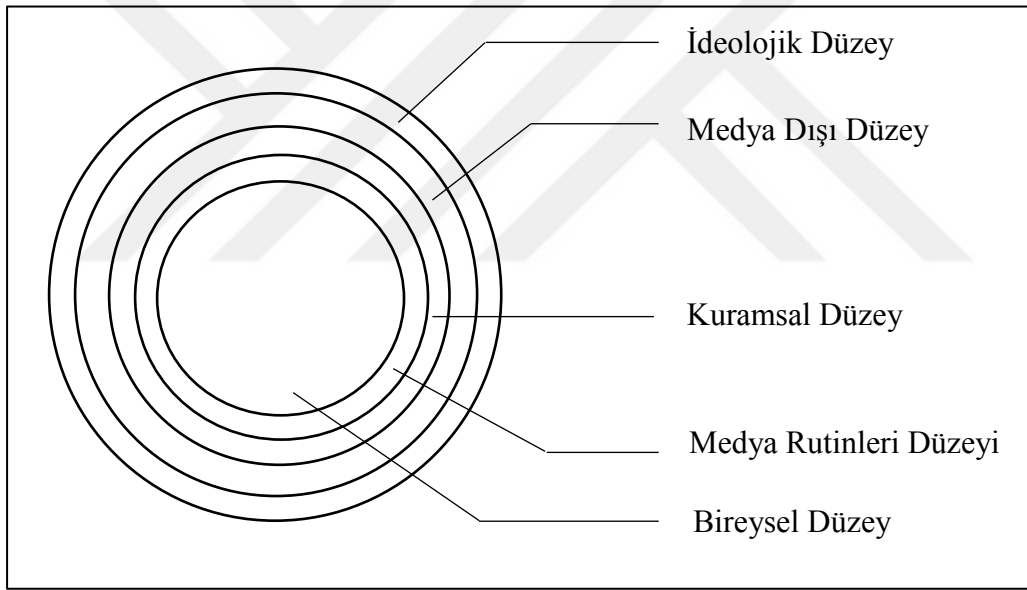
İnal’a (1996) göre, haber metinlerinin üretimde etkili olan dört unsur yer almaktadır;

İlk olarak haberin söylemi, gazeteciliğin günlük pratikleri içinde oluşturulmaktadır. Habercilik, zamansal, mekânsal ve mali sınırlılıkları aşmaya yönelik bir iş olarak örgütlenmiştir. İkinci unsur haberin söylemi, gazetecilerin profesyonel ideolojileri içinde oluşmaktadır. Üçüncü unsur, haberin söylemi, haber metinlerinin üretildiği somut tarihsel koşullar ve üretim anı ile belirlenmektedir. Toplum içinde oluşan siyasal, ekonomik iktidar ilişkileri metinlere yansır. Son olarak haberin söylemi, medyanın ekonomi politikası içinde yapılır.

Sıralanan bu dört unsur birbirinden bağımsız değişkenler olarak görülmemelidir. Hepsini belli bir oluşumun başka yönlerine işaret etmektedir (s.95,96).

Atabek'e (1998) belirttiği üzere; gerçek yaşamda karşılaşılan olaylar ve konular medya işletmelerinin yayın politikalarıyla birlikte siyasal ve ekonomik etkilenebilirlik içerisinde olması, gazetecilerin mesleki değer yargı ve tutumları, baskı grupları, küresel şirketler, kâr amacı gütmeyen kurum ve kuruluşların kendi çıkarları doğrultusunda medya gündemini etkileme yönelimleri ve tüm bunlara ilave olarak haber üretim sürecinde yer alan haber kaynakları ve rakip medya kuruluşları arasında yaşanan rekabet medya gündeminin belirlenmesinde etkili olan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır (s,167).

Pamela J. Shoemaker ve Stephen D. Reese (1991), Herbert Gans ve Todd Gitlin' in çalışmalarından hareketle medyanın içeriğine etki eden unsurları; “bireysel düzey”, “medya rutinleri”, “kurumsal düzey”, “medya dışı düzey” ve “ideolojik düzey” olmak üzere beş kategori altında değerlendirmektedirler (Severin ve Tankard, 1994, s.394).

Şekil 4: Hiyerarşik Modelde Medya İçeriği Üzerindeki Etkiler

Kaynak: Pamela J. Shoemaker ve Stephen D. Reese, *Ideology, Mediating the Message: Theories of Influences on Mass Media Content*, 1991, Der: İrvan S. *Medya, Kültür ve Siyaset*, Pharmakon Yayınevi, Ankara, 2014, s.98.

1.5.1.1. Bireysel Etkiler Düzeyi

Bireysel etkiler düzeyindeki çalışmalar gazetecilerin cinsiyeti, ideolojisi, eğitim seviyesi, etnik kökeni, değer yargıları, tutumları ve inançları, mesleki deneyim ve mesleki rol algılamaları, ahlak anlayışları gibi bireysel nitelikler ile gazetecilerin profesyonellik anlayışları üzerine yoğunlaşarak bunların medya içeriği üzerindeki etkisini araştırmaktadır. Gazetecilerin sahip olduğu siyasal tutumlar çerçevesinde haberlerinde yanlı davranıp

davranılmadığına ilişkin birçok araştırma yapılmıştır. Buna örnek olarak, Weaver ve Wilhoit medya içeriğinin şekillenmesinde gazetecilerin etkili olup olmadığını görmek için Amerikalı gazeteciler üzerine bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Yapılan çalışmada, medya içeriklerinin şekillenmesinde özellikle demografik özelliklerin haber içeriği üzerindeki etkisinin oldukça sınırlı olduğunu sonucuna ulaşılmıştır. Gazeteciler üzerine yapılan çalışmaları değerlendiren Shoemaker ve Reese, bazı gazetecilerin değer yargı ve inançları medya içeriğini etkileyebildiğini ancak böyle zayıf bir iddianın pratikte değeri olmadığını belirtmişlerdir. Karmaşık bulgulardan yola çıkarak gazetecilerin kişisel tutumları, değer yargıları ve inançlarının medya içeriğini etkilediğini net olarak söylenemeyeceğini ileri sürmüşlerdir (İrvan, 2001, s.74, 75; Terkan, 2005, s.68).

Medya içeriğinin oluşturulmasında muhabirler ideolojileri, tutumları, değer yargıları ve inançları gibi pek çok kişisel unsurlarını medya metinlerinden uzak tutulması zor bir durumu oluşturmaktadır. Medya metinleri olgudan olaya dönüşürken, muhabirin süzgecinden geçerek bizlere aktarılmaktadır. Bununla da sınırlı kalmayıp varolan hakikat biz okuyuculara ulaşana kadar yayın kuruluşunun editöründen, yazı işlerinden, gazete sahibi gibi filtrelerden geçerek kitlelere aktarılmaktadır.

1.5.1.2. Medya Rutinleri düzeyi

“Medya rutinleri, gazetecilerin işlerini yaparken kullandıkları rutinleşmiş, yinelenen pratiklerdir. Medya kuruluşlarının sınırlı kaynakları göz önüne alındığında, sınırsız sayıda olayı haber haline getirebilmek için rutinlerin kullanılması kaçınılmaz hale gelmektedir” (İrvan, 2001, s.76). Medya rutinleri ise haber üretim sürecinde oldukça önemli olmaktadır. Çebi’ye (2002) göre,

Medya rutinleri haber değeri ölçütleri ve profesyonel gazetecilik kodları gibi alıcı merkezli; eşik bekçiliği, sponsorluk, sürü gazeteciliği, haber atlama, haber açığını kapatma, haberleri temalarına göre sınıflandırma, rutin haber kaynaklarına duyulan güven, haber yazım kalıplarını benimseme, haberin yoğun olduğu yerlere muhabir görevlendirme, yayın politikasına bağlılık, öne çıkarma ve çerçeveleme, haberin son teslim anı gibi kurum merkezli ya da off-the record gibi haber kaynağı merkezli olabilmektedir (s.19).

Lippmann (1965), “Dünyadaki muhabirler tüm gün çalışsalar bile olup biten her şeye tanıklık edemezler. Dünyada çok sayıda gazeteci yoktur ve hiç biri aynı anda birden çok yerde bulunamaz. Muhabirler, gaipten haber veren kâhinler değildir. Eğer standartlaşmış rutinler olmasaydı, gazetecilerin şuanda yaptıkları şeyi başarmaları gerçekten mucize sayılırdı” diyerek medya rutinlerinin hangi olayların haber haline geleceğini belirlemede oldukça etkili olduğunu ortaya koymaktadır (akt. İrvan,2001, s.76).

1.5.1.3. Kurumsal Etkiler Düzeyi

Yapılan incelemelerde, medya organizasyonları arasındaki bir takım farklılıklar sonucunda medya gündeminin belirlenmesinde de değişiklikler yarattığı görülmektedir. Kurumsal düzeyde yapılan çalışmalar “kurumsal yaklaşım” ve “ekonomi politik yaklaşım” olmak üzere temelde iki gruba ayrılmaktadır. Kurumsal yaklaşımda medya kurumları analiz birimi olarak ele alınmaktadır. Burada medya kurumlarının tıpkı diğer kurumlar olduğu gibi hiyerarşik bir yapıda bulunarak kurum içi iş bölümün gerçekleştirdiğini ve kurumların ekonomik amaçlar doğrultusunda faaliyet gösterdiğinin altı çizilmektedir. Ekonomi politik yaklaşım ise medya içeriğinin belirlenmesinden medya kurumlarının gücü üzerine yoğunlaşmaktadır. Medya içeriğini asıl belirleyen etmen medya kurumlarının ekonomik çıkarları olarak görülmektedir. Bu yaklaşımda medya alanındaki yoğunlaşmalar ve tekelleşme eğilimleri üzerinde durulmuştur (İrvan, 2001, s.76-80).

Medya kurumlarıyla, medya gündeminin belirlenmesi arasındaki farklılıkların sebebi varolan medya politikalarından kaynaklanmaktadır. Warren Breed (Akt. Severin ve Tankard) her medya kurumunun bir yayın politikası olduğunu ve gazetecilerinde bu politikaların çizdiği çerçeve içinde hareket ettiğini öne sürmektedir (1992,s.308).

Medya içeriğinin şekillenmesinde kurumsal etkiler oldukça önemlidir. Medya kurumları, çoğu zaman ekonomik ve politik çıkarları doğrultusunda hareket etmektedir. Dolayısıyla gazetecinin bir olayı haberleştirirken tarafsız kalması oldukça güç olmaktadır. Ama burada yanlılığın sebebi muhabirden değil, medya işletmelerinin yayın politikalarından kaynaklanmaktadır. Medya işletmelerinin mülkiyet yapılarına bakarak medya içeriklerinin nasıl oluştuğuna dair fikirlerde bulunabilmekteyiz. Medya alanındaki yoğunlaşma ve tekelleşme eğilimleriyle birlikte medya bir güç aracı haline gelmektedir. Haber içeriklerine bakıldığında bilgilendirmenin yanı sıra ikna etme, bir ideolojiyi yayma ve dünya görüşünü

benimsetme amaçları taşımaktadır. Yaşanan yoğunlaşma ve tekelleşme eğilimleriyle birlikte medya bu amaçlara hizmet etmektedir. Tüm bu unsurlar medya içeriğinin belirlenmesinde etkili olmaktadır.

1.5.1.4. Medya Dışı Etkiler Düzeyi

Medya kurumlarının dışından gelen etkiler, özellikle gazeteci ve haber kaynağı arasındaki ilişkiler üzerine odaklanmaktadır. Baskı gruplarının kendi çıkarları için yürütmüş oldukları “lobi faaliyetleri”, medya metinlerinde yer bulabilmek için bir dizi olaylar yaratmaları bu kapsamda değerlendirilebilir. Kurum dışından gelen etkilerin medya içeriğini belirlenmesinde etkili olduğu ortaya koyan bu çalışmalar, haber kaynaklarının önemine de dikkat çekmektedir (Yüksel,2001, s.72).

Siyasal kurum yetkilileri ile muhabirler arasında yaşanan ilişkiler medya dışı etkiler olarak değerlendirilebilir. Bunun en önemli sebebi, yapılan araştırmalarda gazetecilerin en güvenilir kaynak olarak hükümet yetkililerine başvurduklarını ortaya koyması olmuştur. W. Lance Bennett (1990) haber kaynağı olarak resmi kaynaklara aşırı bağımlılığının nedeni üç temelde ele almaktadır. İlk olarak medyanın sınırlı kaynaklara sahip olduğu görüşü oluşturmaktadır. İkinci neden ise gazetecilerle resmi kaynaklar arasında yaşanan gündelik etkileşimlerdir. Bu durum resmi görevlilerin haber metinlerinin içeriklerini belirlemede ayrıcalıklar tanımaktadır. Son olarak, halkın kendisini yönetecek olan kişileri demokratik bir şekilde seçmesi de onlara bir takım ayrıcalıklar sunmaktadır. Dolayısıyla medyanın bu kişilere daha çok yer vermesi demokrasi anlayışıyla bağdaştığı düşünülmektedir (Akt. İrvan, 2001, s.81,82). Dearing ve Rogers; (1996) “Gazetecilerin haber kaynaklarına ulaşma zorunluluğunun, politika üreticilerinin de eylem ve tasarılarını duyurma isteğinin, medya muhabirleri ile politika üreticilerinin ilişkisini bir çıkar ortaklığına dönüştürdüğünü” belirtmektedir (Akt. Terkan, 2005, s.81).

Chomsky, “Medya Gerçeği” adlı çalışmasında, medyayı hükümetin yörüngesinde hareket eden bir aygıt olarak değerlendirmiştir. Chomsky, medya iktidarla kapışmayı göze alamadığı gibi ideolojik oluşumlarda mevcut iktidarın algı ve çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini belirtmiştir. Ayrıca medyanın haberler metinlerinde ve çözümlemelerinde ayrıcalıkları destekleyen bir çerçevede kullanarak her türlü tartışmayı sınırlandırmasıyla birlikte devlet ve şirketlerin çıkarlarına hizmet ettiğini ifade etmektedir (2002, s.13,14).

Medya içeriğinin şekillenmesinde reklamcılık ve halkla ilişkiler faaliyetleri de kurum dışı unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Reklam şirketlerinin politikaları, özellikle televizyon yayınlarında belgesel, kültür ve eleştirel nitelikli konuların arka planda kalmasına neden olarak medya içeriğinin oluşmasında etkili olabilmektedir. Halkla ilişkilerde ise her örgüt yapmış olduğu çalışmaların medyada yer almasını istemekte ve bu amaçla pek çok strateji geliştirmektedir (Terkan, 2005, s.82). Kitle iletişim araçları ile halkla ilişkiler arasında karşılıklı olarak bir etkileşim söz konusu olmaktadır. Çünkü halkla ilişkiler çalışmaları adı altında yapılan her şeyde ikna etme ve rıza gösterme süreçlerinde kitle iletişim araçlarından büyük ölçüde faydalanılmaktadır. Medya içinde halkla ilişkiler çalışmaları büyük bir haber kaynağı olarak değer kazanmaktadır. Reklamcılık ise medya işletmeleri açısından büyük gelir kaynakları arasında yer almaktadır. Dolayısıyla medya metinlerinin içeriğini belirlemede etkisi oldukça büyüktür. Medya işletmeleri reklam pastasından en büyük payı alabilmek adına onların isteklerini görmezden gelememektedirler.

1.5.1.5. İdeolojik Etkiler Düzeyi

Shoemaker ve Reese'e (1991) göre, ideolojik düzey diğer tüm düzeyleri içine almaktadır. Bu nedenle etkiler hiyerarşisi modelindeki düzeylerin en geniş halkasını oluşturmaktadır (bkz. Şekil 4.). Daha alt düzeydeki tüm süreçlerin ideolojik açıdan bağlantılı iletiler modeli doğrultusunda ve toplumdaki en yüksek iktidar odakları yararına çalışması ideolojik düzeyi diğer düzeylerden ayırdığı görülmektedir (s.98). Toplumsal hayatta yer alan herhangi bir olayın haber metnine dönüştürülmesinden sunulmasına kadar geçen süreçte ideolojik etkiler asıl belirleyici rol olarak karşımıza çıkmaktadır. Medya içeriğinin oluşturulmasında kitle iletişim araçlarının benimsemiş oldukları ideolojiler çerçevesinde yayın yapmaları ve kamuoyu oluşturmaları neredeyse kaçınılmaz bir durumu oluşturmaktadır.

Mutlu (1994) ideolojiyi, “toplumsal ve siyasal eylemin altında yatan ve bu eylemlere yön veren, bir grubun başka bir gruba bağımlılığını haklılayan veya meşrulaştıran bir fikirler sistemi” olarak tanımlamıştır (s.93). Medya ve ideoloji üzerine yapılan çalışmaların çoğu Marksist paradigmalara çerçevesinde, eleştirel yaklaşım içinde gerçekleştirilmiştir. Marksist analiz biçiminde kitle iletişim araçları, işçi sınıflarının çıkarlarına karşıt olan ideolojilerin yayılmasında ve gruplar içerisinde “yanlış bilinç” üretmekle oynadıkları önemli rol çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ayrıca medya metinlerinin değerlendirilmesinde, sadece

haber içeriklerinin üretmiş oldukları anlamları analiz etmekle kalmayıp, o anlam üretimlerinin içerisinde yaşanan toplumsal süreçlerle ne şekilde bağlantı oluşturulduğunun ortaya konulması hedeflenmiştir (Terkan, 2005, s.85; Sholle, 1994, s.215).

Antonio Gramsci'nin 1920'lerden 1930'lu yıllara kadar ideoloji üzerine yapmış olduğu çalışmalarında anahtar kavram "hegemonya" olmuştur. Gramsci'yi araştırmaya yönlendiren şey; "Elit bir azınlığın toplumun geri kalanına nasıl hükmettiği ve çoğunluğunda hükmedilmeyi ve yönetilmeyi nasıl kabul ettiği" sorusu olmuştur. Bu sorunun cevabında hegemonya kavramında bularak bu kavramın kültür, iktidar ve ideoloji kavramlarıyla birlikte olan ilişkilerini ortaya çıkarmıştır. Gramsci, hegemonya kavramını basit bir şekilde indirgeyerek, "topluma yön veren sınıfın dünya görüşü" olarak tanımlamaktadır. Toplumda baskın sınıfın çıkarları ya da stratejileri, ulusal çıkarlarla çakışması durumunda medyanın oluşturacağı meşru bir çerçeve yaratılmaktadır. Hegemonya devletin baskıcı yönünü, ideoloji yoluyla işleyen yasa, polis, ordunun yanı sıra üstyapılara ait aile, eğitim sistemi, kilise ve medya aracılığıyla başarmaktadır. Fakat baskın olan sınıf bunu yaparken bireylere doğrudan siyasi baskı yapmaktan kaçınarak toplum üzerinde ideolojik hâkimiyet kurarak kendi düşünce biçimlerinin topluma kolaylıkla yayılımını sağlamaktadır (Yaylagül, 2006, s.96-98; Hall, 1994, s.100, 191).

Eleştirel bakış geleneğinde medya, egemen siyasal ideolojiyi sürdürmede bir araç olarak görülmektedir. Medya kurumları egemen sınıfların söylemlerini meşrulaştıran aygıtlar olarak hareket etmektedirler. Stuart Hall, medyanın toplumsal sorunlar hakkında bir anlamlandırma aracı olarak durum tanımlamaları yaptığını fakat bu tanımlamaları egemen iktidarın durum tanımlamalarını yansıttığını belirtmiştir. İdeolojiyi medya kurumsallarıyla ilişkilendirenlerin başında Louis Althusser gelmektedir. Althusser (1991), "İdeolojiyi yönetici sınıfın diğer sınıflara zorla kabul ettirdiği bir fikirler dizgisi olmaktan çıkarıp, toplumdaki tüm sınıfların üretimine katıldığı bir pratikler dizgesi olarak yeniden tanımlamaktadır" (Akt. İrvan, 2001, s.84; Hall, 1994, s.100). Althusser, "kitle iletişim araçlarını, devletin ideolojik aygıtları" olarak ele almaktadır. Fakat bunlar; ordu, polis, hapisane gibi devletin baskı aygıtları ile aynı şey değildir. Baskı aygıtları tümüyle devletin kamu alanında yer almasına karşın, ideolojik aygıtlar kilise, aile, okul ve medya gibi özel alanlara yayılmaktadır. Devletin baskı aygıtları, "zor kullanarak" işlerken, ideolojik aygıtları "ideoloji" kullanarak işlemektedir (Althusser,

1994, s.34-37). Bireyler, toplumsal yaşamda medyana gelen bütün olayları kavramada yetersiz kalmaktadırlar, bu durumda egemen sınıfın elinde bulunan ideolojik aygıtlar tarafından aktarılan mevcut düşünceleri çoğu zaman sorgulamadan benimseyip kabul etme eğilimindedirler. Dolayısıyla egemen sınıf tarafından aktarılan yanlış bilinçlerin, toplum arasında kabul görülen gerçeklere dönüşmesi neredeyse kaçınılmaz bir durumu oluşturmaktadır. Kitle iletişim alanında yaşanan teknolojik ilerlemeler sayesinde medya, mevcut ideolojiyi yaymada ve onun meşrulaştırılmasında en önemli araç haline gelmektedir. Medyanın çok kısa sürede, geniş kitlelere ulaşması onu diğer ideolojik aygıtlardan bir adım daha ön plana çıkarmaktadır.

1.5.2. Kamu Gündemi

18. ve 19. yüzyıllarda belirginlik gösteren sanayileşme süreci, kentleşme ve demokratikleşme hareketleri, yaşanan teknolojik ilerlemeler birlikte kitle iletişim araçlarının yaygınlık kazanması ve toplumda okur yazarlık oranında yaşanan ivmeli artışla birlikte 20. yüzyılın başlarından itibaren bilim adamları çağdaş anlamda kamuoyu kavramı üzerinde çalışmalar yürütmüşlerdir (Atabek, 2002, s.224). Kamuoyu, teriminin içerisinde yer alan “kamu” sözcüğü “grup”, “oy” sözcüğü ise “kanaat” anlamına gelmektedir (Yüksel, 2007, s.572). Kamuoyu, “halkın kamusal ilgi konularına ilişkin kanılarının toplamı; genel kamunun üyelerinin siyasal konular ya da güncel olaylar hakkındaki tutumlarının anlatımları” olarak değerlendirilmektedir (Mutlu, 1994, s.117).

Kapani’nin (1992) ifade ettiği üzere kamuoyu; “belirli bir zamanda, belirli bir tartışmalı sorun karşısında bu sorunla ilgilenen kişiler grubuna veya gruplarına hâkim olan kanaat” olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle, bireylerin ortak olarak belirli bir konu ya da problem hakkında yine ortak bir karar mekanizması oluşturarak kitleleri harekete geçirmek amacıyla ifade ettikleri görüşler olarak tanımlanmaktadır (Akt. Atabek, 2002, s.225).

Kamuoyunu dolaylı oluşturan sosyolojik ve psikolojik araçlar, kamuoyu oluşum sürecinde devreye girerek etkili olmaktadır. Bunlar; “dolaylı olarak aile, eğitim, kültür, toplumsal kontrol mekanizmaları ve kanaat, motivasyon, algı, tutum gibi bireysel psikolojik araçlar” olarak kamuoyunun oluşumu sağlayan girdiler arasında sayılmaktadır. Kamuoyunu, “doğrudan oluşturan araçlar ise siyasal partiler ve gruplar, baskı grupları ya da örgütler” gibi

kamuoyuna kendi hedefleri doğrultusunda içerik, biçim ve yönelim vermek isteyen kişi, grup ya da örgütler olarak karşımıza çıkmaktadır (Anık, 1994, s.83-106).

Demokratik sistemlerde kitle iletişim araçları ve kamuoyu birlik oluşturarak, siyasal kurumların vatandaşlara karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirip getirmediğini denetlemektedirler. Medya, kamuoyunun sesini oluşturarak kamuoyunun düzenleyicisi ve yansıtıcısı olan bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Medya ve kamuoyu arasındaki ilişki de yaşanan süreçler çoğu zaman birbirleriyle iç içe geçmiş durumdadır. Demokratik rejimlerde medyanın, kamuoyunun oluşturduğu bilinmektedir. Fakat medya organizasyonlarının, ticari bir kurum gibi işlemesi onu her zaman kamuoyunun değil kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesine neden olmaktadır. Başka bir ifadeyle medya, iktidarın, çıkar gruplarının ya da kendi hedeflerine ulaşmak adına kamuoyunu istediği doğrultuda yönlendirebilmektedir (Atabek ve Dağtaş, 1998, s.227, 228).

Kamu gündemi, “medyanın bir takım konulara dikkat çekmesi ve bireylerinde hangi konuların önemli olduğunu medyadan öğrenerek, gündemlerini bu şekilde belirttikleri tezine dayanmaktadır.” Kamu gündemi üzerine yapılan tüm çalışmalarda, kamu gündemini etkileyen unsurların neler olduğu, kamu gündeminin belirlenmesinde nasıl bir araştırma yönteminin kullanılması gerektiği ortaya konulmaktadır (Terkan, 2005, s.90,91). Bu sorular etrafında kamu gündemi araştırmaları iki ana yaklaşım çerçevesinde odaklanmaktadır. İlk olarak “karşılaştırmalı hiyerarşi çalışmaları”, belli bir zaman diliminde kamu gündemindeki konuların önem sırası göz önüne alınarak elde edilen çalışmaları oluşturmaktadır. Genellikle iki konuyu ele alan “derinlemesine çalışmalar” ise konuların zaman içinde gündemden düşüşlerini ya da yükselişlerini yorumlayan uzun dönemli çalışmaları kapsamaktadır (Yüksel, 2001, s.97).

1.5.2.1. Karşılaştırmalı Hiyerarşi Çalışmaları

Gündem belirleme araştırmalarının tarihi gelişimi incelendiğinde, araştırmaların hiyerarşi çalışmaları ile başladığı görülmektedir. Hiyerarşi çalışmalarındaki temel nokta zamanın herhangi bir kesitindeki medya ve kamu gündemi ilişkisini araştıran bu çalışmalar, uzun dönem çalışmalarından farklı olarak zamansızlık ifade etmektedir (Yüksel, 2001, s.98).

Hiyerarşi çalışmalarına en iyi örnek, medya gündemi ile kamu gündemi arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan Chapel Hill araştırmasıdır. McCombs ve Shaw tarafından 1968 Amerika Başkanlık Seçimleri sırasında yapılan bu araştırma, gündem belirlemenin ilk sistematik çalışması olarak kabul edilmektedir. Araştırmacılar, 100 kararsız seçmen üzerinden elde ettikleri kamu gündemini yansıtan beş konunun sıralaması ile bu konuları medya içeriklerindeki durumlarını karşılaştırarak, ilk “karşılaştırmalı hiyerarşi çalışmasını” gerçekleştirmişlerdir. Elde edilen bulgulara medya gündemi ile kamu gündemi arasında +976 gibi güçlü bir ilişki olduğu gösterilmiş ve gündem belirlemenin temel hipotezi ortaya atılmıştır. Medyada yer alan bir konuya ayrılan yer ve zaman boyutu, günün en önemli konusunun ne olduğu üzerine bir kamuoyu algısı yarattığı belirlenmiştir. Chapel Hill araştırması, medya gündemi ile kamu gündemi arasındaki güçlü ilişkiyi ortaya çıkarmış, fakat hangisinin hangisini etkilediği sorusunun cevabını tam anlamıyla ortaya koymamıştır. Araştırmacılar, gündem belirlemenin nedensel yönünü belirlenmesinde 1972 Başkanlık seçimi kampanyasını hedef alarak Charlotte kentinde ikinci bir çalışma yapmışlardır. Gerçekleştirilen çalışmaya daha kapsamlı bir örneklem grubu dahil edilerek aynı yöntem ile topladıkları veriler çapraz yürütme korelasyonu ile karşılaştırılmış ve medya gündeminin kamu gündemini yakından etkilediği, yani “medya gündeminin, kamu gündemini belirlediği” sonucuna ulaşılmıştır (Severin ve Tankard, 1994, s.336, 371; Yüksel, 2001, s.98).

1.5.2.2. Derinlemesine (Uzun Dönemli) Çalışmalar

1980’den itibaren gündem belirleme araştırmaları, medya gündeminin nasıl oluştuğunu anlamak adına McCombs ve Shaw’ın paradigmasını genişletmeye başlamıştır. Araştırmacılar, bir sorunun medya gündemini nasıl ve neden girdiğini tespit etmek için belli bir zamandaki tek bir sorun üzerine odaklanmışlar ve uzun dönemli araştırmalara yönelmişlerdir (Terkan, 2005, s.94). Gündem belirleme süreci çalışmalarında, etkiyi daha uzun bir dönemde derinlemesine inceleyen araştırmalar oluşturmaktadır. Bu çalışmalar kamunun ilgisini çeken bir ya da iki konuyu daha uzun dönemde, derinlemesine bir şekilde inceleyerek sürecin anlaşılması ya da psikolojik süreç tarafından bireylerin konunun önemliliğini algılamasına dayanan hipotezleri sınamaktadır (Yüksel, 2001, s.99).

Uzun dönemli araştırmalara örnek gösterilebilecek çalışma, Dearing ve Rogers (1996) tarafından tek bir konu üzerinden medya gündemi değerlendirilerek yapılmıştır. 1981-

1987 yılları arasında yapılan deneysel çalışmada, NewYork Times, Washington Post, The Los Angeles Times ve ABC, NBC, CBS akşam haberleri incelenerek AIDS konusu ele alınmıştır. ABD’de ilk AIDS vakasının 1981 yılında görülmesine rağmen, medyanın bu konuyu 1985 yılında haberleştirmesi araştırmacıların dikkatini çekerek medyanın AIDS konusunu neden geç ele aldığı araştırılmıştır. Çalışma sonucunda medya, kamu ve siyasal gündem arasındaki ilişki oraya konulmaktadır (Akt. Terkan, 2005, s.96).

Iyengar ve Kinder laboratuvar deneylerini kullanarak yapmış oldukları çalışmalarda gündem belirleme etkilerini ortaya koymuştur. Medyanın bazı konulara ilgi gösterirken bazı konuların görmezden gelinmesinde güçlü etkilere sahip olduğunu vurgulamışlardır. Manipüle edilen sorunlar için yüksek ilgi seviyesinin varlığı, diğer kamu sorunlarında ise hiçbir değişikliğin gözlemlenmediği ve son olarakta televizyon haber programlarındaki en küçük dozdaki haberlerin bile sorunların önemi konusunda izleyici inançlarında önemli değişikliklere neden olduğu sonucunu ortaya çıkarmışlardır (Iyengar, 2014, s.288; Terkan, 2005, s.97).

Bireylerin medya içeriklerinden etkilendiklerini kanıtlayan diğer bir araştırma ise Brosius ve Kepplinger tarafından yapılmıştır. Almanya’da 16 konu üzerinden yapılan uzun dönemli ve karşılaştırmalı hiyerarşi çalışmalarında medya ve kamu gündemi arasındaki ilişki desteklenmektedir. Bazı konularda medya gündeminin kamu gündemini belirlerken, bazı konularda da kamunun medya gündemini etkilediğini ileri sürülmüştür. Dolayısıyla yapılan bu çalışmalarda gündemlerin birbirlerini etkileme yönlerinin mevcut konunun türüne ve incelenen zaman aralığına bağlı olarak değiştiğini ispatlamıştır (Yüksel, 2001, s.102).

1.5.2.3. Kamu Gündemini Belirleyen Unsurlar

McCombs’a (1995) göre, gündem belirleme süreci başından sonuna kadar karmaşık bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. “Medya gündemini etkileyen faktörlerden, kamu gündemi üzerindeki gündem belirleme etkilerinin şiddetini etkileyen değişkenlere kadar bu süreç, çok çeşitli unsurlar içermektedir” (Akt. Terkan, 2005, s.103). Kamu gündemi üzerine yapılan araştırmalarda genellikle medya ve kamu gündemi arasındaki ilişkiyi belirleyen farklı faktörler, değişik yöntemler kullanılarak değerlendirilmiştir. Örneğin, McLeod ve diğer araştırmacılar, Tipton ve Wisconsin; anket uyguladıkları grupları, sosyo-ekonomik

niteliklerine, grubun kişisel deneyimlerine ve bireylerin medyaya maruz kalma derecelerine göre değerlendirmişlerdir (Yüksel, 2001, s.112).

1.5.2.3.1. Bireysel Nitelikler ve Deneyimler

Wanta (1997) gündem belirleme araştırmalarındaki bağımsız değişkenleri; demografik değişkenler (yaş, eğitim, gelir, cinsiyet, ırk), psikolojik değişkenler (politik ilgi, medya güvenirliliği) ve davranışsal değişkenler (medya kullanımı ve kişilerarası iletişim) şekilde üç ayrı kategori altında toplamaktadır (Akt. Terkan, 2005, s.104). Kamu gündeminin içeriğinin oluşmasında kişisel özellikler ve deneyimler gözardı edilemeyecek kadar önemli bir yere sahip olmaktadır. Çünkü medyayı yakından takip eden bireylerin yaş, cinsiyet, gelir durumu ve eğitim seviyesindeki gibi farklılıkları onların medyada ilgi duydukları konuların farklılaşmasına neden olmaktadır.

Hill'in, izleyici özelliklerini gözönünde bulundurarak televizyon haberlerinde gündem belirlemenin etkilerini ölçtüğü araştırması, bu alana yönelik ilk çalışmalardan biri olmuştur. Hill yapmış olduğu çalışmada; yüksek eğitim seviyesine sahip kişilerin, daha düşük eğitilmiş kişilere göre gündem belirleme etkisine daha açık olduklarını tespit etmiştir. Ayrıca gündem belirlemede bireylerin medyaya maruz kalma miktarının aksine izleyici özelliklerinin ön planda olduğunu vurgulamıştır (Terkan, 2005, s.105). Eğitim seviyesindeki artış, bireylerin alternatif enformasyon kaynaklarına başvurma oranını da yükseltmektedir. Dolayısıyla toplumdaki eğitim düzeyi, kitle iletişim araçlarının, bir konuyu kolaylıkla gündeme taşımasındaki gücünü azaltmaktadır (İrvan, 2001, s.88).

Ülkemizde, medya ve kamu gündemi arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmalara örnek olarak Güz'ün 1994 yılında gerçekleştirmiş olduğu alan araştırması verilebilir. 1202 kişi üzerinde yapılan bu çalışmada; kişilerin yaş, cinsiyet ve eğitim seviyeleri gibi sosyo-ekonomik ve sosyo- kültürel açıdan ele alınarak değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgulara bireylerin gündem belirlemedeki önemli sorunların farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Benzer bir alan araştırmasını; Hazar, 2002 seçimleri öncesinde gündem belirlemenin etkilerini ölçmek adına yapmıştır. Hazar, ekonomik gelir düzeyi ve eğitim seviyesi yüksek olan bireylerin gündem belirleme etkisine daha açık olduğunu, 1200 kişilik bir örneklem grubu ortaya koymuştur (Güz, 1996, s.982-997; Hazar, 2002, s.47-69). Bireylerin toplumsal hayatta sahip olduğu bir takım özellikler, kitle iletişim araçlarını hangi amaçla, nasıl ve ne sıklıkla

kullanmış olduklarını etkilemektedir. Dolayısıyla bu durum bireylerin gündem belirleme süreçlerini etkilediğini açıkça ortaya koymaktadır.

1.5.2.3.2. Medyaya Maruz Kalma Derecesi

Dearing ve Rogers yaptıkları çalışmalarda örneklem grubu içindeki bireylerin, medya gündemini kendi gündemleri gibi kabul etmeleriyle, o bireylerin medyaya maruz kalma oranları arasında doğrudan bir ilişki bulmuşlardır. Bireyler ne kadar gazete okur ve ne kadar televizyon seyredelerse, o kadar fazla oranda onlardan etkilendiği ileri sürülmüştür (Akt. Yüksel, 2001, s.113). Yüksel'in ifade ettiği üzere medya, gündem belirleme etkisini gerçekleştirebilmesi için alımlayıcıların medya içeriğine açık olması gerekmektedir. Medyayı takip etmeyen bireyler, medyayı takip eden diğer kişilerle yapmış oldukları bireyler arası iletişimle bu bilgi açığını kapattıklarını belirtmektedir (2001, s.113).

1.5.2.3.3. Mesajların Tekrarlanması

Mesajların tekrarlanması yoluyla medya, kamuya herhangi bir konunun önemlilik derecesinin işaretlerini vermektedir. Seçilmiş bir konunun ya da problemin medyada belirli aralıklarla tekrar edilmesi “mesajların biriken etkisi” nedeniyle kamunun gündemini doğrudan etkilediği görülmektedir. Örneğin; “1997’de Susurluk kazasının ardından Türk basının giriştiği “unutturmayız” kampanyasının bu türde bir tekrarlanma etkisi yaratmaya çalışılmıştır.” Medya gündemi, bir konuda aşamalı şekilde ve artan bir süreç aracılığıyla kamu gündemini etkilediği belirlenmiştir (Yüksel, 2001, s.114). Medya bazı olayları haberlerde az yer ayırarak bazı olayları da gündeminde asla yer vermeyerek toplumda unutulmasını sağladığı gibi arzu ettiği konuları belirli bir zaman dilimi içerisinde daha fazla oranda, yineleyerek verdiği zihinlerimizde tutulmasına olarak sağlamaktadır. Gerek yazılı gerekse görsel olarak tekrarlanan bu mesajlar kamu gündemini belirleme üzerinde önemli bir etki derecesine sahip olmaktadır.

1.5.2.3.4. Yönelim Gereksinimi

Yönelim gereksinimi kavramı, gündem belirleme süreci için genel psikolojik açıklamalar sağlamaktadır. Kişilerin neden farklı gündem konularına sahip olduğu konusu odak noktasını oluşturmaktadır. “Burada izleyici bireylerin; toplumsal, siyasal ve ekonomik gelişmelere duyarlılık düzeyleri, bu konularla ilgili bilgi edinmek için gerek kitle iletişim

araçlarına gerekse bu araçlar dışındaki diğer bilgi ve haber kaynaklarına yönelme nedenleri bu kavram ile açıklanmaya çalışılmaktadır” (Atabek, 1997, s.234).

Weaver (1991) bir kişinin ilgi göstereceği mesajları ve o kişinin ilgi duyduğu mesajların ne kadarını algılayacağını belirlemede üç faktörün ön plana çıktığını belirtmiştir. Bunlar; “mesajın içeriğine gösterilen ilginin derecesi”, “mesajın konusu hakkındaki belirsizlik” ve “mesaja ilgi göstermek için gereken çaba” unsurlarıdır. Bu faktörlerin ilk ikisi yönelim gereksinimi kavramı içerisinde değerlendirilmiştir (Akt. Terkan, 2005, s.109). Atabek’in de belirttiği gibi; eğer birey bir konuyla çok ilgiliyse ve o konu hakkında büyük bir belirsizlik yaşıyorsa, söz konusu olan konu üzerine kişinin “yönelim gereksinimi derecesi yüksek” olacaktır. Belirli bir konu üzerinde yönelim gereksinimlerinin fazla olması, kişiyi daha fazla oranda kitle iletişim araçlarına ulaşmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla bu durum kitle iletişim araçlarını izleyici bireyler üzerindeki gündem belirleme etkisinin artmasına yol açacaktır (1997, s.234).

1.5.2.3.5. Kaynağın Güvenilirliği

Kamu gündemi araştırmalarında bir etken olarak kitle iletişim araçlarına ya da kaynağa güvenirlilik konusu üzerine pek çok araştırma yapılmıştır. Milburn ve diğer araştırmacılar çalışmalarında, kitle iletişim araçlarıyla verilen “haberlerin doğruluğuna inanılması durumunda; haberlerin, izleyicinin siyasal düşüncelerinin karmaşıklık düzeyi üzerinde oldukça etkili olduğunu” belirtmişlerdir. Yapılan bu çalışmaların odak sorusu ise medyanın gerçeği yansıttığına, bireylerinde bu duruma ne ölçüde inandığı olmuştur. Bu sorudan hareketle Gazino, Robinson ve Kohut’un yapmış oldukları bir takım çalışmalar sonucu, kamunun haber öykülerine inanabildiğini fakat medyanın en üst düzeyde kamunun yararına hizmet verme arzusunda olduklarına her zaman bireylerin güven duymadığı vurgulanmıştır (Yüksel, 2001, s.115, 116). Medya iletileri karşısında bireyler bir özne konumunda ve aktif bir pozisyonda yer almaktadırlar. Bireyler, kitle iletişim araçları tarafından gönderilen mesajların kendi dünya görüşüne ters düştüğü andan itibaren medya içeriklerine karşı bir ön yargı durumu oluşmaktadır. Kendi değer yargılarına uygun medya içeriklerine yönelme eğilimi gösterip onu güvenilir bulan bireyler, diğer enformasyonlara karşı kapalı durumdadırlar. Dolayısıyla diğer medya içeriklerini güvenilir bulan birey, o medyaya “bağımlı olma” eğilimindedir. Bireyin gün içerisinde aynı kitle iletişim aracına

maruz kalması, aynı doğrultuda gündem belirleme etkisinin de artıracığından kaynağın güvenilirliği gözardı edilemeyecek kadar önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.5.2.3.6. Bireyler Arası İletişim

Medya gündeminin kamu gündemi üzerinde etkili olmasında tercih edilen iletişim biçimlerinin önemli bir rolü olmaktadır. Çevrelerindeki insanlarla çok az kişilerarası iletişime giren ve bazı konularda o kişilerin destekleyici ya da düzeltici fikirlerine çok açık olmayan insanların, daha fazla medya gündemini benimsemeleri olağan bir durum oluşturmaktadır (Waldahl, 1994, s.66). Bu alandaki literatürü inceleyen Yüksel (2001), Wanta ve Hu tarafından 1990 Illinois seçimleri üzerine yaptıkları çalışmada, bireyler medyanın daha önceden gündeminde yer alan bir konu hakkında sohbet ettiklerinde medyanın kamu gündemini belirleme etkisini daha da arttırdığını ileri sürmektedir. Diğer araştırmacılar tarafından yapılan çalışmaların sonucunda ise medyada haber yapılan konular üzerinde bireyler arası konuşmalar yapıldığında gündem belirleme etkisinin arttığı ortaya konulmuştur. Herhangi bir olay medyada daha az yer bulsa dahi bireyler arası iletişim sayesinde o konular kamu gündeminde daha fazla yer bulabilmektedir (s.117).

1.5.2.3.7. Haber Eleyiciler

Erbring, Golden ve Miller, medya ve kamu gündemlerinin hangisinin ötekini daha kolay ve hızlı bir şekilde belirlediğine ilişkin yapmış oldukları çalışmalarında, haber eleyicilerinin rolüne dikkat çekmişlerdir. İzleyicilerin talepleri üzerine, haber eleyici unsurlarının seçtiği haberler ile medya gündeminin oluşum aşamaları araştırmacılara göre ağır ve uzun bir sürece yayılmaktadır. Bu durumun aksine, medya gündeminin kamu gündemi üzerindeki öne çıkan haber konuları üzerindeki etkisi doğrudan bir şekilde ve ani olarak oluşmaktadır. Bireyler, sahip olduğu bazı kişisel deneyimlerinden dolayı bir konu üzerinde yeterince fikir sahibi değillerse ya da aynı konuları farklı bir açıyla ele alan diğer alternatif kaynaklardan yoksunlarsa; bu süreç doğrudan bir yolla ve daha hızlı bir şekilde gerçekleştirilmektedir (Yüksel, 2001, s. 117,118).

1.5.2.3.8. Gündemin Sıfır Toplam Oyunu

Yüksel'in ifade ettiğine göre, kamuoyunun belirli bir konu üzerine odaklanmasını sağlamak için, mevcut konunun sürekli olarak toplum içerisinde önemliliğinin sağlanması gerekmektedir. Fakat bu devamlılığı sağlamak oldukça güç olmaktadır. Yapılan analizlerde,

kişilerin “en fazla dört ya da beş konu” üzerinde ilgi duydukları tespit edilmiştir. Medyada gündem için konulara ayrılan yer ve zaman kısıtlılığı bulunmaktadır. Dolayısıyla gündem belirlemede bu durum; muhabirler, siyasiler, baskı grupları ve halkla ilişkiler uzmanları arasında bir rekabet ortamı yaratmaktadır. Çünkü bu kısıtlılıklar onlar içinde geçerlidir. “Gündemler, teorik olarak sıfır-toplam oyunu gibi sınırlı sayıda konuyu ancak taşıyabilmektedir.” Yüksel, konuların gündemde yer değiştirmesini, köşe kapmaca oyununa benzeterek; bir konunun gündeme tırmanması üstündeki diğer konunun inmesine neden olduğunu rekabet sonucunda da gündemde yer değiştirmelerin yaşandığını belirtmektedir (2001, s.118:120).

1.5.2.3.9. Konuların Niteliği

Medya gündemine dâhil edilen konuların niteliği kamuoyu şekillenmesinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ifade eden Yüksel, buna örnek olarak hayatın pahalılığı ve küresel ısınma sorununu vermektedir. Yazara göre hayat pahalılığı bireylerin yaşayarak öğrenebilecekleri bir durum iken, küresel ısınma problemi aksine aynı şekilde farkındalık kazanacak bir durum olmamaktadır (2001, s.120). Gündem belirleme çalışmalarında konular “doğrudan öğrenilen” ve “dolaylı öğrenilen” olarak karşımıza çıkmaktadır. İlki, bireylerin doğrudan deneyimleri ile öğrendikleri konuları, ikincisinde ise bireylerin ilgilendiği fakat medya aracılığıyla öğrenebildiği uzaktaki konuları kapsamaktadır. Her iki konu türünü incelendiği araştırmalarda, doğrudan öğrenilen; “hayat pahalılığı, işsizlik ve suç” konuları olurken doğrudan öğrenilmeyen konular olarakta “çevre kirliliği, uyuşturucu kullanımı ve enerji krizi” gibi konular olarak belirlenmiştir. Araştırmanın bulgularından yola çıkarak, gündem belirlemenin medya aracılığıyla öğrenilen konular için ortaya çıktığını ancak doğrudan deneyimle öğrenilen konular için bu durumun geçerli olmadığı belirlenmiştir. Doğrudan öğrenilen konular kamu gündeminde, medya gündeminde daha önemli hale geliyorsa; kamu gündeminin medya gündemini belirlediğini ileri sürülmüştür. “Gündem belirleme, medya gündeminden kamu gündemine doğru tek yönlü bir süreç değil, karşılıklı dairesel bir süreçtir” şeklinde bir genellemeye gidilmiştir (Yüksel, 2001, s.121-123).

1.5.3. Siyasal Gündem

Gündem belirleme çalışmaları öncelik olarak medya ve kamu gündemi üzerine odaklanmaktadır. Hangisinin hangisini etkilediğini bulmaya yönelik yapılan araştırmalarda

kamu gündemini medya gündeminin belirlediğine yönelik güçlü sonuçlar ortaya konulmuştur. Daha sonra siyasal gündemde medyanın etkinliği araştırılmaya başlanmıştır.

Siyasal gündem, bir toplumun sorun önceliklerinin bir özeti olarak ifade edilmektedir. Dearing ve Rogers’a (1996) göre, siyasal gündem, medya ve kamu gündemine kıyasla gündem belirleme araştırmacılarının daha az ilgisini çekmektedir. Yazarlara göre bunun nedeni, siyasal gündem iletişim davranışının yanı sıra kolektif bir siyasal davranışı içermektedir. Ayrıca medya ve kamu gündemine göre daha karmaşık bir yapı olması iletişim araştırmacılarının bu alana daha az odaklanmasına neden olmaktadır (Akt. Terkan, 2005, s.123).

Bernard Cohen, Roger Cobb, Charles Elder ve John Kingdon, gibi araştırmacılar siyasal gündem alanında yaptıkları çalışmalarla dikkat çeken isimler olmuştur. Bir konunun “siyasal gündemde yer bulmasında hangi unsurların etkili olduğu” sorusu çalışmaların odak noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda mevcut bir konunun siyasi gündeme nasıl girdiği, hükümetlerin ve diğer karar organlarının siyasal kararları nasıl aldığı, birçok problem arasında yalnızca belli konuların siyasal gündemin üst sıralarına nasıl yerleştirildiği araştırılmıştır (Terkan, 2007, s.565; Erdoğan, 2011, s.53).

Siyasal gündem çalışmalarında, hükümet ve organlarınca ele alınan problemler, sosyal problemlerin siyasi aktörler tarafından nasıl çerçevelendiği, baskı gruplarının mevcut bir konunun gündeme gelmesindeki etkisi ve tüm bunların medya süreçleriyle bağlantısı incelenmektedir. Siyasal süreçte medya güçlü bir konumdadır. Fakat siyaset sürecinde medya etkisi araştırmaları oldukça azdır ve bu iki süreç arasındaki ilişki herhangi bir medya etkisi araştırması geleneğine oturtulamadığı görülmektedir (Atabek,1998, s.168; Terkan, 2005, s.125).

Siyasal gündem çalışmalarında “güç” kavramına vurgu yapan Smith, medya ve siyaset seçkinlerinin kendi aralarında gündemlerini öne çıkarmak ve birbirlerinin gündemlerini etkilemek için “güç oyunu” oynandığını ileri sürmektedir. Çoğunlukla seçkin kişilerin kazandığı bu oyunda, seçkinler istedikleri konunun gündemin üst sıralara yerleşmesini sağlamak için medya kontrolünü elinde bulundurmak istemektedirler (Yüksel, 2001, s.130).

Siyasi kurumlar medyayı, kendi fikirlerini topluma aktarmada sürecinde bir araç olarak kullanıp halkı etkilemek istemektedir. Medyada bir sorunu ya da konuyu sürekli olarak gündeme taşıyarak siyasal gündemi doğrudan etkileyebilmektedir. Kendi gündemlerini yaratmak için oluşturdukları bu çaba medya ve siyasal kurumları arasında sıkı bir ilişkiyi oluşturmaktadır. Daha önceden belirttiğimiz üzere medya ve kamu gündemi arasındaki ilişkiye siyasal gündemde dâhil olmuştur.

1.5.4. Siyasal Gündemi Etkileyen Unsurlar

1.5.4.1. Konuların Nitelikleri

Toplumda varolan herhangi bir konunun hangi özelliğinden dolayı diğer konuların önüne geçip gündeme yerleştiği ya da gündemden düştüğü sorusu siyasal gündemde büyük önem taşımaktadır. Cook ve arkadaşları (1983) siyasal konuların dikkat çekmesinde baskı grupları, bilimsel analiz verileri, medya, ekonomik kriz gibi pek çok unsurun etkili olduğunu belirtmiştir (Akt. Terkan, 2001, s.141).

Gökçe'nin belirttiği üzere, bir konunun siyasi bir konu haline gelmesinde ya da dikkat çekmesinde “bazı değerlerin öncelikli ve önemli olması, kriz ve kriz semptomları, iletişim kaynağı statüsü, siyasal başarı semptomları, olayın yeniliği, olayın önemi, olayın sürpriz şekilde gerçekleşmesi” gibi faktörler etkin rol oynamaktadır. Beklenmeyen olaylar ve gelişmeler bu konuların dikkat çekmelerini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca bir konu dikkat kurallarını aşarak gündemde kalmayı başardığı an, kamuoyunun bir parçası olduğu ifade edilmiştir (1996, s.217-219).

Cook, bir konunun siyasal gündeme nasıl yerleştiğini “birleştirici ses” modeliyle; aynı konunun siyasal gündemden nasıl düştüğünü açıklamak içinse “ayırıcı ses” modelini geliştirmiştir. Birleştirici ses modelinde; farklı gruplardan oluşan kişilerin bir noktada buluşan fikirleri yani bir sorunun gündeme getirmesindeki etkisi ortaya konulmaktadır. Birbirinden bağımsız ve benzer şekilde ifade edilen sorunların yükselişi bu modelle açıklanmaktadır. Ayırıcı ses modelinde ise birbirlerine muhalif görüşlerin bir konuyu gündemden düşürmesindeki etkileri ele alınmıştır. Modele göre bir konunun siyasal gündemden düşmesi için öncelikle güçlü ve güvenilir bir muhalif sesin olması gerekmektedir (Akt. Terkan, 2001, s. 142, 143). Konular bir süreç içerisinde gündemde yükselip düşmektedir. Kurumların sınırlı

sayıda konu taşıma kapasitesi, bireylerinde sınırlı sayıda konulara ilgi duymasından dolayı konuların nitelikleri iyi bir şekilde tanımlanması gerekmektedir. Taşımanın sınırlı olması konular arasındaki rekabeti artırmaktadır (Atabek ve Dağtaş, 1998, s.410).

1.5.4.2. Medya Etkisi

Demokratik rejimle yönetilen toplumlarda medya; politik yapıyı gözlemleme, kamuoyunu oluşumuna katkı sağlama, kamuoyunun desteğini alma ve bu yolla bireylerin siyasi kurumları denetleme işlevlerini yerine getirmelerine yardımcı olmaktadır (Oktay, 2002, s.21). Kitle iletişim araçları kamuoyunu oluşturmada ve onların sözcüsü olmada en önemli araç olarak görülmektedir. Siyasal kurumlar içinde medyanın en önemli enformasyon kaynağı olması nedeniyle medya; kamuoyu ve siyasetçiler arasında bir köprü görevini üstlenmektedir (Sağnak, 1996, s.283). Siyasal kurumlar, seçmenlere seslerini duyurmak, onları etkilemek, onlar üzerinde rıza sağlamak için birçok farklı fırsatta sahiptirler. Fakat kitlelere ulaşmadaki en hızlı ve en etkili araç şüphesiz ki medya olacaktır.

Medya, demokratik siyasette yaşamsal bir köprü işlevi görmektedir. Bireyler için anlaşılması güç olan siyasal gelişmeler, kitle iletişim araçlarıyla daha basite indirgenerek topluma aktarılmaktadır. Medya, gerçekleşen politikaları haber metinleriyle ya da televizyon programlarıyla aktarmaktadır. Bireylerde kendilerini etkileyen siyasal kararları bu yolla edinebilmektedirler. Fakat medyanın bunu yaparken kullandığı dil, seçtiği sözcükler ile herhangi bir konunun hangi çerçevede nasıl tartışılacağına dair sınırları oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu politikaların bireyler tarafından benimsenmesinde etkili olmaktadır (Gurevitch ve Blumler, 2002, s.269; Gencel Bek, 2003, s.131).

Medya, toplumdaki problemleri gündemine alarak, sorunların varlığına dikkat çekmekte, yaşanan siyasal olayları yorumlayıp ve onlara uygun politikalar ortaya koyarak toplumda yol gösterici olmaktadır (Waldahl, 1994, s.77). Bu durumda medyanın siyasal sürece doğrudan etkisi olduğu açıkça ortaya konulmaktadır. Medya, mevcut iktidarın meşrulaştırılmasında, siyasal sorunların çözümünde, siyasal söylemlerin yaygınlaşmasında, siyaset alanına yeni kişilerin katılımını sağlamada, hangi siyasi taleplerin medyada yer alıp hangilerinin yer almayacağını belirlemede ve kitleleri buna uygun harekete geçirip siyasal gündemi belirlemede en etkin araç olarak karşımıza çıkmaktadır (Çaplı, 2002, s. 31)

1.5.4.3. Kamuoyunun Etkisi

Bireylerin toplumsal sorunlardaki tutumları ile kamu otoritelerinin aldığı siyasal kararlar arasında kamuoyunun önemli bir bağlantı noktası oluşturduğu görülmektedir (Waldahl, 1994, s.75). Demokratik sistemlerde siyasetçiler, partiler ve sendika kuruluşları kamuoyuna karşı özenle davranarak tutum ve davranışlarını kamuoyunun tepkisine göre ayarlandıkları belirtilmektedir. Siyasilerin kamuoyuna olan bu hassasiyeti, kamuoyunun bazı konular üzerinde istekte bulunması ve siyasal iktidar üzerinde baskı yapmasını beraberinde getirmektedir. Siyasal kurumlar verilen kararların etkili olabilmesinde kamuoyunun desteğini alma ihtiyacı olduğu için onlardan gelen istek ve taleplere karşı duyarsız kalamamaktadırlar⁵ (Terkan, 2005, s.154, 155).

1.5.4.4. Siyasi Partilerin Etkisi

Kapani'nin belirttiği üzere, siyasi partiler demokrasinin vazgeçilmez unsurlarının başında gelmektedir. Genel anlamda siyasi partiler, gücünü toplumdan almakta ve kazanımlarını da yine kamu adına sürdürmektedir. Siyasal sistemler içerisinde önemli fonksiyona sahip olan siyasi partiler özellikle toplumdaki istek ve çıkarları gündeme getirmede oldukça büyük önem taşımaktadır (1989, s.165). Siyasi partiler, ister iktidar isterse muhalefet olsun gündeme taşıdıkları konuların niteliği, medya arasındaki ilişkileri, kamuoyu üzerindeki etkileme gücü, ilişki içerisinde olduğu diğer gruplar ve benzeri unsurlarla, siyasal gündem üzerinde etkili olmaktadır. Farklı siyasal partilerin gündemleri, medya ve kamu gündemlerine ilişkin yapılan çalışmaların sonucunda siyasi partilerin medya gündemini belirlemede etkili oldukları ortaya konulmuştur (Terkan, 2005, s. 156).

1.5.4.5. Baskı Gruplarının Etkisi

Demokratik sistemlerde siyasal partilerin yanı sıra, siyasete yön veren ve kamuoyunun oluşmasında etkili olan faktörlerden biride baskı grupları olarak karşımıza çıkmaktadır. Baskı grupları, siyasal yaşam içerisinde faaliyet gösteren ve siyasal kararların alınmasında büyük rol oynamaktadır (Terkan, 2005, s.156). Ortak menfaatler etrafında birleşerek örgütlenmiş bu gruplar, siyasal kararların kendi istek ve amaçları doğrultusunda

⁵ Buna örnek olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nde Başkan Nixon, Watergate skandalının ardından kamuoyunun tepkilerine karşı istifa etmek zorunda kalmıştır (Kapani, 1989, s.157).

alınmasını sağlamak için doğrudan olarak siyasal karar merkezleri üzerinde etki oluşturmaya çalışmaktadır (Kapani, 1989, s.204, 205).

Aziz'in ifade ettiğine göre, baskı grupları parlamento ve hükümet gibi başlıca karar mekanizmaları üzerinde etki yaratabilmek için "lobicilik" çalışmaları yürütmektedir. Lobicilik, baskı gruplarının çıkarlarını gerçekleştirebilmek için başvurdukları en yaygın yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır (2003, s.26, 27).

Callaghan ve Schnell, (2001) siyasal problemlerin yorumlanmasında medyanın, baskı gruplarının ve seçilmiş resmi görevlilerin arasındaki ilişkiyi analiz ettikleri çalışmada; medyanın, baskı gruplarının ve siyasetçilerin nasıl bir politika ortaya koyarak kamuoyunu etkileyeme çalıştıklarını ortaya koymuşlardır. Yapılan bir başka çalışmada ise baskı gruplarının kendi çıkarları doğrultusunda bir konunun siyasal gündeme taşınmasında etkili olduğunu ortaya konulmuştur. (Akt. Terkan, 2005, s.158).

1.5.4.6. Siyasi Liderlerin Etkisi

Yıldız, siyasal süreçte lider kimliğinin önemine vurgu yaparak, bu kimlik rolünün Türkiye'de olduğu gibi birçok ülkede geçerli olduğunu ifade etmiştir. Siyasal gündem araştırmalarında, siyasi liderlerin herhangi bir konuyu ülkenin ulusal gündemine yerleştirip yerleştirmede önemli bir araştırma konusu olmuştur (Akt. Terkan, 2005, s.158).

Bu durumu ABD Başkanı özelinden değerlendiren Yüksel, medya gündemini etkileyen bazı özel unsurların içerisinde Başkanın rolünün ilk sırada olduğunu ileri sürmektedir. Bir konunun medya gündemine taşınmasında ABD Başkanı'nın gücü yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur. Birçok kişinin ulaşamadığı haber kaynağına kolaylıkla ulaşması, liderin bir konuyu kolaylıkla gündeme yerleştirmesine olanak sağladığı belirtilmiştir. Aynı şekilde liderin önemsemediği bir konuyu görmezden gelmesi durumunda, bu konunun gündemde yer alma ihtimalinin azaldığı belirlenmiştir (Yüksel, 2001, s.145, 146).

İKİNCİ BÖLÜM

KUVVETLER AYRILIĞI TEMELİNDE HÜKÜMET SİSTEMLERİ

2.1. Kuvvetler Ayrılığı

İlk çağlardan itibaren filozoflar, devletin ve ideal yönetim sisteminin nasıl olması gerektiği konusunda bir takım fikirler ortaya koymuşlardır. Her ne kadar devlet mutlak güç olarak karşımıza çıksa da onun bu iktidar alanını sınırlandırmak “despotizmi” önlemek adına ideal yönetim sistemine dair prensipler sunulmuştur. Devlet iktidarının sınırlandırılma yolu olan “kuvvetler ayrılığı” ilkesi çoğu düşünürün çalışmalarında bulunduğu ortak bir payda oluşturmaktadır. Bilim insanlarının kendisinden önceki kişilerin yaptığı çalışmalara atıf yaparak genişletmiş olduğu bu mekanizma günümüzde liberal anayasaların yapı taşlarını oluşturarak, anayasal sistemlerde vazgeçilmez ilkelerin arasında yerini almayı başarmıştır.

Teziç’e (2012) göre, yasama ve yürütme fonksiyonları arasındaki ilişkinin nasıl düzenlenip belirleneceği konusu anayasaların oluşum aşamasındaki temel sorunu oluşturmaktadır. Yapılan düzenlenmelerde genel olarak ya bir organ diğerinden üstün olur ya da her ikisi arasında eşitlik dengesi sağlanarak anayasal düzen biçimlendirilmektedir. Mevcut iktidarın tercihine bağlı olan bu durumda bir organın benimsenmesi siyasal rejimin şeklini belirlemektedir. Kuvveti elinde tutan kişi ya da kurumlar bu gücü kötü yönde kullanabileceğini ifade eden Teziç, bu durumu engellemek adına kuvvetlerin ayrı ellerde tutulması gerektiğini belirtmiştir. 17. ve 18. yüzyıl⁶ siyasi felsefesine bağlı olarak baskıcı yönetimlerde, kişilerin hak ve hürriyetini korumak adına mutlak monarşiye karşı kuvvetler ayrılığı ilkesi benimsenmiştir (s.463, 464).

Kuvvetler ayrılığı, devlet iktidarının yine devlet organları arasında paylaşılması olarak bilinmektedir. Belirli her bir kurum, devlet iktidarının bir parçasını kullanarak sahip

⁶ Avrupa’da mutlak monarşilerin uzun yıllar iktidarda kalması yeni üretici erklerinin gelişmesine bir engel olmaya başlamıştır. 18.yüzyılda mutlak monarşiye dayanan iktidarın parçalanamayacağı fikrine karşı burjuvazi kendi iktidar alanına yer açabilmek için 16. ve 17. yüzyıllar arasında destek verdikleri mutlak monarşinin karşısına 18.yüzyılda kuvvetler ayrılığı düşüncesiyle çıkmıştır. İktidarın iktidarla sınırlandırılmadığı müddetçe demokrasinin gelişmeyeceği varsayılarak, demokratik parlamenter görüşler savunulmaya başlanmıştır (Şenel, 2011, s.309, 310).

olduğu yetkiler çerçevesinde karşılıklı olarak birbirlerini denetleyip ve dengelemektedir. Yasama, yürütme ve yargı olarak belirlenen bu organların arasında “fren ve denge mekanizması” oluşturulmaktadır. Böylece devletin iktidar baskısı karşısında toplumsal düzen içerisindeki bireylerin hak ve hürriyetleri güvence altına alınması sağlanacaktır (Özbudun, 1990, s.20; Soysal, 1990, s.47).

Bu yapı devletin, “kanun yapma (yasama)”, “kanunları uygulama (yürütme)” ve “kanunların yapılması, uygulanması sürecini denetleme (yargı)” işlevlerini birbirlerinden bağımsız organlar tarafından yürütülmesini sağlamaktadır. Ayrıca bu kurumlar arasındaki “yetki ve görev” tanımlarının çizgisinin net bir şekilde çizilmesini öngörmektedir. Bu süreçte anayasal çerçeve içerisinde organlar birbirlerini denetlemektedir. Gerek duyulduğu taktirde önleyici adımlarla alınan kararları durdurulabilmektedir. Böylece organların kendi çalışma alanları içerisinde sınırsız yetki kullanımı engellenerek otoriterleşmenin önüne set çekilmektedir (Bozlağan, 2016, s.36).

2.1.1. John Locke

Eflatun, “Devlet” isimli eserinde devletler için ideal yönetim sistemlerini araştırmaktadır. Eflatun’un ardından Aristo “erdemlilik” ilkesinden hareket ederek mevcut yönetimde baskı ve istibdadın ortadan kaldırılmasını amaçlamış ve en iyi yönetim biçiminin her bir faaliyetin ayrı ayrı ellere verileceği devlette sağlanacağını ileri sürmüştür. Daha sonra “İbni Haldun, Çiçeron, Machiavelli, Hobbes, Bodin, John Locke, Montesquieu, J.J. Rousseau, Adam Smith” gibi tarihte yer edinmiş büyük filozoflar ideal devletin ve yönetim rejiminin nasıl olması gerektiğine dair fikirler ortaya koyarak bu arayışı devam ettiren isimler olmuşlardır (Akgül, 2010, s.82; Teziç, 2004, s.394). Kuvvetler ayrılığı ilkesini ortaya koyan her kim olursa olsun, her bir düşünür yönetimde istibdadın önüne geçebilecek bir yol aramış ve bu durumun çözümü olarakta “kuvvetin tek bir elde toplanmaması” olarak bulmuşlardır (Teziç, 2012, s.83).

John Locke’un kaleme aldığı “Hükümet Üzerine İki Deneme” isimli çalışmasında “egemenliği, kanun yapan üstün güç olarak nitelendirdiği yasama erki, yapılan yasaları uygulayan yürütme erki ve bunlardan ayrı olarak güvenlik ve dışişleriyle yükümlü federatif erk” şeklinde üç sınıfa ayırmaktadır (Akgül, 2010, s.83). Kuvvetler ayrılığı denildiğinde

hemen hemen herkesin aklında şekillenen ilk yapı; yasama, yürütme ve yargı fonksiyonlarının birbirlerinden ayrılarak düzenlenmesi olarak anlaşılmaktadır. Sık sık yasamanın üstünlüğü konusunda görüşlerini savunan Locke, yürütme erkinin, yasamanın yapmış olduğu kanunlara bağlı kalmak durumunda olduğunu ifade etmektedir. İki erkin arasında herhangi bir dengenin varlığına vurgu yapmayarak, yasamanın üstünlüğünün altını çizmektedir. Fakat Locke, eserinde yasama ve yürütme erklerinden söz ettiği halde yargı erkini dışarıda bırakarak onun yerine dış politika problemleriyle ilgilenecek olan “federatif güçten” söz etmektedir. “Savaş, barış, ittifak” gibi konuların yanı sıra herhangi bir devletin vatandaşları ile o devlet dışında kalan kişiler arasında yaşanan uyuşmazlıklar bu kapsamda değerlendirilerek, federatif güç tarafından çözüme kavuşturulacaktır (Ağaoğulları vd., 2005, s.208-210).

İktidarın, yasama ve yürütme güçlerini tek bir elde toplanması görev ve yetkilerin kötüye kullanılmasına yol açabileceğini ileri süren Locke, bu iki kuvveti elinde tutanlar kendilerini kanunların üstüne görerek, yasaları kendileri üzerinde uygulamayabilecekleri gibi kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederek yasaları kendilerine uygun hale getirebileceklerini belirtmiştir. Devleti yönetenlerin, yasama ve yürütme organlarını elinde tutarak, haklarını kötüye kullanmaları durumunda ise Locke, ihtilalin meşruluğuna inanmıştır⁷. Dolayısıyla böyle keyfi kullanımı engellemek için yasamadan farklı olarak sürekli aktif durumda olan ve kanunları uygulayacak ayrı elde tutulan yürütme kuvveti gerekmektedir. Düşünüre göre yürütme ve federatif güçler birbirlerine karşı sınırlarını net bir şekilde çizememektedir. İki kuvvette yasamaya bağımlıdır, onun belirlemiş olduğu kurallara çerçevesinde hareket etmektedir. Fakat federatif gücü önceden yazılı olan kurallara bağlanamamaktadır. Bunun nedeni yabancı ülkeler arasındaki ilişkilerin hangi boyutta, nasıl bir gelişme göstereceğinin kestirilemeyeceğinden kaynaklanmaktadır. Kamu gücünü kullanan yürütme ve federatif güçler ister istemez tek elde toplanmaktadır, aksi durumda aralarında gereken uyum kaybolacaktır (Teziç, 2012, s.465; Güriz, 2014, s.189).

John Locke kaleme aldığı çalışmasında yargıyı, yasama erkine bağlayarak onu ayrı bir kuvvet olarak tanımlamamaktadır. Yargı faaliyetlerini yasamaya bağımlı, yürütme

⁷ İktidar sahiplerinin bireylerin tabii haklarını ihlal ettiklerinde, tâbi olma anlaşması şartlarını çiğnedikleri “zaman ihtilâl yoluna başvurmak yalnızca hukuki bir hak değil, aynı zamanda ahlaki bir ödev” olarak görülmektedir. Locke’un yönetenleri güvenilir bir ele benzetmesi, asıl egemenliğin halka bulunduğuna inanması ihtilâl hakkını savunmasının nedenleri arasında sayılmaktadır (Güriz, 2014, s.189).

kuvvetinin işlevlerinden biri olarak kabul etmektedir. Oysa kuvvetler ayrılığı mekanizmasının yapı taşlarından yalnızca birini oluşturan yargı erki, günümüzde anayasal sistemler içerisinde vazgeçilmez bir konuma sahiptir. Dolayısıyla Locke, tam anlamıyla kuvvetler ayrılığı ruhuna uygun bir teori geliştirmemiştir.

2.1.2. Baron de Charles de Secondat Montesquieu

Montesquieu, kuvvetler ayrılığına Locke’ tan farklı bir perspektifte değerlendirerek yasama ve yürütme organlarının yanı sıra yargı erkini de üçüncü bir kuvvet olarak kabul etmiş ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin esas şeklini oluşturmuştur. Düşünürüne göre toplumsal yaşamda özgürlüklerden söz edebilmek için bu üç kuvvetin birbirlerinden ayrı bir şekilde tutulması gerekmektedir.

Locke’ dan farklı olarak getirdiği iki yenilikten ilki “yürütmenin bütünlüğüdür”. Dış politika faaliyetlerinin yürütülmesinde Locke ayrı olarak “konfederatif güç” ön görürken, Montesquieu bunu yürütme erkine dâhil etmektedir. Ayrıca Locke’ dan farklı olarak yargılamayı ayrı bir kuvvet olarak kabul etmiş, siyasi bir çalışma olmadığı içinde “görünmez ve yok” olarak nitelendirmiştir. Montesquieu “Kanunların Ruhunu” adlı eserinde açık bir şekilde kuvvetler ayrılığı ilkesine yer vermemektedir. Fakat “İngiliz Anayasası” adı altında; “yargı kuvveti, yasama ve yürütme kuvvetinden ayrılmamışsa hürriyetten asla söz edilemez” şeklinde bir ifadede bulunmaktadır (Teziç, 2012, s.467). Yargı erkinin, yasama ve yürütme erkinden ayrı bir konumda olmadığı sürece özgürlüğün var olmayacağını söyleyen Montesquieu, kişi hürriyetine verdiği değer ve ileri sürdüğü fikirleriyle toplumda anayasal hareketlerin başlamasına ilham kaynağı olmaktadır⁸ (Akgül, 2010, s.83).

Montesquieu’nün “kuvvetler ayrılığını savunması, bunun hürriyetlerin bir güvencesi olarak görmesinden ileri gitmiştir. İki hele üç kuvvetin aynı elde toplanması, istibdada” sebep olmaktadır (Özbudun, 1990, s.141). Kişi hürriyetini bu üç kuvvetin ayrılmasından doğacak olan dengeye bağlı olduğunu ileri süren Montesquieu’nün fikirleri, soyut bir temele değil, dönemin İngiltere’inde yapmış olduğu ampirik gözlemlere dayandırmaktadır. Fakat İngiliz yönetim sisteminde politik gücün “Taç, Lordlar Kamarası ve Avam Kamarası” arasında pay edilmiş olması diğer düşünürlerin, Montesquieu’nün gücü

⁸ 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’nin 16. maddesi uyarınca “kuvvetler ayrılığı” siyasal yönetimlerde ilkesel bir zorunluluk unsur taşıdığı belirtilmektedir (Allison Akt. Akgül, 2010, s.83).

“yasama, yürütme ve yargı erki” olarak üçe ayırarak nitelendirmesini hatalı bir değerlendirme olarak görmüşlerdir. Çünkü dönemin İngiltere’sin de yasama erki ile yürütme erki arasında herhangi bir ayırım gözetilmemektedir. İkisi arasında sürekli bir işbirliği süreci oluşmaktadır. Kuvvetler ayrılığı ilkesinin altında ise devletin üç organından “yasama, yürütme ve yargı” her parçasının, devletin ayrı ayrı kurumlarına “meclis, hükümet ve adliye” emanet edilmesi gerektiği düşüncesi yatmaktadır (Akgül, 2010, s.85; Teziç, 2012, s.466, 468).

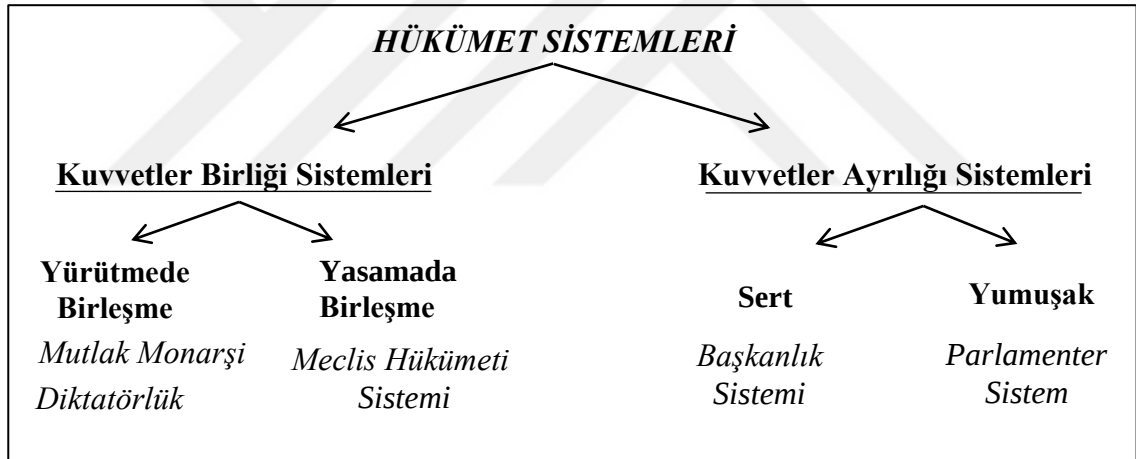
Yürütme faaliyetlerinin tek bir elde tutulmaması gerektiğini belirten Montesquieu, yasama faaliyetleri için tek bir kişiden ziyade birçok kişinin katılımıyla daha etkin bir şekilde kullanılacağını ileri sürmektedir. Bu fikre göre, yasama organı, ilk kısmın “asillerin” oluşturacağı ikinci kısmın ise “halkın” oluşturacağı iki bölümden oluşan bir kurula ait olması gerekmektedir. Her ikisine de birbirlerine karşı “önleme yetki” izni verilerek bir diğerinin görev ve yetki faaliyetleri sınırlandırılmaya gidilecektir. Bunların her ikisi ise yürütme organıyla birbirlerini karşılıklı olarak sınırlayacaktır. Son olarak yargı erkini “ne belirli bir zümrenin ne de belirli bir mesleğin” altında değil de mahkemelere ait olması gerektiğini, buradaki kişilerinde vatandaşlar tarafından seçilen kişilerin yargı görevini yerine getirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Montesquieu; “Milletin yargıçları, cansız birer varlıkmışlar gibi hareket ederek kanunun sözlerini, ne kuvvetini ve ne de sertliğini değiştirmeden, sadece telaffuz eden birer ağızdır” ifadeleriyle yargıçların yasalar üzerine yorum yapma yetkilerinin olmadığını altını çizmektedir. Ayrıca yargıçların sürekli olarak görev halinde olması, olası bir kuvvetlerin birleşmesi durumuna yol açacağını ileri sürmektedir (Gözler, 2012, s.82; Ağaoğulları vd., 2005, s.424).

Kuvvetler ayrılığı ilkesine pek çok düşünür fikirlerini sunarak, günümüzdeki şeklinin oluşmasına katkı sağlamıştır. Aralarında küçük sistem farklılıkları görülse de, Aristo, Locke ve Montesquieu gibi büyük filozofların her birinin bulunduğu ortak payda yönetimde her türlü baskıyı engelleyebilecek yolların aranması olmuştur. Uygulama alanı olarak ilk olarak “1787 ABD Anayasası” ile hayat bulan bu teori ardından, Fransa’da “1791, 1795 tarihli Devrim Anayasalarında ve 1848 Anayasasında” yer almıştır. Anayasal hareketleriyle birlikte etkisini daha da artırarak günümüzde hukuk devletlerinin vazgeçilmez unsurları arasında yerini almayı başarmıştır.

2.2. Kuvvetler Ayrılığına Göre Hükümet Sistemleri

Günümüz toplumlarının farklı ekonomik düzeye, sosyal ve siyasi yapılara, farklı kültürlerle sahip olması kuvvetler ayrılığı mekanizmasının uygulamaya geçirildiğinde aralarında farklılıklar görülmesine neden olmaktadır. Arslan'ın belirttiğine üzere, “her demokratik toplumun anayasaları kendi toplumlarının yapısına uyarlanmış” bir biçimde uygulamaya konulmaktadır. Bu durum birbirinden farklı demokratik yönetim sistemlerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır (2013, s.30).

Hükümet sistemlerinin sınırlandırılmasında yasama ile yürütme erklerinin arasındaki ilişki hesaplanmaktadır. Yargı erkinin tüm sistemlerde yasama ve yürütme erklerinden tamamen ayrı olması gerektiği varsayımına dayanarak yargı kuvveti, kural olarak hükümet sistemi sınırlandırmalarının dışında tutulmaktadır (Gözler, 2017, s.155).

Şekil 5: Hükümet Sistemlerinin Sınıflandırılması

Kaynak: Gözler, K. Elveda Anayasa 16 Nisan 2017’de Oylayacağımız Anayasa Değişikliği Hakkında Eleştiriler, Ekin Yayınevi, Bursa, 2017, s. 156.

Anayasa hukukunda belirtildiği üzere, hükümet sistemleri yasama ve yürütme güçlerinin tek elde toplanması “kuvvetler birliği” ya da tam tersi bu güçlerin kullanımının ayrı organlara bırakılması “kuvvetler ayrılığı” açısından ikiye ayrılmaktadır. Yasama ve yürütme güçlerinin çoğunlukla yasama organında ya da yürütme organında toplanmasıyla birlikte ortaya çıkan kuvvetler birliği sisteminde devlet yönetimlerinde “mutlak monarşilere” ya da despotlukların oluşumuna zemin yaratabilmektedir (Yazıcı, 2011, s.2). Yasama ve yürütme erklerinin yasamada birleşmesiyle oluşan meclis hükümet sistemi, ilk olarak (1791-1975)

yılları arası Fransa’da uygulanmıştır. Türkiye’de ise “Birinci Meclis Dönemi” yılları arasında (1920-1923) Teşkilât-ı Esasiye Kanunu’nu kapsamında yasama ve yürütme erkleri meclisin eline verilmiştir. Kuvvetlerin ayrı ellere verildiği sistemler “başkanlık sistemi ve parlamenter sistem olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Gözler, 2017, s.158, 159). Özellikle başkanlık sisteminde, parlamenter sisteme nazaran erklerin daha keskin ve net çizgilerle birbirlerinden ayrıldığı görülmektedir. Yine kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanan, içerisinde başkanlık sistemi ve parlamenter sistem özelliklerinden bazılarını barındıran bir diğer sistem “yarı başkanlık” sistemi olarak tanımlanmaktadır.

Türköne’nin belirttiği üzere; “Başkanlık sistemi, parlamenter sistem, yarı-başkanlık sistemi gibi hükümet sistemini gösteren bu kavramlar egemenliğin hangi organlar tarafından nasıl kullanıldığını ve her bir organa düşen rolün çerçevesini belirlemektedir” (2008, s.148).

2.2.1. Parlamenter Hükümet Sistemi

Tarihte bilinen ilk demokrasi örneği, Atina yurttaşlarının seçme ve seçilme haklarına sahip olduğu “halk meclisleri” olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha sonra 2.yüzyıla gelindiğinde yine yurttaşların oylarıyla seçilen “Roma Halk Meclisi” ve soyluların seçildiği “senato” bulunmaktadır (Saray, 1999, s.52). Bu temsili yönetim biçimi demokrasinin büyük belgelerinden biri olan “Magna Carta”yla birlikte İngiltere’de gelişmeye başlamaktadır. 1215’te baronlar ve üst düzey kilise üyeleri, onlar üzerinden bölgedeki egemenliğini sürdüren feodal adetlerin, hakların ve yasaların, kral tarafından ihlal edilmesine son vermek istemeleri sonucu mutlak monarşiye başkaldırı sonucu bu belge imzalanmıştır (Roskin, 2009, s.25). Bu Taç’ın vergilendirme yetkilerinin sınırlandırılması bakımından ayrıca bireylerin temel hak ve hürriyetlerinin güvence altına almayı sağlaması açısından oldukça önemli bir belge oluşturmaktadır

İngiltere’deki parlamenter demokrasinin tarihi, “krala karşı soyluların, kadim İngiliz özgürlüklerinin muhafazası ve savunulması adına” yapılan başarılı bir direnişe dayanmaktadır. İngiliz Baronları’yla Norman Kralı Johann arasında yapılan bu anlaşmayla birlikte devlet yönetim sistemlerinin başladığı kabul edilmektedir. Devamında 1628’de bireylerin ve mülkiyetlerin korunmasına yönelik yapılan “Petition of Rights” anlaşması, 1679’da “Habeas Corpus Act” ve 1688’de “Declaration of Rights” gibi belgeler ile Taç’ın

yetkileri kademeli bir biçimde sınırlandırılmaya devam etmektedir. Yürütme yetkilerinin sınırlandırılması, seçilmiş olan parlamentonun ise gücünün artmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla bu durum Kral'ın iktidar gücünün yalnızca sembolik bir anlam taşımasına yol açmaktadır. Buna en belirgin örnek 1784 ve 1834 yıllarında kralın son fesih yetkisini kullandığını ve o tarihten itibaren bir daha kullanılmasına izin verilmediği söyleyebiliriz (Hekimoğlu, 2009, s.109, 112).

Belirli bir zümrenin tepkisel hareketleri sonucu Taç'ın sınırsız ve keyfi yetkilerine karşı set çekilip onun hukuki belge çerçeve içerisinde kalması ve parlamento ile kontrol altında tutulabilmesini sağlamak adına bu mücadele verilmiştir. Çam'ın da ifade ettiğine göre, parlamenter sistem ilk olarak 17.yüzyıla kadar süren mutlak monarşiyi sınırlandırma hareketlerine dayanmaktadır. 17. ve 18.yüzyıl gelişim dönemi olmasının ardından tam anlamıyla bir yönetim sisteme dönüşebilmesini ise ancak 20.yüzyılda sağlanabilmiştir (1982, s.16).

İngiliz demokrasisinde yaşanan bu değişim öncelikle Avrupa ardından diğer dünya devletlerinde günümüze kadar devamlılık sağlayan demokrasi rüzgârlarını estirmiştir. Bireylere verilen demokrasi, onların özgülük talepleri üzerine şekillendirilen parlamenter sisteme doğru evrilmiştir. Yurttaşların parlamenter sistemi benimsemesi ayrıca bu sistemin yurttaşlar üzerindeki uyumu sistemin başarılı bir şekilde kalıcılığını sağlamasına neden olmuştur (Çam, 1982, s.13). Parlamenter yönetim şekli günümüzde pek çok ülkede uygulanmasına rağmen en iyi İngiltere ve Almanya'da uygulandığı kabul görmüş bir gerçekliktir (Arslan, 2013, s.39).

2.2.1.1. Parlamenter Sistemin Özellikleri

Öncelikle belirtilmelidir ki, bu sistem her devlette aynı şekil ve esasta uygulamaya konulmamaktadır. Devletlerin içinde bulunduğu siyasi ve sosyo-kültürel yapılarından dolayı anayasal farklılıklara göre değişiklik görülmektedir. Mevcut farklılıklara göre bazı parlamenter hükümet sistemleri yürütme erkine öncelik verirken bazıları ise yasama erkine ağırlık vererek faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Parlamenter sistem kuvvetlerin yumuşak ayrılığına dayanmaktadır. Bu sistem

içerisinde iktidar alanının yoğunlaştığı ana yer parlamentodur⁹. “Kral”, “kabine”, “parlamento” ve “bağımsız yargı” organları sistemin başlıca unsurlarını oluşturmaktadır. Yürütme faaliyetlerinin iki ayrı organ tarafından yerine getirilmesi bu sistemin başlıca özellikleri arasında yer almaktadır (Duverger, 1986, s.75; Türköne, 2008, s.160). Bu sistemlerde, yasama ve yürütme kuvvetleri kural dâhilinde birbirlerinden ayrı iki ele verilmişse de, de facto olarak bu kuvvetler arasında karşılıklı işbirliği vardır ve birbirlerinden katı bir şekilde bağımsız değildirler (Gözler, 2017, s. 171).

Özer’in belirttiği üzere; parlamenter hükümet sistem niteliklerine göre ayrım yapılarak üç farklı teori ortaya atılmaktadır. İlk olarak “ikinci teori”de yasama ve yürütme erklerinin arasında yumuşak bir ayrımın ve eşitliğin olduğu belirtilmiş ve iki erkinde siyasi sorumluluk ayrıca fesih yetkisi ifade edilmektedir. “Tekçi teori”de ise meclisin üstün olduğu anlayışı oluşmaktadır. Bu teoriye göre meclis yürütme organına görev ve yetkilerini kullanabilmesi için gerekli olan tüm araçları sağlamaktadır. Bunu yaparken de yürütme faaliyetlerini kontrol etmektedir. Son olarak “ekseriyet hükümet teorisi”nde hükümetinde meclis gibi halkın isteğiyle ortaya çıktığını ve hükümetin devamlılığını meclis içerisindeki çoğunluğunu korumaya bağlı olduğunu belirtilmektedir. Meclis içindeki çoğunluğun değişmesi hükümetin de değişmesine yol açacağı ileri sürülmektedir (Akt., Parsak, 2012, s.3).

“Yürütmenin iki başlılığı, devlet başkanının siyasi açıdan sorumsuzluğu, bakanların yasama organına karşı siyasi sorumlulukları ve yürütmenin yasamayı fesih yetkisi” geleneksel olarak parlamenter yönetimin dört özelliği olarak görülmektedir (Teziç, 2012, s.478).

Parlamenter demokrasilerde yürütme organı bir tarafta “devlet başkanı” diğer tarafta ise “bakanlar kurulu” olarak “iki-başlı” şekilde faaliyetlerini sürdürmektedirler. Devletin başında bulunan kişi, mutlak monarşi rejiminde kral olabileceği gibi cumhuriyetçi parlamenter demokrasilerde cumhurbaşkanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet başkanı her kim olursa olsun yasama erki karşısında sorumsuzluğu kesin bir kuralı oluşturmaktadır. Yani meclis tarafından görevinden alınamamaktadır. Fakat yürütme organının ikinci kanadını

⁹ İçerisinde parlamento bulunan her rejimin parlamenter sistem olarak adlandırılması yanlış bir tanımlamadır. Ancak parlamentonun nüfuzu altında bir hükümet varsa parlamenter sistemden söz edilebilir. Aksi halde Başkanlık ve Yarı Başkanlık rejimleri parlamentoya sahip olmasına rağmen farklı hükümet sistemleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Schmitt, 2010, s.51).

oluşturan bakanlar kurulu yasama erki karşısında her zaman sorumlu tutulmaktadır. Bakanlar kurulu bir yanda “başbakan” öbür tarafta ise “bakanlar”ın oluşturduğu ikili “duailist” bir yapıda bulunmaktadır. Fiili olarak bakıldığında görev ve faaliyetlerini sürdürürken aralarında eşiklikten ziyade bir hiyerarşi ilişkisinin yer aldığı görülmektedir¹⁰. Çünkü kabinenin atanması veya görevden alınması gibi ciddi kararlar başbakanın iradesine bağlı olmaktadır¹¹. Fakat “hukuki, cezai, mali statü” yaptırımları bakımından herhangi bir bakan başbakanla aynı işlem görmektedir. Ayrıca her ne kadar kabine üyelerinden üstün bir konuma sahip olsa da başbakan ve kabine bir araya gelerek “kolektif” bir organı oluşturmaktadır (Gözler, 2010, s.589-591; Teziç, 2012, s. 479; Erdoğan, 1993, s.81).

Bu sistemde kabine üyeleri yasama erkine karşı “bireysel” ve “kolektif” olmak üzere iki tür sorumluluk üstlenmektedir. Bireysel sorumluluk, herhangi bir bakanının görev faaliyetlerini sürdürürken kabinenin ortak politikasına ters düşecek şekilde vermiş olduğu kararlar sonucu uygulamada yaşanan aksaklıklar yüzünden meclise karşı şahsen sorumlu olduğu durumu oluşturmaktadır. Bu durumda meclis “gensoru önergesi” vererek “güvensizlik oyu” ile bakanı görevden alabilmektedir. Kolektif sorumlulukta, hükümetin almış olduğu genel kararların meclise güven vermemesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde meclisin güvenine sunulduğu halde yanlış uygulanan kararlar doğrultusunda meclis “gensoru” yoluna başvurup hükümetin güvensizliği ortaya koyarak, çekilmesini sağlamaktadır (Teziç, 2012, s.487). Bu sorumluluklar doğrultusunda yürütmenin diğer kanadını oluşturan kabinenin görevinde devamlılığının sağlanması için parlamentonun güvenoyuna ihtiyaç duymaktadır. Aksi halde yetki sınırları içerisinde almış olduğu kararlar parlamentoda güven oluşturmazsa görevden çekilmek zorunda kalmaktadır.

Yasama erkinin, hükümeti güvensizlik oyu vererek düşürebilmesine karşılık olarak yürütme erki kendisine tanınan “fesih yetkisi” kapsamında çoğunlukla devlet başkanının

¹⁰ Bundan dolayı demokratik parlamenter yönetimlerin yerine sık sık “başbakanlık hükümet sistemi” deyiimi kullandığı görülmektedir (Turhan, 1989, s.53).

¹¹ Parlamenter demokrasilerin başlangıcında başbakanın, yürütmenin diğer kanadını oluşturan bakanlardan herhangi bir üstünlüğü yoktur. Ancak siyasi gelişmelerin başbakana kazandırdığı önem nedeniyle günümüz anayasal sistemler içerisinde kendisine hukuki açıdan geniş yetkiler tanınarak bakanlardan hiyerarşik üstünlük sağlanmasına neden olmuştur (Teziç, 2012, s.479)

imzasını kullanarak yasama erkini feshedebilmektedir¹². Yani parlamenter demokrasilerde yasama ve yürütme kuvvetleri karşılıklı olarak birbirlerinin anayasal varlıklarına son verebilmektedir (Gözler, 2010, s.594). Burada parlamenter hükümet sisteminin neden kuvvetlerin yumuşak ayrılığı olarak tanımlandığının sebebi yatmaktadır. Bu iki kuvvet birbiriyle ılımlı bir işbirliği çerçevesi içerisinde görev ve faaliyetlerini sürdürmekte ve birbirlerine bağımlı konumunda yer almaktadır.

Bu hükümet sistemi içerisinde bir kişinin yasama ve yürütme erkinde aynı zamanda çalışması herhangi bir sakınca oluşturmamaktadır. Kişiler meclis üyesi olabileceği gibi hem kabine üyesi hem de başbakan olabilmektedirler. Ayrıca kabine üyeleri meclis içinden atanabileceği gibi dışarıdan atanabilmektedir. Yani bakanların göreve getirilmesinde meclis üyesi olma gibi zorunlu bir şart aranmamaktadır (Gözler, 2010, s.595).

Güvensizlik oyu, fesih yetkisi, aynı kişinin yasama erkinde ve yürütme erkinde görev yapabilmesi gibi asli ve tali özellikler göz önüne alındığında yine parlamenter hükümet sisteminin sert kuvvetler ayrılığına dayanmaktan ziyade ılımlı işbirliğine dayandığı açıkça söylenebilmektedir. Ayrıca fesih ve güvensizlik oyu gibi tanınan bu yetkiler, sistemde meydana gelebilecek herhangi bir aksamayı engelleyerek yaşanan anlaşmazlıkları geciktirmeden ortadan kaldıracabilecek nitelikte araçlar olarak görülmektedir.

2.2.1.2. Parlamenter Sistemin Güçlü ve Zayıf Yanları

Yürütmenin, yasama organının güveni doğrultusunda onun içinden çıkması aralarında olası bir kriz çıkma ihtimali düşürmektedir. Bu sistemlerde meclis güvensizlik oyuyla her zaman hükümeti düşürebilmekte buna karşılık olarakta hükümet meclisi feshedebilmektedir. Böylece yapılan yeni seçimle birlikte aralarındaki mevcut uyuşmazlık giderilebilmektedir. Ayrıca burada bir sistem esnekliği sağlanmaktadır. Diğer hükümet sistemlerinde olduğu gibi belirli bir süre beklemeyip seçim dönemi içerisinde de hükümet değiştirilebilmektedir. Parlamenter demokrasilerde diğer sistemlerde olduğu gibi kutuplaşmalara yol açmadığı görülmektedir. Örneğin başkanlık yönetimlerinde kazananlar her şeyi kazanmakta iken

¹² Fesih, belirli bir süre zarfında seçilen bir meclisin, belirlenen zaman aralığı içerisinde görev süresi bitmeden devlet başkanı ya da hükümet başkanının imzası kullanılarak varlığına son verilmesi ve yeni seçilmelerin yapılmasına yol açan bir yetkidir (Teziç, 2012, s.490).

kaybedenler her şeyi kaybetmektedir. Burada kutuplaşma söz konusu olmaktadır. Parlamenter sistemlerde hükümet, görevinde devamlılığını sağlayabilmesi için meclisin güvenoyuna ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla iktidar olmayanların sistem dışına atılmadığı gibi iktidarda tek başına her şeyi kazanmamıştır. Bu sistemde devlet başkanı, belirli bir görüş doğrultusunda hareket eden bir güçten ziyade siyasal tartışmalarının dışında kalan ve parlamento ile hükümet arasında arabulucuk rolünü üstlenen, devletin birliğini ve istikrarını temsil eden tarafız bir hakem konumundadır (Gözler, 2010, s.612-613; Bal, 2000, s.17).

Parlamenter sistem, yargı erkini yasama ve yürütme erkinden ayırmaktadır. Fakat meclis ile hükümet arasında ayrıcalıklı bir güven mekanizması ilişkisi yaratarak yürütmeyi yasamaya bağlı kılmaktadır. Yürütmenin yasama kuvvetinden oluşması ve ona karşı sorumlu olması, varlığının devam ettirebilmesi için diğer hükümet sistemlerinden farklı olarak erklerin birleşmesi anlamı taşımaktadır. Her ne kadar iki farklı organ tarafından kullanılsa dahi birbirlerinden tam anlamıyla bağımsız kalamayıp ayrılmalardan çok birleştirilmiş durumdadır (Hekimoğlu, 2009, s.120). Bu noktada iktidar alanının paylaşımı net bir şekilde ortaya koymak ve aralarındaki ılımlı işbirliği derecesinin belirlemek oldukça önemlidir. Çünkü olası bir dengenin bozulması söz konusu olduğunda sistemin etkin ve sorunsuz bir şekilde çalışabilmesi mümkün olmayacaktır. Örneğin parlamentonun zayıf kalması durumunda hükümeti denetleyemez hale gelmesi ya da tam tersi parlamentonun güçlü konumda olması durumunda hükümetin istikrarlı duruşuna engeller oluşturabilmektedir.

Parlamenter demokrasilerde en çok yapılan eleştirilerden biri hükümetin parlamentonun güvenine dayandığı için yönetimde istikrarsızlık yarattığı iddiası olmuştur. Bazı hükümet sistemlerinde başkan belirli bir süre zarfında seçildiği ve parlamento tarafından görevinden alınmadığı için ülke yönetiminde istikrarı garantilediği savunulmaktadır. Bu hükümet sistemiyle yönetilen ülkelere bakıldığında birkaç istikrarsız yönetim dönemi geçirdiği görülmüştür. Özellikle ülkemizde 1961-1980 ve 1990-2001 yılları arası hükümet istikrarsızlığının yaşandığı bir gerçektir¹³. Tabi bu durum parlamenter demokrasiyle yönetilen tüm ülkeler için geçerli olmamıştır. Bu eleştirilere yanıt olarak; “hükümetin istikrarsızlığının gerçek sebebi parlamenter sistem değil, çok parti sistemi ve parti disiplinsizliğinin” yaratmış

¹³ 1961-1980 yılları arası baz alındığında Türkiye’de yaklaşık 21 adet hükümet kurulduğu görülmektedir (Turan, 1989, s.59).

olduğu yapıdan kaynaklandığı belirtilmiştir. Çünkü iki partinin yer aldığı ayrıca parti disiplinin sağlandığı bu sistemde olası bir istikrarsızlık söz konusu olmayacak böylece hükümetler uzun ömürlü olabileceklerdir (Gözler, 2010, s.613,614).

Parlamente sisteme getirilen bir diğer eleştiri ise vatandaşların doğrudan seçim yoluyla kurulacak hükümeti belirleyememesi durumudur. Bu sistemler içerisinde oy kullanan seçmenler, hükümeti değil meclis üyelerini belirleyebilmektedirler. Bir diğer önemli husus seçim dönemlerinde partilerin yeterli oy oranına ulaşamayıp tek başına iktidar çıkaramaması durumunda oluşan koalisyon hükümetlerinin bu sistem içerisinde “hesap sorulabilirliği” oldukça güç olmaktadır.

2.2.2. Yarı Başkanlık Hükümet Sistemi

Yarı başkanlık hükümet sistemi, parlamente sistemde olduğu gibi bilinçli uzlaşımın bir sonucu olarak değil, devlet yönetimindeki yetki ve istikrarsızlıkların önüne geçebilmek için atılan yeni adımların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Başkanlık ve parlamente hükümet sistemlerinin bazı unsurları bir araya getirilerek oluşturulan yarı başkanlık sistemi ilk olarak Weimar Anayasası kapsamında 1919 yılında Almanya’da aynı dönem içerisinde de Finlandiya’da uygulanan bir hükümet sistemi olmuştur. Daha sonra 1920 yılında Avusturya Anayasası, 1937 yılında ise İrlanda Anayasası bu hükümet rejimini benimseyen diğer ülkeler olmuştur. Yeni bir tür olarak kabul edilen bu sistem literatüre 1958 yılında V. Fransız Cumhuriyeti Anayasasıyla birlikte girmiştir (Tosun ve Tosun, 1999, s.97; Alkan, 2013, s.143).

Fransız Devriminden sonra 1791 yılında ilk yazılı Fransız Anayasası; kuvvetler ayrılığı temelleri esasına dayanan ulusal egemenliğin parlamento ve kral arasında paylaştırılmış meşruti bir yönetim sistemi benimsenmiştir. Fransa parlamente hükümet sistemini, ilk iki yönetim dönemine kıyasla daha uzun süren III. Cumhuriyet döneminde benimsemiştir. Fakat parlamente demokrasilerin klasik sorunlarından biri olan yönetimdeki istikrarsızlık, zayıf hükümetleri beraberinde getirmiştir. Özellikle I. Dünya Savaşı ile II. Dünya Savaşı başlangıç yılları arasında geçen dönemde, yaklaşık altı ay kadar hayatta kalabilen yönetim istikrarsızlıkları yaşanmıştır (Çam, 1982, s.154, 155). Yaşanan krizlere rağmen parlamente yönetim sisteminin esasları altında kurulan IV. Cumhuriyet dönemi,

geçici hükümetin başında yer alan Charles de Gaulle istifasıyla sonuçlanmıştır. Bu dönemde meclis oldukça geniş yetkilerle donatılmış, devlet başkanı ve başbakanı seçme yetkisi ise yasama erkine verilmiştir. Çok partili sistemin eklenmesiyle birlikte Fransa’da istikrarsızlığın boyutu giderek artmış, kısa ömürlü hükümetler devlet kurumlarının hiyerarşik yapısını bozulmasına neden olmuştur. Fransa’da yaşanan bu siyasi istikrarsızlığı fırsat bilen uzak doğudaki (Kamboçya 1953- Vietnam 1954) sömürge devletler bir takım ayaklanmalar yaratarak bağımsızlıklarını elde etmişlerdir. Aynı yıl yaşanan Cezayir ayaklanması IV. Fransa Cumhuriyeti’nin sonunu getirmiştir¹⁴ (Arslan, 2013, s.226, 227).

De Gaulle’ün ifadelerine göre, başkan sembolik bir figür olarak istikrarsız koalisyonlara mahkûmdu ve politikacılar kişisel kinlerinden dolayı bir güvensizlik oylamasıyla etkili olan başbakanları dahi düşürülebiliyorlardı. Ona göre yaşanan tüm bu istikrarsızlığın altındaki sebep, başbakanın güçsüz oluşuydu. Bu sebeple hem aktif bir başkan hem de başbakandan oluşan yeni bir melez sistem “yarı-başkanlık” yönetim biçimi tasarlanmıştır (Roskin, 2009, s.123).

Nihayet 1958 yılına gelindiğinde Fransa’da sık sık yaşanan parti parçalanmalarına son verilmiş, başkan ve meclisin vatandaşlar tarafından seçildiği V. Cumhuriyet yürürlüğe girmiştir. Uzun yıllar boyunca süre gelen yönetimdeki istikrarsızlık bir başkanın geniş yetkilerle donatarak yarı başkanlık rejimine geçilmesiyle aşılmıştır.

2.2.2.1. Yarı Başkanlık Hükümet Sisteminin Özellikleri

Yazıcı’ya göre, yarı başkanlık hükümet sistemleri devlet başkanının oldukça geniş anayasal yetkilere sahip olması ve doğrudan vatandaşlar tarafından seçilmesi açısından “başkanlık sistemine”; meclisin güvenine tutulan bir başbakanın ve kabinenin varlığı açısından da “parlamenter sisteme” benzemektedir (2011, s.92).

Yarı başkanlık sistemlerinde, vatandaşlar tarafından seçilen ve meclisin güveni süresince görevde kalabilen anayasanın geniş yetkiler tanıdığı bir başbakanın yanı sıra birde parlamento bulunmaktadır. Fakat Sartori’ye göre devlet başkanlarının vatandaşlarca seçilmesi

¹⁴ Fransa’da 1946- 1958 yılları arasını kapsayan IV. Cumhuriyet’in 12 yıllık döneminde toplamda 27 adet hükümet kurulmuştur (Hekimoğlu, 2009, s.62).

ya da başbakana tanınan anayasal haklar dolayısıyla güçlü olması bir ülkenin yönetim sisteminin yarı başkanlık rejimi olarak tanımlanmasında yeterli değildir. Yazara göre,

- I. *Devlet başkanı doğrudan doğruya veya dolaylı olarak belli bir görev süresi için halk tarafından seçilir.*
- II. *Devlet başkanı yürütme yetkisini bir başbakanla paylaşır; böylece ikili bir otorite yapısı oluşur; bunun için üç belirleyici şartı da şunlardır:*
 - i. *Başkan, parlamentodan bağımsızdır; ancak tek başına veya doğrudan doğruya hükümet etmek yetkisi yoktur; dolayısıyla iradesinin, hükümet kanalıyla açıklanması ve işlem görmesi gerekir.*
 - ii. *Tersine, başbakan ve kabinesi parlamentoya bağımlı olmaları bakımından, başkandan bağımsızdırlar; parlamentonun ya güvenoyuna veya güvensizlik oyuna (her ikisine) tabidirler ve her iki durumda da bir parlamento çoğunluğunun desteğine muhtaçtırlar.*
 - iii. *Yarı başkanlık sisteminin ikili otorite yapısı, yürütme organının içinde farklı dengelere ve aynı zamanda değişen üstünlüklere cevaz verir; şu kesin şartla ki, yürütmenin yapıcı birimlerinden her birinin “özerklik potansiyeli” devam etsin.*

Belirtilen bu nitelikler, yönetim sisteminin yarı başkanlık rejimi olduğuna dair ipuçları veren maddeler olarak sıralanabilmektedir (1997, s.174).

Başkanlık sisteminde vatandaşları ayrı oy kullanarak belirlediği yürütme ve yasama erklerinin arasında bir alış veriş durumu söz konusudur. Parlamenter sistemde ise güçler birleşir ve yasama yürütmeden üstün konumdadır. Hem başbakanın hem de başkanın bulunduğu yarı başkanlık hükümet sistemlerinde ise birbirleriyle sürekli ilişki halinde olan yürütme ile yasama “üst- alt” konumunda görev ve faaliyetlerini sürdürmektedir (Ataöv, 2011, s.174).

Yani bu sistemde ikili otorite yapısı iki başlı görünümündedir. Bu durumda bir devletin başı olan başkan, hükümetin başı olan bir başbakanla aralarında bir nevi çift egemenlik “diyarşı” kurmak zorundadır. Başkan parlamentoda bağımsız olmasına karşın tek başına hükmetme yetkisine sahip değildir. Bu durumda iradesini hükümet aracılığıyla açıklayarak görev ve yetkilerini sürdürmesi gerekmektedir. Kuvvetlerin bölünmesi üzerinden işleyen bu

yapıda başbakan iktidarı başkanla paylaşırken parlamentonun da sürekli desteğini almak zorundadır (Sartori, 1997, s.162; Tosun ve Tosun, 1992, s.98).

Parlamenter demokrasilerde sembolik yetkilere sahip olan, hükümet yönetiminde aktif görülmeyen devlet başkanı, yarı başkanlık sistemlerinde aktif siyasal yaşama katılım, yasama, atama işlemleri ve olağanüstü hal yetkileri bakımında karşılaştırıldığında daha geniş oranda güçlü yetkilere sahip olduğu görülmektedir. Özellikle başkanın meclisi şartsız olarak fesih yetkisine sahip olması en dikkat çekici unsurlar arasındadır. Fakat devlet başkanının anayasal sınırlar içerisindeki geniş yetkileri, bakanlar kurulu üzerinde herhangi bir yaptırıma olanak vermemektedir. Yani devlet başkanı, başbakanı ya da bakanları görevlerinden alamamaktadır (Parsak, 2012, s.12).

Yarı başkanlık rejimini benimseyen her ülkede devlet başkanının görev alanlarının sınırı ve yetki alanının gücü aynı oranda olmadığı görülmektedir. Avusturya, İrlanda, İzlanda gibi sembolik yetkiler tanıyan ülkeler; Finlandiya, Portekiz gibi yetkilerin dengeli olarak paylaştırıldığı ülkelere karşı Fransa’da devlet başkanına daha güçlü yetkiler tanındığı ülke olarak sınıflandırılmıştır (Parsak, 2012, s.13).

2.2.2.2. Yarı Başkanlık Sisteminin Güçlü ve Zayıf Yanları

Demir’e göre, görev ve yetki kararlarını hükümetle paylaşan güçlü ve tarafsız kalabilmiş bir cumhurbaşkanı parlamentonun karşısında siyasi sorumsuzluğu ve kararlarından dolayı hesap verme yükümlülüğü yasama ve yürütme erki arasında zorunlu bir uzlaşma yolu arayışına gidilmesini sağlayacaktır (Akt. Kurban, 2014,s.26). Bunun yerine getirilmesi ancak bu sistemi uygulayan ülkelerin uzlaşma kültürünü benimsemiş olması ve hükümetin başında görev alanlarında tarafsızlığını koruması şartıyla sağlanabilmektedir (Tosun ve Tosun, 1999, s.117).

Bu sistemin sağladığı en büyük avantaj, başkanlık rejiminin yürütme erkinin başında bulunan kişiye sağladığı geniş görev ve yetki alanının sınırlarını yeniden belirleyip daraltarak çizmiş olması olarak görülmektedir. Bu sistemlerde iktidarın otoriter eğilimlere dönüşme tehlikesi başkanlık sistemine nazaran daha az olmaktadır. Anayasal çerçevede yetki alanlarının net bir şekil belirlenmiş olması despotizmin önünde bir engel unsuru oluşturmaktadır (Türküne, 2008, s.167).

Fransız modelinde, cumhurbaşkanına oldukça geniş yetkiler tanınmış olup bu sistemde devlet başkanı, başbakanı atama konusunda sınırları belli olamayan geniş hareket alanına sahip olmaktadır. Cumhurbaşkanı dilediği kişiyi başbakan olarak hükümeti kurmakla görevlendirebilmekte ve ardından başkanın önerisi üzerine bakanları atayabilmektedir. Ayrıca bunlara ek olarak ülke genelindeki üst düzey yöneticilerin çoğu cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Fransa’da bakanlar kurulunun başında olan cumhurbaşkanı vekâlet vermedikçe başbakan, bakanlar kurulu toplantılarına başkanlık edememekte ayrıca cumhurbaşkanının dâhil olmadığı toplantılarda anayasal geçerlilik durumu söz konusu değildir. Görev ve yetki alanlarının oldukça az olduğu siyasi sorumluluğa tabi olan başbakan ve bakanlar kurulu cumhurbaşkanlığına bağlı bir görüntü çizmektedirler (Türköne, 2008, s.167).

Duverger, bu hükümet sisteminin, başkanlık ile parlamenter demokrasi sistemlerinin mantığı arasında kaldığını, bu iki sistem arasında sürüklendiğini dolayısıyla bu durumun yarı başkanlık sistemlerinin esasında çelişkiler yarattığını ileri sürmüştür (Tosun ve Tosun, 1999, s.99).

Bu sistemlerde karşılaşılabilecek en olası sorun, yürütmenin iki başı arasında oluşabilecek krizler görülmektedir. Yarı başkanlık sistemlerinde anayasal sınırlar çerçevesinde iki baş arasında görev tanımları net bir şekilde ortaya konulmuştur. Bu iki kuvvetin farklı ideolojileri, iki farklı siyasi yönelime sahip olması siyasal sistem içerisinde tıkanıklıklara yol açabilmektedir. Başkan ve başbakandan oluşan bu ikili yapılardan biri, seçmen vatandaşlara karşı diğeri ise meclise karşı sorumludur. Ortaya çıkabilecek herhangi bir krizde iki kuvvet arasında mutabakat sağlanamaması durumunda, Weimar Cumhuriyeti’nde yaşandığı gibi sistemin çökme noktasına gelmesi kaçınılmaz olarak görülmektedir (Tosun ve Tosun, 1999, s.114, 115).

2.2.3. Başkanlık Hükümet Sistemi

Coğrafi Keşiflerin başlamasıyla birlikte 1492 yılında keşfedilen Amerika kıtası, Avrupa’da daha iyi dünya özlemi içerisinde olan bireylerin ilgi odağı haline gelmiştir. Başlangıçta define avcıları ve maceraperestler tarafından yeni kıtaya yapılan göçlerin daha sonra tarımla uğraşan çiftçiler ve esnaflar takip etmiştir. Ardında Avrupa’da yaşanan mezhep çatışmaları, özellikle İngiltere’de I. Charles yönetim döneminde püritenlerin üzerinde

dinsel baskıların artması yeni kıtaya kitlesel halde göçlerin yaşanmasının yolunu açmıştır. Yaşanan göçlerle oluşturulan İngiliz kolonilerine diğer Avrupalı ülkeleri de dâhil olmuştur. Fakat kurulan bu koloniler uzun ömürlü olmamış, zamanla İngiltere'deki siyasal yapının küçük bir temsili yansıtan “İngiliz valisi” tarafından yönetilir hale gelmişlerdir. “Vali- kralın, Vali Konseyi- Lordlar Kamarasının, koloni meclisleri- Avam Kamarasının” görev ve niteliklerini benimsemektedir. İngiltere ile Fransa arasında yapılan Yedi Yıl Savaşları, İngiltere'nin lehine sonuçlanarak, Fransa'nın elinden Kanada alınmasıyla birlikte Amerika kıtasında tek güç haline gelmiştir. Fakat savaşın ardından İngiltere'de bozulan ekonomik durumun yasalar yoluyla kolonilerden çıkarılması durumunda dengeler değiştirmiştir. 13 Kolonin 1778 yılında 55 delegeyle birlikte Philadelphia'da I. Kıta Kongresini toplayarak İngiliz kralına nota vermişlerdir. İnsan hak ve özgürlüklerinin ruhuna uygun hazırlanan bağımsızlık bildirisi tüm Avrupa'da yankı uyandırmıştır. Eyaletlerin kendi anayasalarını belirlemeye çağırdığı II. Kıta Kongresinde ise modern yaşamın ilk yazılı anayasalarının adımları atılmasını sağlamış buda 1787 yılında “Federal Anayasanın” oluşumuna katkıda bulunmuştur. Uzun bir mücadelenin sonunda İngiltere'yi dışarıda bırakma amacıyla federe devletleri arasında kurulan “Amerika Birleşik Devletleri Konfederasyonu” kongre tarafından kabul edilmiş ve anayasanın onaylanmasıyla birlikte Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) siyasal yapısının temelleri atılmıştır (Çam, 1982, s.95,96; Bal, 2000, s.25-27). İngilizlere karşı verilen mücadelenin sonucunda oluşan 1787 Amerikan Anayasasıyla birlikte Başkanlık hükümet sistemlerinin temelleri atılmıştır.

İngiltere'de uygulanan sınırlı monarşiden esinlenilerek oluşturulan bu yeni sistemde “monarkın yerine, seçimle göreve gelen bir başkan” ön plana çıkarılması sınırlı monarşilerin, cumhuriyete dönüştürülmüş bir biçimi olarak yorumlanmıştır. Anayasaya mevcut şeklini verenler “en iyi hükümet biçiminin en az hükümet eden olduğu” düşüncesinden hareketle, felsefi kökeni Locke ve Montesquieu'nün kuvvetler ayrılığı modeli ışığına dayanarak yasama ve yürütme erklerinin arasında denge sağlamak adına “denetim ve dengeler” (checks and balances) kuralını koymuşlardır (Teziç, 2012, s.504).

2.2.3.1. Başkanlık Sisteminin Tanımlanması

Başkanlık sistemleri üzerine çalışmalar yürüten bazı yazarlar bir hükümet yönetiminde başkanlıktan söz edebilmek için belli unsurların varlığının olması gerektiğini

savunmuşlardır. İtalyan siyaset bilimci Giovanni Sartori, başkanlık yönetiminde üç temel unsura dikkat çekmektedir. Yazara göre, vatandaşlar tarafından ya da doğrudan doğruya seçilen bir devlet başkanının belirli bir zaman zarfında görevini yerine getirmesi bu sistemin birincil tanımlayıcı unsurunu oluşturmaktadır. Fakat bu yeterli bir şart değildir (1997, s.114). Nasıl ki, içerisinde parlamento bulunan her hükümet sistemi parlamenter sistem olarak adlandırılmıyorsa, devletin yönetiminde söz sahibi olan kişinin vatandaşlar tarafından seçilmesi bu sistemin başkanlık olarak tanımlanmasında doğru değildir. Bu durumun yansıtan en iyi örnek olarak Avusturya, İzlanda, İrlanda ülkeleri verilmektedir. Devlet başkanı vatandaşlarca seçilmektedir, fakat görev ve yetki tanımlamaları sembolik olmaktan öteye gidememektedir.

Bir diğer tanımlayıcı unsur ise hükümet ya da yürütme kuvvetinin parlamento oyuyla atanamaz ve düşürülemez oluşudur. Aksine kabine üyelerini göreve atayan ve görevini düşüren başkandır. Yazara göre, parlamentonun kabine üyelerine güvensizlik oyu verip onları görevden düşürebildiği nadir durumlarda bile hükümetin başkanın ayrıcalığı olduğu unsuru ihlal edilmemektedir. Son olarak bu sistem içerisinde başkan ile kabine arasında hiçbir şekilde “ikili otoriteye” olanak verilmemelidir. Sartori’ye göre otorite hiyerarşisi başkandan aşağıya doğru doğrusal bir şekilde inmektedir. Yani başkanın yürütme erkini yönlendirmesi son unsuru oluşturmaktadır (1997, s.115). Devlet başkanın sembolik yetkilerinin aksine anayasal çerçevede tanımlanmış aktif yetki alanı içerisinde halkın oylarıyla yönetime getirilmesi, belirlenmiş görev süreci zarfında meclis tarafından görevinden düşürülemediği ve son olarakta atadığı erklere başkanlık ettiği takdirde “saf başkanlık” sisteminden söz edilebileceği yazar tarafından belirtilmektedir.

Siyaset bilimci Arend Lijphart, sistemin doğrudan tanımını yapmak yerine parlamenter demokrasiyle başkanlık rejimi karşılaştırarak sistem arasındaki farklılıkları öne çıkararak önemli noktalara değinmektedir. Lijphart’a göre, parlamenter demokrasiler ile başkanlık rejimi arasında üç temel fark bulunmaktadır.

İlk olarak parlamenter sistemlerde, hükümet ve hükümetin başı yasama erkinin güven şartını sağlamadığı sürece güvensizlik oyu ile görevinden düşürülebilmektedir. Bundan dolayı yürütme kuvveti, yasama kuvvetine karşı daima sorumlu olmaktadır. Başkanlık sistemlerinde ise yürütmenin başındaki kişi anayasada belirtilmiş olan görev süresi boyunca

seçilmektedir. Yasama erki, seçilen başkanı güvensizlik oyuyla görevinden uzaklaştıramamaktadır. Ancak suç teşkil eden karar ve eylemlerinden dolayı görevine son vermek mümkün olmaktadır. Başkanların doğrudan bir şekilde ya da seçim heyeti aracılığıyla vatandaşlar tarafından seçilmesine karşın, başbakanların yasama kuvveti tarafından seçilmesi ikinci temel farkı oluşturmaktadır (Lijphart, 2014, s.114,145).

Lijphart, bu temel kriterleri göz önünde bulundurarak incelediği 22 ülkenin, 18'i parlamenter demokrasi ile üç ülkenin de başkanlık rejimine göre yönetildiğini, İsviçre'nin melez bir örnek oluşturduğu sonucuna ulaşmıştır (Yazıcı, 2011, s.23).

Son olarak üçüncü fark ise parlamenter hükümet sistemlerinde yürütme erkinin “kolektif” bir özelliğe sahip olmasına karşın başkanlık sistemlerinde yürütme gücü tek bir kişinin elinde toplanmaktadır. Parlamenter demokrasilerde en önemli kararlar başbakan olarak tek bir kişiden değil aksine tüm hükümet tarafından verilirken; başkanlık sisteminde ise bu tarz hayati kararlar ister hükümetin onayı olsun ister olmasın hatta karşı çıkılması durumunda dahi o karar başkan tarafından alınmaktadır (Lijphart, 2014, s145).

Başkanlık sistemini tanımlarken parlamenter sistemle karşılaştırma yoluna giderek sistemleri tanımlayan Matthew Shugart ve John M. Carey; altı önemli kriter ileri sürmektedirler.

- i. *Devletin başı aynı zamanda hükümetin de başıdır.*
- ii. *Başkan, kabineyi atar.*
- iii. *Yasama ve yürütme üyeleri birbirlerinden farklıdır.*
- iv. *Yürütme yasamanın güvenine tabi değildir.*
- v. *Başkan meclisi fesh edemez.*
- vi. *Meclis, yönetimin en üst gücüdür.*

Bunlara ek olarak başkan ile başbakanın seçim şekillerinin birbirlerinden farklı biçimde gerçekleşmesi başkanlık rejimi ile parlamenter rejimin birbirlerinden ayrıldığı diğer önemli noktayı oluşturmaktadır. Başkanlık sistemlerinde başkanlar ya doğrudan olarak vatandaşlar tarafından seçilir ya da yine vatandaşlar tarafından seçim kurulları aracılığıyla seçilmektedir. Ancak bu durum parlamenter sistemlerde farklıdır, bu sistemlerde başbakan parlamento tarafından seçilir ve parlamento tarafından onaylaması gerekmektedir. Bu iki yönetim sistemlerindeki bir diğer ayrım, yürütme kuvvetinden kimin sorumlu olacağı

konusudur. Başkanlık sistemlerinde bu sorumluluk başkana aittir dolayısıyla bu sistem “başkanlık hükümeti” olarak tanımlanmaktadır. Parlamenter yönetimlerde ise bu sorumluluk adından da anlaşılacağı gibi parlamentoya aittir. Yürütmenin başı, vatandaşların oylarıyla seçilmesi yasama ve yürütme kuvvetlerinin belirli zaman dilimi içerisinde birbirlerinin güvenoyuna tabi tutulmadan uygulamalarını yerine getirmesi, başkanın anayasal olarak tanınmış haklar çerçevesinde kanun yapma yetkisine sahip olması gibi özellikler yine başkanlık sisteminin tanımlayıcı unsurları arasında yer almaktadır (Akt. Yazıcı, 2011, s.26, 27).

J. Juan Linz başkanlık sistemlerini iki ana kritere dayandırarak açıklamaktadır. İlk olarak yürütme kuvvetini elinde tutan başkan ile yasama kuvvetine sahip olan kongrenin vatandaşların oylarıyla seçilerek her iki kuvvetinde demokratik bir yönetime sahip olmasını kapsamaktadır. Bundan dolayı Linz başkanlık rejimini “çift demokratik meşruiyet” sistemleri olarak tanımlamaktadır. İkinci kriter ise başkan ve kongrenin belirli bir süre zarfında göreve seçilmiş olmalarını oluşturmaktadır. Yazara göre, başkanın görev süresi yasama kuvvetinden, yasama kuvvetinin varlığı da başkandan tamamen bağımsız olmak zorundadır (Akt. Yazıcı, 2011, s.36).

2.2.3.2. Başkanlık Sisteminin Özellikleri

Günümüzde başkanlık sisteminin geleneksel anlamda uygulandığı tek yer doğduğu topraklar olmuştur. ABD’nin başkanlık rejiminden etkilenerek birçok ülke anayasalarında sisteme dair kurumsal değişiklikler yapmasına rağmen tam anlamıyla başarılı olamamışlardır. Zaman içerisinde iktidara yönelik darbeler sonucu ya da sistemin despotizme evrilmesiyle birlikte hiçbir ABD örneğindeki gibi süreklilik sağlayamamıştır.

Başkanlık sistemlerinde demokrasiyle birlikte bireysel iktidarın birleşmesi söz konusu olmaktadır. Bu sistem temsili rejim türlerinden birini oluşturmaktadır. Parlamenter sistemlerden farklı olarak sert kuvvetler ayrılığına dayanması sistemin bilinen en temel özellikleri arasında yer almaktadır.

ABD hükümet sistemi anayasal düzeyde sert kuvvetler ayrılığına ve bağımsızlığına dayanmaktadır. Kuvvetler ayrılığı temelde kuvvetlerin eşit olması şartına bağlıdır ancak burada kuvvetlerin eşitliği hukuki bir eşitlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasal olarak

değerlendirildiğinde başkanlık sistemleri, yürütme erkinin yasama erkinden üstün yetkinliğine yol açmakta bundan dolayı da sistemi başkanlık olarak tanımlanmaktadır (Teziç, 2012, s.502). Yasama kuvvetiyle yürütme kuvvetinin görev ve yetki alanları birbirlerinden net çizgilerle ayrılan iki farklı ele verilmiştir. Bu kuvvetler birbirlerinden bağımsız olarak ayrı şekilde seçildiği gibi göreve geldikten sonrada birbirlerinin varlıklarına son verememektedirler.

ABD dışında Brezilya, Meksika, Şili, Nijerya, Arjantin, Afganistan gibi ülkeler bu hükümet sistemini uygulamaktadır. Avrupa Birliği (AB) ülkeleri arasında Kıbrıs hariç başkanlık rejimiyle yönetilen ülke bulunmamaktadır. Yani bu sistem ağırlıklı olarak Latin Amerika, Afrika ve Asya Pasifik bölgesinde hayata geçirilmiştir (Bağce, 2016, s.26, 27).

Başkanlık sistemlerinde yürütme kuvvetinin başında tek bir kişi “tek başlılık” vardır. Bu sistemdeki başkan aynı zamanda hükümetin başkanıdır. Dolayısıyla sembolik olarak herhangi bir devlet başkanlığı makamı bulunmamaktadır. Öte yandan parlamenter demokrasilerde olduğu gibi “kabine” ortak bir yürütme kuvvetine sahip değildir. Ayrıca yürütme birimlerinden sorumlu olan kişiler “başkanın yardımcıları” konumdadır, parlamenter rejimlerde olduğu gibi bakanlardan oluşmamaktadır. ABD “sekreter” olarak adlandırılan bu kişiler başkan tarafından verilen tüm emir ve kararlara uymak zorundadır. Başkan tarafından atanıp görevinden alınan sekterler, yasama erkine karşı değil özel olarak başkana karşı sorumlu olmaktadır. Başkanın sekreterleri toplanmasına “kabine” ismi verilebilir fakat bu parlamenter sistemde olduğu gibi ortak bir karar mekanizmasını oluşturmamaktadır. Çünkü kabine tarafından alınan kararların “genel siyaseti belirleme” yetkisi söz konusu değildir¹⁵ (Gözler, 2010, s.572).

Başkanlık rejiminin ayırt edici unsurlarından biride, başkanın doğrudan doğruya ya da seçim heyeti aracılığıyla vatandaşların iradesi yönünde görev başına gelmesi bunun yanı sıra güçlü anayasal haklarla donatılmasıdır. Başkan seçmenlerin özgür iradesiyle belirli bir süre zarfında seçilmektedir. Bunun üzerine görev süresi dolmadan yasama erki tarafından görevinden düşürülememektedir. Dolayısıyla başkanın varlığı yasama kuvvetinin iradesine

¹⁵ Turhan’ın aktardığına göre, ABD başkanı Abraham Lincoln kabineye kendisi hariç herkesin karşı çıktığı bir öneri sunmuştur. Bunun sonucunda ise Lincoln, “yedi hayır, bir evet kazandı” kararıyla toplantıya son vermiştir. Yani başkan sekterlere fikirlerini sorabilir ancak alınan bu kararlar başkanı bağlamamaktadır. Karar verme yetkisi yalnızca başkana özeldir (1989, s.42).

borçlu değildir. (Sartori, 1997, s.114; Teziç, 2012, s.502). Bu gibi asli nitelikler başkanın bulunduğu konumuna bir saygınlık kazandırarak otorite yetkisi vermektedir.

Başkanlık sisteminde yasama kuvveti nasıl ki güvensizlik oyu ile başkanı düşüremezse başkanda yasama kuvvetini kendi iradesi doğrultusunda feshi edememektedir. Sert kuvvetler ayrılığına dayanan bu sistemin mantıklı bir sonucu olarak yasama ile yürütme kuvvetleri birbirlerinin varlıklarına son verememektedirler. Yine kuvvetlerin katı ayrılığı ışığı doğrultusunda kişiler, hem yasama hem de yürütme erkinde aynı zamanda görev alamamaktadır. Yani başkan veya kongre üyelerinin dışından seçilen başkan sekterleri, yasama organının bir üyesi olarak görevde bulunamamaktadırlar. Aynı şekilde yasamada görev alan üyeler, yürütmede yer alamayacakları gibi memurluk gibi idari görevleri de kabul edememektedirler (Gözler, 2010, s.574, 575).

Gözler' in belirttiği gibi kuvvetlerin arasındaki sert ayrılık her iki erkinde birbirlerine karşı müdahale edememesini gerektirmektedir. Bundan dolayı başkanlık sisteminde,

- i. *Başkan ve sekreterler yasama organının çalışmasına katılamaz.*
- ii. *Başkan ve sekreterler, yasama organının toplantılarına katılıp görüş bildiremezler.*
- iii. *Başkanlık sistemlerinde meclislerde yürütmenin temsilcileri yoktur.*
- iv. *Başkanın kanun teklif etme yetkisi yoktur.*
- v. *Başkanın yasama organının toplanmasını engelleme hakkı, toplanmış meclisin toplantılarını kapatma, meclisi tatile sokma yetkisi yoktur.*
- vi. *Meclis kendiliğinden toplanma ve dilediği kadar çalışma hakkına sahiptir. Fakat başkanın yasama organı uygulamalarına katılmaması durumu katılık taşımamaktadır, bu özelliğin birçok istisnası bulunduğu görülmektedir (2010, s.575).*

2.2.3.3. Başkanlık Sisteminin Olumlu ve Olumsuz Yanları

Başkanlık rejiminin en güçlü yanlarından birisi, uygulamada yaratmış olduğu istikrarlı bir yönetime olanak sağlaması olmuştur. Bu istikrar başkanın sabit görev süresinden kaynaklanmaktadır. Burada parlamenter demokrasilerde olduğu gibi yasama erki tarafından

verilen güvensizlik oylamasıyla görevden düşürülmesi söz konusu değildir. Başkan görev süresi boyunca iktidarını koruma avantajı elde etmesi yönetimde bir istikrar yaratmaktadır (Türküne, 2008, s.164). Buna ek olarak hükümetin tek bir kişiden oluşması parlamenter demokrasilerde olduğu gibi koalisyon hükümetlere olanak vermemesi de yönetimde istikrarın devamlılığını sağlayan diğer bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu sistemde başkanın, bakanların rızasını almak adına çaba göstermek zorunda kalmaması, devletin içinde bulunduğu olağanüstü hallerde ve olası ulusal kriz dönemlerinde başkanın anayasal sınırlar çerçevesi içerisinde hızlı şekilde kararlar alması yine yürütmeyi güçlendiren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Hekimoğlu, 2009, s.37). Hamilton göre, “İyi hükümetin başlıca özelliği yürütmede enerji olmasıdır, yürütmede enerji ise tek kişi tarafından sağlanacaktır. İki veya daha çok kişinin ortak bir işe giriştikleri veya ortak bir amaç peşinde koştukları hallerde daima görüş ayrılığı tehlikesi vardır” (Akt. Gözler, 2010, s.581).

Başkanlık sistemini savunanlara göre bu sistemin, parlamenter yönetim sistemlerine karşın demokratik ilkelere daha uygun bir olduğunu ileri sürmüşlerdir. Gözler’in de belirttiğine göre bu iddialar üç argümana dayandırılmaktadır: İlk olarak başkanın yasama kuvveti tarafından değil de vatandaşlarca seçilmesi sisteme tartışılmaz demokratik bir özellik kazandırmaktadır. İkinci olarak, “hesap sorulabilirlik” açısından bu sistem parlamenter sistemlere göre daha demokratik olarak görülmektedir. Çünkü başkanlık rejimlerinde yürütmenin kimde olduğu açık bir şekilde ortada olmaktadır. Olası bir kriz durumunda başkan parlamenter sistemlerde olduğu gibi sorumluluğu başkasına yıkamamaktadır, bunun yanı sıra vatandaşlarda kimden hesap soracağını bilmektedirler. Dolayısıyla bu durumda “hesap sorulabilirlik” oranını yükseltmektedir. Son olarak, vatandaşlar seçime giderken, oy verdiği adayın kazanması durumunda kimin iktidara geçeceğini bilmektedirler. Fakat parlamenter sistemlerde oy kullanan seçmeler partinin başbakan olarak yönetime kimi getireceği bilinmemektedir. Başkanlık sistemlerinde ise “önceden bilinebilirlik” sayesinde seçmeler ileriye yönelik tercih yapabilmektedirler (2010, s. 581, 582).

Başkanlık sisteminin güçlü yanlarının yanı sıra bazı zayıf yanları da görülebilmektedir. Linz’in belirttiğine göre, iktidar için yapılan bu mücadelede başkan seçilen kişinin her şeyi kazandığını, kaybeden tarafında her şeyi kaybedildiğini adı geçen hükümet rejimi içerisinde totaliter karakteri üzerinden mevcut sistemde kutuplaşmalar yaratarak aşırı

partilerin güçlenmesine yol açabilmektedir. Ayrıca bu sistem içerisinde hükümet ile devlet başkanlığının aynı kişide birleşerek tek bir elde olması görevini yerine getiren kişinin çoğunlukla kendi “yandaşlarını” bütün vatandaşlarla özdeşleştirmeye ve buna karşında diğer siyasi fikirleri de bu durumun zorunlu bir sonucu olarak dışlamaya sevk edebilmektedir (Akt. Hekimoğlu, 2009, s.39).

Başkanlık sisteminin siyasi süreci katılaştırdığı iddia edilmektedir. Bu sistemde yürütme ve yasama erklerinin görev sürelerinin sabit olması sistemi esneklikten yoksun bırakmaktadır. Parlamenter demokrasilerde esneklik yaratan güvensizlik oyu ile fesih araçları başkanlık sistemlerinde devre dışı bırakılmıştır. Bu sistemde yasama ve yürütme erkleri görev süreleri bitimine kadar makamlarını garanti altına almaları siyasi süreç içerisinde katı bir devamlılık yaratmıştır (Türküne, 2008, s.165). Erkler arasında yaşanan olası bir anlaşmazlık, kriz durumunda mevcut problemleri ortadan kaldıracabilecek hukuksal araçlar bulunmadığından dolayı iki erk arasındaki ilişkiler kilitlenmektedir.

Bu durum başkanlık sisteminin, parlamenter sisteme kıyasla darbelere maruz kalma ihtimalini artırmaktadır. Yasal olarak sistem içerisinde yasama ve yürütme erkleri fesih ve güvensizlik oyu gibi araçlarla birbirlerinin varlıklarına son veremediklerine göre, olası sistem tıkanıklığının seçime gidilerek çözülme ihtimali olmayışı bu krizin demokratik yollarla değil de askeri darbeler üzerinden çözülme beklenmesi başkanlık sisteminin olumsuz özellikleri arasında yer almaktadır (Gözler, 2010, s.583). Yasama ve yürütme organlarının belirli bir süre zarfında iş başında olması, buna ilave olarak bazı anayasalarda başkanın tekrardan ya da ikiden fazla seçilmemesi gibi şartlarda devlet yönetiminde başarılı olan bir hükümetin varlığının sona ermesine neden olacaktır.

Başkanın ve yasama kuvvetinin farklı parti üyelerinden oluşması durumunda her iki kuvvetinde vatandaşlar tarafından seçilmiş olması “demokratik meşruluğa” sahip olduklarını ileri sürerek işbirliği çerçevesinde uzlaşma yapmaktan kaçarak uyuşmazlık yaratabilmektedir (Turhan, 2012, s.65). Böyle bir durumda yaşanan ideolojik kutuplaşmalardan dolayı istikrarlı bir hükümet sisteminin varlığından söz etmek mümkün olmayacaktır.

Başkanlık sistemi karşıtlarının ileri sürdüğü en önemli görüşlerden biride, “iktidarın kişiselleşmesi” durumudur. Anayasada belirlen süre zarfında, seçmen tarafından göreve

getirilen kişinin hem devlet başkanı hem de hükümet başkanı konumunda olması dolayısıyla böyle bir kişinin hükümeti ve tüm halkı temsil ettiği yanlış bilincine kapılabilmektedir. Seçilen başkan, yasama kuvvetine karşı uyuşmazlık yaratarak kendisini zamanla “kral” olarak hissetme ihtimal dâhilinde görülmektedir (Gözler, 2010, s.584, 585).

2.3. Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmaları

Türkiye’de ideal yönetim sistemi arayışı yıllar boyunca süregelen tartışmalara neden olmuştur. Zaman zaman ülkemizde yaşanan siyasi krizler dönemlerinde siyasetçilerin açıklamalarında yeniden alevlenen bu tartışmalar sadece vatandaşların değil aynı zamanda akademisyenlerin, iş adamlarının ve medya kuruluşlarının gündeminde uzun süre yerini korumaktadır.

Yalnızca Türkiye’ye özgü olmayan bu sistem arayışları, yeni demokrasilerde olduğu gibi eski demokrasilerde de rastlanabilmektedir. Alternatif yönetim sistemi arayışları gündemde yerini almasıyla birlikte mevcut sistem değişikliğini başarabilen devletlerin sayısı oldukça az orandadır (Gönenç, 2005, s.2).

Ülkemizde son yıllarda yoğun yaşanan sistem arayışlarının temel nedenleri arasında “siyasal istikrarsızlık” gösterilmektedir. Yürütme erkini güçsüz kılan bu istikrarsızlığa karşı kuvvetler ayrılığı mekanizmasının temel bağlamından ayrılarak yürütme erkinin daha ön planda olması gerektiği savunulmaktadır.

Yaşanan hükümet istikrarsızlığı sorunlarının, cumhurbaşkanının doğrudan vatandaşlar tarafından seçilmesi aynı zamanda cumhurbaşkanının parlamentoyu fesih edebilmesi gibi başkanlık ve yarı başkanlık rejimlerine yaklaşan yetkilerinin verilmesiyle çözüme kavuşturulacağı düşünülmüştür (Tosun ve Tosun, 1999, s.2).

Başkanlık sistemi tartışmaları, 1961 Anayasası’nın zayıf yanlarının ortaya çıkmasıyla birlikte devlet otoritesinde yaşanan aksaklıklar sonucu Türkiye gündemine girmiş olup 1980’li yıllara gelindikçe daha yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır (Kurban, 2014, s.121). Ülke yönetiminde yaşanan tikanıklarının temel sebebi olarak 61 Anayasası’nın yürütme erkine gereken güçlü yetki tanımlamaları yapmadığı, bu durumda siyasi ortamda istikrarsızlıkların tetiklediği öne sürülmektedir.

1980 yılına gelindiğinde Tercüman Gazetesi'nin düzenlemiş olduğu Anayasa seminerinde Yeni Forum dergisinin önerdiği Anayasa Projesi'yle birlikte başkanlık ve yarı başkanlık rejimlerine geçiş tartışmaları daha yoğun bir şekilde başlamıştır. Seminere katılan bilim insanlarından bazıları Fransa'nın 1958 Anayasası'yla uyguladığı yarı başkanlık rejimine geçişi savunurken bazıları başkanlık rejimini savunmuşlardır. Belli bir kısım, demokratik parlamenter rejimin korunarak devamlılığının sağlanmasını bunun yanı sıra cumhurbaşkanına daha geniş yetkilerin tanınması gerekliliğini savunurken; Yeni Forum dergisi ise cumhurbaşkanı karşısında başbakana daha geniş yetki alanları tanınarak yarı başkanlık rejimine geçilmesi gerektiğini savunmaktadır. 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin ardından 1982 Anayasası'nın hazırlanış sırasında hükümet sistemi tartışmaları yeniden gündeme gelmektedir. Danışma Meclisi 82 Anayasa taslağını hazırlarken “üniversiteler, yüksek mahkemeler, valilikler” gibi kuruluşlara görüşlerini aktarmak üzere teşvikte bulunmuştur. Başkanlık ve yarı başkanlık sisteminin aksine demokratik parlamenter sistemin korunarak cumhurbaşkanının görev ve yetki alanlarının genişletilmesi bütün kuruluşların savundukları ortak görüş olmuştur. Başta üniversiteler olmak üzere barolar ve Anayasa Mahkemesi gibi kuruluşlar başkanlık ve yarı başkanlık yönetim sistemlerinin Türkiye'nin Cumhuriyet geleneğiyle örtüşmeyeceğini ve ülke yönetimde olası bir despotizme kolaylıkla zemin oluşturabileceği gerekçesiyle açık bir şekilde itiraz etmişlerdir. Başkanlık ve yarı başkanlık sistemlerini savunan üyelerin azınlıkta kalınması üzerine cumhurbaşkanının Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından seçilmesine ve geniş yetkilerle tanınarak demokratik parlamenter hükümet sisteminin devamlılığı korunmuştur (Yazıcı, 2013, s.159, 160).

1982 Anayasasının yapım sürecinde Danışma Meclisi'nde devlet başkanının seçimi ve yetkilerine ilişkin yapılan yoğun tartışmalar sonucunda devlet başkanının halk tarafından seçilmesi ve geniş yetkilere sahip kılınması görüşü itibar görmemişse de, 1982 Anayasası 1961 Anayasasının öngördüğü saf parlamenter yapıdan uzaklaşarak parlamento tarafından seçilen Cumhurbaşkanı'na parlamenter sistemdeki konumu ile bağdaşmayacak geniş yetkiler tanımıştır. Bu durum ise 11. Cumhurbaşkanı'nın seçim sürecinde yaşanan krize dek bu şekilde devam etmiştir (Uluşahin, 2011, s. 30).

2.3.1. Turgut Özal Dönemi

1983-1989 yılları arasında başbakanlık yaptığı dönemlerde sistem değişikliğine ilişkin görüşlerini sık sık gündeme getirerek başkanlık rejimi lehine tartışmaları başlatan ilk isim Turgut Özal olmuştur. Özal'ın 1987'de bir gazeteciyle yapmış olduğu bir söyleşisinde;

“Ben Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesini daha demokratik görüyorum. Çünkü Cumhurbaşkanı'nın epey yetkileri var. 1961 Anayasası gibi değil. Partiler aday gösterebilir veya dışarıdan aday gösterebilir, ama meclis yerine Cumhurbaşkanı'nı halk seçmelidir. Cumhurbaşkanı da ona göre kendini güçlü hissetmelidir. Dikkat edin, bu başkanlık sistemi değil. Yani Amerika'daki başkanlık sistemi değil. Cumhurbaşkanımıza yetkiler vermişiz... Ağırlık onda... Halk seçerse daha güçlü olur.”

Cumhurbaşkanının seçimi, görev ve yetki tanımlamaları, görev süresi üzerine yaptığı açıklamalarıyla tartışmaların merkezinde olmuştur (Onar, 2005, s.84, 85). Özal, Anayasal çerçevede Cumhurbaşkanıya tanınmış olan yetkilerin korunmasının yanı sıra Cumhurbaşkanının “iki turlu mutlak çoğunluk yöntemiyle” en fazla iki kere olmak üzere vatandaşlar tarafından seçilerek beş yıllık bir süre zarfında görevde kalmasını ve bu seçimlerin TBMM seçimleriyle birlikte eş zamanlı olarak yapılmasını savunmaktadır. Parlamentonun olası bir erken seçime gitme kararında Cumhurbaşkanı da yeni seçime tabi tutulacaktır. Turgut Özal'la yakın ilişki içerisinde olanların aktardıklarına göre, Özal'ın asıl hedefi Amerikan tipi başkanlık rejimiydi fakat yarı başkanlık sistemi üzerindeki savunmaları gerçek amaca ulaşmada bir adım olarak görülmektedir (Özbudun'dan Akt. Küçükoba, 2014, s.61)

12 Eylül askeri müdahalesinin ardından sivil yaşama geçişle birlikte Turgut Özal genel başkanlığında tek başına iktidara gelen Anavatan Partisi (ANAP) güçlü bir başbakan profili oluşturmak istemesine karşın dönemin Cumhurbaşkanı Evren tarafından engellenmesi Özal'ın başkanlık rejiminde ısrarcı olmasının arkasında yatan sebepler arasında sayılmaktadır. Özal, tasarladığı birçok yeniliklerden, Bakanlar Kurulu'nda bulunacak üyelere kadar birçok konuda Cumhurbaşkanı Evren ile anlaşmazlıklara düşmüştür. Turan'a (2005) göre, Özal, Cumhurbaşkanlığı makamına kendisinden başka birinin seçilmesi halinde, hukuki ve protokol bakımından kendisinden önce olacak birini kabullenememesine ek olarak kendi gücünün sınırlandırılması endişesiyle Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden hemen önce başkanlık sistemini

gündeme taşımıştır (s,119). Cumhurbaşkanı görevine geldikten sonra tasarladığı reformları hayata geçirme aşamasında uygun bir uzlaşma ortamının oluşmaması sonucu yeniden başkanlık sistemi tartışmalarını başlatan isim olmuştur (Fedayi, 2013, s.121, 122).

Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte yapmış olduğu açıklamalar ülkede yeni tartışmaları gündeme düşmüştür.

Türkiye'nin tecrübesine bakalım. Türkiye hangi devirde önemli hamleler yapabilmiştir? Atatürk devri, bilhassa tek parti devri, bir nev'i Başkanlık Sistemi'nin uygulandığı devredir. Orada bazı hamleler var... Aşağı yukarı 10 sene Demokrat Parti döneminin hızlandığı bir devredir... 1950'den 1960'a kadar bu gelişme var. İkinci gelişme dönemini, Adalet Partisi'nin tek başına iktidar olduğu dönem olarak görüyorum. 1965- 71 arası veya 1965- 69 arası, 5 sene, 6 sene... Orada gene biraz Başkanlık Sistemi var diyeceğim. Üçüncü gelişme dönemi bizim fiilen iktidarda olduğumu 6 sene sonraki devredir... Eğer bir parti tek başına hâkim olursa o hem parlamentoyu kontrol ediyor, hem de icrayı kontrol ediyor. Çünkü parlamentodan istediği kanunu çıkarıyor (Barlas, 1996, s.293, 294).

Özal, istikrarlı bir yönetim alanında hükümetlerin ekonomik yeniliklere öncülük ettiğini ifade ederek, Atatürk'ten itibaren tek parti iktidarının olduğu yıllarda önemli gelişmeler yakalanarak, bu dönemlerin bir tür “başkanlık sistemi” uygulandığını ileri sürmektedir.

Turgut Özal'ın, Başkanlık sistemini kuvvetle savunmasının diğer bir sebebi, aralarında uzlaşmaya sağlayamayan koalisyon hükümetlerinin Türkiye'ye zaman kaybettirdiği düşüncesi olmuştur. Ayrıca ülkenin heterojen yapısına başkanlık sisteminin daha uyumlu olabileceğini, bunun yanında seçmenin belirlediği ülke bütünlüğünü temsil eden bir başkanla daha demokratik hale gelebileceklerini ileri sürülmektedir. Bunlara ek olarak, Özal'ın “tek adam olma” isteği, Amerikan tipi başkanlık rejiminin her fırsatta dile getirmesinin arkasında yatan sebepleri arasındadır. “Benim önemli gördüğüm konu, Türkiye'yi belli bir noktaya götürebilmek. “Bizim inandığımız bazı şeyler var. Onu ne şekilde yapmam daha güçlü olursa, orada olmaya çalışırım” sözleriyle hükümet sistemine yönelik reformlarını uygulamaya koymak istediğini ifade etmektedir (Yılmaz, 2013, s.630; Cemal, 1989, s.122).

Bu sistemin devlet yönetiminde istikrar sağlayacağı görüşünü savunan Özal, Cumhurbaşkanlığı görevi başındayken hayatını kaybetmesiyle birlikte başkanlık sistemi tartışmalarının Demirel dönemine kadar gündemden uzaklaştığı görülmektedir.

2.3.2. Süleyman Demirel Dönemi

Özal'ın ölümünden sonra 90'lı yıllardan itibaren alternatif hükümet sistemi arayış tartışmalarına Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel dâhil olmuştur. Son dört yıl içerisinde altı hükümetin görev aldığı asıl sorunun demokratik istikrar arayışı olduğunu ifade eden Demirel, *“Yarı başkanlık sistemi veya başkanlık sistemi önermiyorum. Türkiye yarı başkanlık sistemini de tartışmalıdır, başkanlık sistemini de. Ben bunların hiçbirisini önermiyorum. Benim aradığım ve istediğim, işleyen bir devlet ve işleyen demokrasidir”* sözleriyle sisteme yönelik asıl isteğini belirtmiştir. Demirel'e göre, yönetimdeki istikrarsızlıkla savaşılan ülkeler ancak parlamentoyu fesih mekanizmasını işler hale getirip, yürütme erki üyelerinin yasama görevlerinin sona ermesini sağlayarak istikrarı yakaladığını belirtmiştir (Tosun ve Tosun, 1999, s.6). Demirel, her ne kadar mevcut hükümet sistemleri içerisinde bir modelin ülkeye uygulanması yönünde açıklamalar ifade etmediğini dile getirse de, başkanlık sistemine daha istekli olduğu anlaşılmaktadır. 9. Cumhurbaşkanı Demirel'in, 1999 yılında TBMM'de yaptığı açılış konuşmasında;

Cumhurbaşkanı, iki turlu seçimle, halk tarafından seçilmelidir. Bana göre, yedi sene Cumhurbaşkanlığı uzundur ve cumhurbaşkanı beş sene için seçilmelidir; eğer, Meclisiniz muvafık görürse, iki defa seçilebilmelidir; ama mutlaka halk tarafından seçilmelidir. Bunun birtakım mahzurları vardır; ama maksudunuz, eğer demokrasiyi güçlendirmekse, demokrasinin kurumlarına daha çok otorite kazandırmaksa, mutlaka halkın rızasına ve yetkisine cumhurbaşkanlığı makamını bırakmak lazımdır.

İfadeleriyle ülke yönetimindeki istikrarsızlığın, siyasi aksaklıkların aşılabilmesi için Cumhurbaşkanının iki turlu seçimle vatandaşlar tarafından seçilmesi gerekliliğini yeniden gündeme getirmiştir. Fakat Demirel'in bu görüşleri güçlü bir destek bulamadığı için sonuca ulaşamamıştır (Kılınç, 2016, s.467).

Demirel'in sistem değişikliğine yönelik yapmış olduğu açıklamaları, ülke gündeminde yoğun bir şekilde tartışma alanları yaratarak başkanlık ve yarı başkanlık sistemlerinin Türkiye'ye uygunluğu incelenmiştir. Ülke gündeminde olası sistem

değişikliğine yönelik yapılan olumsuz eleştirilerinin odak noktasında, Türkiye'nin hükümet geleneği dışında yeni bir sisteme hazır olmadığı, bu sistemin ülke yönetiminde kolaylıkla despotizme yol açabileceği ve Demirel'in bu değişikliğini kendi şahsı için istediği iddiaları yer almaktadır. Dönemin Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanı Deniz Baykal, sistem değişikliği önerilerinin Demirel'in fazladan beş yıl kazanmak için gündeme getirdiğini sert bir şekilde eleştirirken; Mesut Yılmaz başkanlık rejiminin ancak demokratik kültür düzeyi yüksek olan devletlerin başarıyı yakalayabileceğini, Türkiye gibi demokratik kültürü gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerin sistemi başarısız kılacağını savunmuştur. Demokratik Sol Parti (DSP) Genel Başkanı Bülent Ecevit ise başkanlık sisteminin çok az ülkede demokratik bir biçimde uygulandığının altını çizmiştir (Duman, 2013, s.645).

Sistem değişikliğine yönelik yapılan olumsuz eleştirilere karşın ülkenin biran önce başkanlık sistemine geçmesi gerektiğini savunan belli bir kesimde mevcuttur. Başkanlık sistemini konusunun Türkiye gündeminde yer almasını sağlayan, 1990'lı yıllarda Turgut Özal'ın isteği üzerine başkanlık sistemine ilişkin bir rapor hazırlayan Halil Şıvgın, nostaljik bir bakış açısıyla sistem değişikliği aleyhinde fikirlerini yansıtmaktadır.

Başkanlık Sistemi bizim milletimizin asırlardır oluşturduğu tarihi geleneklerine uygun bir sitem olduğu için bu sistemi öneriyoruz. Biz... Han, Hakan, Padişah geleneği içerisinde şekillenmiş bir milletiz. Cumhuriyet döneminde de bu geleneğe aykırı olmayan davranışlar sergiledik. Atatürk için “tek adam”, İnönü için “ikinci adam” ve “milli şef” ifadelerini kullandık... Türkiye’de güçlü bir yürütme isteyen siyasal bir hareketin Başkanlık modelinden yasa olması kaçınılmazdır.

Şıvgın, yönetimde siyasi istikrarın sağlanamadığında aynı doğrultuda ekonomik istikrarında yakalanamadığını, böyle bir durumda da Türkiye'nin ileri gitmediğini, ekonomik ve siyasi istikrarın temin edilebilmesi için başkanlık sistemine geçilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır (1997, s.10,16). Olası sistem değişikliği önerisi Hüsamettin Cindoruk ve Tansu Çiller gibi siyasetçiler tarafından da destek bulmuştur.

Süleyman Demirel'in görev süresinin tamamlanmasına az bir zaman kala, iktidarda olan koalisyon hükümetinin meclise sunmuş olduğu anayasa değişikliği teklifiyle, “Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıla indirip, bir kimsenin iki defa Cumhurbaşkanı

seçilmesine” olanak veren bir taslak hazırlanmıştır. Ancak oylama sırasında yeterli çoğunluğa ulaşamadığı için bu öneri kabul edilmemiştir. Bunun yanında Fazilet Partisi ile Doğru Yol Partisi milletvekilleriince hazırlanan başka bir teklifte, “Cumhurbaşkanının beş yıllık bir süre için doğrudan halk tarafından seçilmesi” meclise sunulmuştur. Önerinin TBMM Anayasa Komisyonu’nda reddedilmesiyle birlikte alternatif hükümet sistemi tartışmaları kısa süreliğine rafa kaldırılmıştır (Onar, 2005, s.85, 86).

2.3.3. Recep Tayyip Erdoğan Dönemi

Siyasi partilerin tek başına iktidar olabilmesi için gereken oy miktarına ulaşamamaları sonucu Türkiye uzun bir dönem boyunca koalisyon hükümetleriyle yönetilmiştir. 1960’lardan 2000’lere kadar yaklaşık 22 yıl boyunca oluşturulan istikrarsız koalisyon hükümetleri, Türk siyasal yaşamına damgasını vurmuştur. 2002 genel seçimleriyle birlikte tek başına iktidara gelen AKP (Ak Parti) 59. Hükümet’in kurulmasının ardından alternatif hükümet sistemi tartışmaları arasındaki yerini almıştır.

59. Hükümet’in kurulmasından kısa bir süre sonra Başbakan Erdoğan, katılmış olduğu televizyon programında hükümet sistemiyle ilgili görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir;

Başkanlık sistemi konusunda bir konsensüs sağlanırsa, Türkiye'nin ciddi bir sıçrama yapacağına inanıyorum. Başkanlık ve yarı başkanlık sistemi siyasetteki arzumdur... Benim için ideali Amerikan Modelidir. Tabi bunun için de ülkedeki tüm kurumların halkla bütünleşerek bir konsensüs sağlanmalıdır. Bu konsensüs sağlanmadan başkanlık sistemine geçiş sağlıklı olmaz. Ama bunu başardığımız takdirde Türkiye ciddi bir sıçrama yapacaktır (Milliyet, 2003, 21 Nisan).

Turgut Özal ve Süleyman Demirel’in ardından iktidara gelen Başbakan Erdoğan, başkanlık sisteminden yana olduğunu açıkça belirtmiştir. Sunucunun başbakana yönelttiği, “Başkanlık sistemi mi? Yoksa yarı başkanlık mı?” sorusu üzerine;

Her ikisinde de aynı şeyi düşünüyorum. Benim için tabii ideal olanı Amerikan modelidir. Amerikan modelinde yasama ile yürütme organları birbirlerine müdahale edememektedirler. Yani bir milletvekili, bakan olduysa milletvekilliğini bırakıyor. Sadece bakan olarak kalıyor. Kaldı ki siz oraya

dışarıdan rahatlıkla bakan atayabiliyorsunuz. Türkiye'deki sıkıntı budur. Her milletvekili seçildiği bölgedeki insanlara iş bulmaya çalışıyor. Böyle yaptıkça oy alacağını zannediyor. Aslında böyle bir şey yok. Ama böyle olmadığı zaman yürütmeye olmayanların böyle bir sorumluluğu olmayacak. Yasamadan gelen haklı talepler kabul edilirken, diğerleri rahatlıkla reddedilebilecektir (Hürriyet, 2003, 21 Nisan).

Başbakan Erdoğan'ın televizyon programı aracılığıyla sistem değişikliğine ilişkin yapmış olduğu açıklamaları, toplumun geniş bir kesimine ulaşarak ülke gündeminde büyük yankı uyandırmıştır.

Başbakan Erdoğan'ın sisteme yönelik arzularının açıklamasının ardından dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, başkanlık sisteminin AKP'nin kuruluş felsefesinde de bulunduğunu öne sürerek Erdoğan'ı destekleyen isimler arasında olmuştur. Bakan Gül, *“Biz daha partiyi kurarken bunları tartıştık. Sayın Başbakan'ın söyledikleri doğru.”* açıklamasında bulunmuştur. Ardından başkanlık sisteminin olanaklarından getirdiği avantajlardan söz ederek böyle bir köklü değişikliğin büyük bir uzlaşma alanına dayanarak yapılması gerekliliğinde altını çizmiştir (Bila, 2003, s.16).

Hükümet sistemi değişikliğinin yeniden ülke gündemine girmesini önemseydiğini belirten Başbakan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin, *“Türkiye için başlangıçta yarı başkanlık sistemi ile geçiş yapmak daha yararlı”* olacağını ifade ederken; TBMM Başkanı Bülent Arınç, bu tartışmaların yeni olmadığını daha önceki dönemlerde de gündeme geldiğini belirterek, kamuoyunun bu konuyu tartışacağını ifade etmiştir. Arınç, *“Anayasalar Meclis'te değiştiriliyor. Bundan sonra da değiştirilebilir. Şu anda oluşmuş bir konu da yok. Başbakan kendi düşüncelerini ifade etmiştir. Bu noktada herkesin saygı duyması gerekir.”* olumlu eleştirisiyle sistem değişikliğine yeşil ışık yakmıştır. Diğer yandan Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül, Başbakan Erdoğan'ın ülke gerçeklerini en iyi şekilde belirlediğini ifade ederek, önerilen başkanlık sisteminin Ankara'nın ağır bürokrasi trafiğini azaltıp düzene sokacağını ve bunların tartışılmasını hedeflediğini belirtmiştir (Hürriyet, 2003, 22 Nisan). Başbakan Erdoğan, olası sistem değişikliğinde arzuladığı modelin Amerikan tipi başkanlık sistemi olduğunu belirtmesinin ardından onun bu görüşlerini destekleyen isimlerin yanı sıra çok farklı kesimlerin ve siyasi parti liderlerin olumsuz eleştirilerine de maruz kalmıştır.

Başbakan Yardımcısı Abdüllatif Şener, başkanlık sistemine yönelik ince eleştiriler getirerek Başbakan Erdoğan’la ters düşen isimlerden biri olmuştur. Şener, Türkiye’de işleyen sağlıklı bir demokrasinin varlığından söz ederek, olası sistem değişikliğinin hemen Anayasa değişikliği ile gerçekleşemeyeceğini vurgulamıştır. *“Bu sistem değişikliğiyle güçler ayrılığı da dâhil bütün kurumlar arası ilişkilerin de yeniden yapılandırılması”* gerekliliğinin altını çizen Şener, bunun sağlanması içinde tüm kesimlerin katılabileceği bir uzlaşma sürecinin ayrıntılı olarak dikkate alınması gerekliliğini ifade etmiştir (Hürriyet, 2003, 22 Nisan).

CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, Erdoğan tarafından yeniden canlandırılan başkanlık sistemi tartışmalarının ciddiyetten uzak olduğunu ifade ederek, AKP’nin sisteme yönelik Amerikan örneğine karşılık Arjantin örneğini göstermiştir. Baykal, *“Eyalet sistemine mi geçeceksiniz, çift meclis mi açacaksınız? Ciddi şeyler değil bunlar. Önündeki meseleleri hallet, devleti niye şekillendiriyorsun. Herkes haddini bilsin”* sözleriyle arzulanan sisteme yönelik bakış açısını sert bir şekilde ifade etmiştir (Milliyet, 2003, 23 Nisan). ANAP eski milletvekilleri böyle bir sistemin kabulü söz konusu olduğunda, ülkede kolaylıkla diktatörlüğe yol açabileceğini ileri sürerken, ANAP Genel Başkanı Ali Talip Özdemir ise Erdoğan’ı ülke gündemini değiştirmeye çalıştığını, kendisinin sistem değişikliği değil krallık istediğini iddia ederek sistemi olumsuz eleştiri getirenler arasında yer almaktadır (Cumhuriyet, 2003, 24 Nisan).

Adalet Bakanı ve Hükümet Sözcüsü Cemil Çiçek 7 Aralık 2004 yılında yapmış olduğu açıklamasıyla sistem tartışmalarının medya gündeminde yerini korumasını sağlamıştır. AB İlerleme Raporu’nda yer alan yüzde onluk seçim barajına dair yapılan eleştirilere yönelik soru sorulması üzerine Bakan Çiçek;

12 Eylül sonrasında yüzde on barajının gelmesinin amacı Türkiye’de istikrarın sağlanmasıdır. Ekonomik istikrar da siyasi istikrar kadar önemlidir. Bunun için de siyasi istikrar şarttır. İstikrar ya seçim kanunları ile temin edilir ya da demokratik sistemle. Demokratik sistem başkanlık olarak tercih edildiğinde orada siyasi istikrar vardır. Toplum olarak tercihimiz siyasi istikrarın ve buna bağlı olarak ekonomik istikrarın sağlanması ise tercih edilecek model başkanlık sistemidir (Hürriyet, 2004, 7 Aralık).

cevabıyla hem %10 seçim barajının tercih edilmesindeki asıl sebebi hem de hem de ülke içerisinde siyasi ve ekonomik istikrarın başarılı bir şekilde sürdürülebilmesinin başkanlık modelinin uygulamaya konulmasıyla yakalanabileceğini belirtmiştir.

AKP grubu içerisinde başkanlık sisteminin fikir babası olarakta bilinen TBMM Anayasa Komisyonu Başkanı Burhan Kuzu'nun Anayasa değişikliğini öngören bir taslak hazırlığı içine girdiğini açıklamasıyla birlikte tartışmalar yeniden alevlenmiştir.

Bu çok köklü bir değişim. Yıllardan beri bu proje üzerinde çalışıyorum. Türkiye yarın çok parçalı bir yönetime geçtiği zaman tıkanıp kalacak. Başkanlık sistemi, parlamentoyu kuvvetlendiren bir sistem (Oder, 2005, s.57).

21 Aralık 2004 yılında Başbakanlık bütçesi görüşülürken parti adına konuşma yapan Kuzu, 82 Anayasası'nın başbakanın iktidar alanını güçlendirdiğini ancak Cumhurbaşkanı makamına parlamenter sistemle örtüşmeyecek yetkiler verildiğini ileri sürmüştür. Ardından Anayasal düzende Cumhurbaşkanı'nın sorumlu kılmadığı halde yetkili kıldığını belirterek bu yapıyı eleştirmiştir (Duman, 2013, s.650). Ayrıca parlamenter sistemde yer alan başkanın, Amerikan Başkanı'na oranla iki kat daha yetkili olduğunun altını çizen Kuzu, bu sistemin Türk parlamenter yapısındaki hükümet sayısının fazlalığı problemini ortadan kaldıracığını aynı zamanda milletvekillerinin aktif olarak siyasi hayatta rol alacaklarını öne sürmüştür (Oder, 2005, s.61).

Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, yeni yıl (2005) mesajında başkanlık sisteminin yaratacağı tehlikelere değinerek şu noktalara dikkat çekmiştir;

Anayasada, demokratik devlet niteliği Türkiye Cumhuriyeti'nin değiştirilemez nitelikleri arasında sayılmış, demokrasiye en uygun olması nedeniyle de parlamenter hükümet sistemi kabul edilmiştir... Çoğunlukçu demokrasi yerine çağdaş çoğulcu demokrasi anlayışının benimsendiği Anayasada, devlet organlarının birbirlerini denetleyip dengelemesi; bu yolla iktidar gücünün sınırlandırılması öngörülmüştür... Devlet yönetiminin aksamaması da gözetilerek, ulusal istencin parlamentoya en geniş biçimde yansımaları, çoğulcu ve katılımcı demokrasinin ve ulusal egemenliğin gereğidir. Bu nedenle, Anayasa'da seçim yasalarının "temsilde adalet" ve "yönetimde istikrar" ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenmesi öngörülmüştür... Seçim yasalarındaki aksaklık nedeniyle yasama ve yürütmenin tek parti

egemenliğine girmesi sonucunu doğuracak bir seçim sistemi, temsilde adalet ilkesiyle bağdaşmayacağı gibi, demokrasiye, giderek rejime büyük zarar verebilecektir (Sezer, 2004).

Turgut Özal, Süleyman Demirel ve Recep Tayyip Erdoğan dönemlerinde sistem tartışmalarına genel olarak bakıldığında ülke yönetimi ve ekonomisindeki istikrar başarısını yakalayabilme hedefleri üç ismin bulunduğu ortak payda olmuştur. Amerikan tipi başkanlık modelini açıkça arzuladığını belirten AKP üyeleri, istikrarın yanı sıra milletvekillerinin etkinliğini sağlamak adına hükümet sistemi değişikliğini ön gören tartışmaları başlatarak günümüze kadar ulaştırmışlardır.

2006 yılından itibaren düşük yoğunlukta devam eden bu tartışmalar 2007 yılına gelindiğinde 11. Cumhurbaşkanı'nın seçilme sürecinde yaşanan krizle birlikte mevcut hükümet sistemi değişikliği yeniden kamuoyunun gündemini meşgul etmeye başlamıştır.

Cumhurbaşkanı seçilebilmek için, Anayasa Mahkemesinin tanımlanmış olduğu 102. madde uyarınca ilk “iki turda nitelikli çoğunluk” (306 oy) daha sonraki iki turda ise “salt çoğunluk” (267 oy) şartı aranmaktadır. Yargıtay Başsavcısı Sabih Kanadoğlu'nun Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlamış olduğu Cumhurbaşkanının niteliklerini ve tarafsızlığını ele aldığı yazısında; Cumhurbaşkanının belirlenmesi kararında gerekenlerden biride “nitelikli çoğunluk üzerindeki katılımın aynı zamanda toplantı yeter sayısı” olduğunun altını çizmiştir.

Parlamentodaki ana muhalefet partisi ve diğer parti grubu üyeleri Cumhurbaşkanlığı seçimi oylamasına katılmayarak, AKP iktidarının tek başına 11. Cumhurbaşkanı'nın göreve getirmesine engel olmuşlardır. Kamuoyunda “367 Kararı” olarak anımsanan bu karara bir tepki olarak AKP erken genel seçimlere gitme teklifini parlamentoya sunmuştur. Diğer parti üyelerinin de kabulüyle erken seçime gidilmesinin yanı sıra Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini ön gören anayasa değişikliği süreci de başlatılmış oldu. 2007 yılında referandum ile kabul edilen anayasa değişikliği ile başkanlık rejimlerindeki temel niteliklerden birini oluşturan devlet başkanı makamının vatandaşlar tarafından seçilmesin karar kılınmıştır (Gönenç, 2011, s.2).

Tarafsız bir kurum olan Cumhurbaşkanlığı makamının halk tarafından belirlenmesinin, Cumhurbaşkanını siyasallaştıracağını ileri süren Ahmet Necdet Sezer;

“...Siyasal sistemle doğrudan ilgili olan bu değişikliğin anayasal sistemi tümüyle ele alıp gerekli düzenlemeler öngörmeden yapılması parlamenter rejimin özüyle bağdaşmayacak... Parlamenter sistem içinde iktidar gücünü dengelemek için öngörülen geniş yetkiler, halk tarafından seçilmiş bir Cumhurbaşkanının kullanımında çok farklı ve rejim yönünden sakıncalı sonuçlar doğurabilecektir... Cumhurbaşkanının seçimini sağlayan partiye olan gönül borcu nedeniyle yansız ve bağımsız davranamayacağı, ikinci kez seçilme olasılığının, Cumhurbaşkanını kimi siyasal partileri hoşnut etme, bir siyasal partiye özellikle iktidarla özdeşleştirme yoluna itebileceğini, bu durumun da tarafsızlığı zedeleyeceğini, istikrar ve denge sağlayıcı işlevini anlamsız kılacağı...” (TBMM Tutanak Dergisi, 2007).

gerekçelerini sebep göstererek, kanunu onaylamayarak meclise iade etmiştir. Ardından ilgili kanunun değiştirilmeden TBMM geçirilmesi, Cumhurbaşkanının ikinci bir veto yetkisi tanınmaması durumunu oluşturduğu için halk oylaması kararı alınmıştır.

Kabul edilen Anayasa değişikliğiyle birlikte görev süresi beş yıla indirilen Cumhurbaşkanı, halk tarafından art arda iki dönem (5+5) boyunca seçilebilecektir. Cumhurbaşkanı, TBMM üyeleri arasından çıkartılacağı gibi aynı zamanda 20 milletvekilinin yazılı teklifiyle birlikte parlamento dışından da aday gösterilebilecektir (Sabah, 2007).

Tablo 2. Türkiye’de Siyasal Yapının Değişimi

	SAF PARLAMENTARİZM	BOZULMUŞ PARLAMENTARİZM	BOZULMUŞ PARLAMENTARİZM
DÖNEM	1961 Anayasası	2007 Öncesi 1982 Anayasası (1982-2007)	2007 sonrası 1982 Anayasası (2007-)
YETKİ BOYUTU	İki Kanatlı Yürütme	İki Başlı Yürütme	İki Başlı Yürütme
MEŞRULUK	Tek Meşruluk Sistemi	Tek Meşruluk Sistemi	Çift Meşruluk Sistemi

Kaynak: Uluşahin, N. *Türkiye’de Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği ve Rejimin Başkanlık Sistemine Kaymasının Getireceği Tehdit ve Tehlikeler*, Ankara, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 2011, s.35’ten uyarlanmıştır.

Tablo 2.'de, 2007 Anayasa değişikliğiyle birlikte Türkiye'nin hükümet sisteminin nitelik özellikleri yansıtılmaktadır. Her ne kadar Cumhurbaşkanının hukuksal anlamdaki yetki boyutu "iki başlılık" niteliğinin devam ettiğini gösterse de, meşruluk açısından ele alındığında sistem de facto olarak "çift meşruluk" sistem yapısına evrildiği görülmektedir.

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Başkanı Erdoğan Teziç, ne yarı başkanlık sisteminin ne de başkanlık sisteminin Türkiye koşulları altında önerilmemesi gerektiğini belirterek, bu iki sistemin krizlere açık rejimler olduğunu ifade etmiştir. Teziç, Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin Türkiye'de otoriter sisteme davetiye çıkarabileceğinden dolayı durumun tehlikeli olduğunu ileri sürmüştür.

... Halk tarafından seçilecek izlenimi verdiği zaman adayları kim belirleyecek? Parti liderinin sunduğu aday seçilecek. Bu, demokratik bir seçim mi olacak? Bu çok ayrı bir sistemdir. Başkanlık sistemi bu rejimin tarihi özelliklerinden dolayı yalnız ABD'de uygulanabilmektedir. Latin Amerika ülkeleri bu sisteme özendikleri bir dönemde askeri darbelerden başlarını alamamışlardır. Amerika Birleşik Devletleri dışında uygulaması yoktur... Yarı başkanlık sistemi Fransa'da uygulanan bir model olup, henüz uygulanmaya başlanmasının 10. yılında kriz yaşamış bir rejimdir. Krize çok açık rejimlerdir bunlar. Hem başkanlık hem yarı başkanlık sistemleri Türkiye koşullarında hiç önerilmemesi gereken rejimlerdir (Sabah, 2007, 11 Mayıs).

11. Cumhurbaşkanının seçilme sürecinde yaşanan krizle birlikte hükümet sistemi değişikliği tartışmaları yeniden gündeme taşınmaktadır. Halk oylamasına giden Anayasa paketi %68.95 "Evet" oyuyla kabul edilmesi sonucu Cumhurbaşkanı makamı TBMM tarafından değil, doğrudan halk tarafından belirlenecektir. Dolayısıyla seçmenin iradesiyle belirlenmiş olan Cumhurbaşkanlığı makamı daha güçlendirilmektedir. Yaşanan bu değişim göz önüne alındığında ülkemizde bazı akademisyenler hükümet yönetiminin "yarı başkanlık rejimine dönüştüğünü" ileri sürmüşlerdir. Fakat sandık sonucu ülkemizdeki sistemi Amerikan tipi bir başkanlık modeli ya da 58. Fransız Hükümeti'nin benimsemiş olduğu yarı başkanlık sistemlerini getirmemiştir. Biz demokratik parlamenter sistemden ayrılmadan yürütme erkinin biraz daha güç kazandırıldığını söyleyebiliriz.

Levent Gönenç yayınlamış olduğu makalesinde durum analizini şu şekilde değerlendirmiştir;

2007 değişikliği sonrasında ortaya çıkan sistem bir parlamenter sistem değildir, çünkü devlet başkanı halk tarafından seçilmektedir; bir yarı-başkanlık sistemi de değildir, çünkü cumhurbaşkanının mevcut yetkileri yarı-başkanlık sistemindeki bir cumhurbaşkanın ki kadar fazla değildir. Bu sistem, farklı biçimde tanımlamamız ve değerlendirmemiz gerekir. Bu sisteme öğretilerdeki çalışmalardan esinlenilerek “başkanlı parlamenter sistem” ismi verilebiliriz (2011, s.4).

Ülkemizde 2007 Anayasa değişikliği sonrasında ele alınan çoğu akademik çalışmada, Shuggart ve Carey’in hükümet sistemlerini beş sınıfa ayırmasından hareket ederek Türkiye’nin 2014 Cumhurbaşkanlığı seçiminden sonraki döneminde “Başbakanlı Başkanlık Sistemi (Premier-Presidential), Başkanlı Parlamenter Sistem (Presidential Parliamentary), Başkanlı Parlamenter Sistem (Parliamentary with President)” gibi bu üç siyasal yapılardan birine yöneleceğini ileri sürülmektedir.

Ak Partinin “2023 Siyasi Vizyonu” değerlendirildiğinde sistem değişikliğiyle ilgili ortaya atılan iddiaların destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

“Cumhurbaşkanını halkın seçmesini öngören referandum kararından sonra, Türkiye’de siyasî sistem değişikliği bir zorunluluk halini almıştır... Partili cumhurbaşkanı, yarı-başkanlık veya başkanlık sistemleri bu çerçevede tartışılmalıdır... Halkın iradesinin yönetime daha etkin yansıdığı; yasama ve yürütme kuvvetlerinin tam ayrı ve bağımsız olduğu; yürütmenin yasama tarafından etkin denetlenilebildiği; istikrarlı, etkin, güçlü ve tek başlı bir yürütmenin olduğu; krizlerin ve her tür sorunun çözümü için daha cesur ve hızlı kararlar alınabildiği; halka hesap verme ve halkın hesap sorması bakımından açıklık ve şeffaflığın bulunduğu bir sisteme geçilmesi zaruridir. AK Parti, Türkiye’nin siyasi sisteminde yapısal bir sorun olduğunu düşünmekte, buna yapısal bir çözüm bulmak gerekliliğine inanmaktadır. Onun için başkanlık, yarı-başkanlık veya partili cumhurbaşkanlığı tercihlerinden birinin seçilip uygulanması şarttır¹⁶.

¹⁶ Ak Parti’nin 2023 Siyasi Vizyon’u hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., http://www.akparti.org.tr/site/akparti/2023-siyasi-vizyon#bolum_

Anayasamızda geniş çaplı reform arayışları uzun yıllar Türkiye'nin gündemini meşgul etmiştir. 12 Haziran 2011 seçimleriyle birlikte bu çalışmalarda soyut adımlar atılmaya başlanmıştır. Ak Parti grubu üyeleri Kasım 2012'ye gelindiğinde yeni anayasa önerisini Anayasa Uzlaşma Komisyonu'na sunmuştur¹⁷. Sunulan öneride, başta yargı alanı olmak üzere diğer birçok kurum ve kuruluşlarda yeni düzenlemeler getirmekle birlikte, yeni hükümet yönetim sistemi olarak "başkanlık sistemi" öngörülmektedir. Yeni anayasa önerisinin kamuoyuyla birlikte paylaşılmasının ardından tartışmalar başkanlık sistemi üzerine yoğunlaşmıştır. Uzun süren çalışmaların ardından 2016 yılında AKP ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ile yürütülen müzakerelerin ardından "başkanlık modelini" esasına dayanan "Anayasa Değişikliği Teklifi" hazırlanmıştır. AKP ve MHP arasında sağlanan mutabakat sonucu 10 Aralık 2016'da TBMM'ye sunulan 82 Anayasası'nın yaklaşık 70 maddesini değiştiren teklif 20 Ocak'ta TBMM'de kabul edilmiştir¹⁸ (Akgün, 2017, s. 1,2).

Siyasetçilerin mecliste oyladıkları 12 maddesinin sistem değişikliği, dokuz maddesinin ise yürütmeye ilişkin sunmuş oldukları anayasa değişikliği teklifi Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın onaylamasının ardından halk oylamasına sunulmuştur.

¹⁷ 2012 yılında Ak Parti'nin sunmuş olduğu yeni anayasa önerisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., https://anayasa.tbmm.gov.tr/calismalara_iliskin_belgeler.aspx

¹⁸ TBMM Genel Kurulunda kabul edilen ve Cumhurbaşkanı tarafından referanduma sunulan anayasa değişikliği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss447ek1.pdf>

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAŞKANLIK SİSTEMİ TARTIŞMALARININ YAZILI BASIN VE KÖŞE YAZALARINA YANSIMASININ İÇERİK ANALİZİ

3.1. Araştırmanın Amacı

Ülkemizde uzun yıllar boyunca devam eden sistem değişikliği tartışmalarının günümüzde siyasi liderlerin vermiş oldukları demeçlerde daha belirgin hale geldiği görülmektedir. Son olarak MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin parti grup toplantısında yapmış olduğu açıklamayla birlikte ilgili konunun ulusal yazılı basınımız tarafından nasıl ele alındığı, haber metinlerinin nasıl inşa edildiği; gündem belirleme araştırmalarında yaygın olarak kullanılan yöntemlerden biri olan içerik analizi tekniğinin ışığında ortaya konulması amaçlanmıştır.

Böyle bir çözümlemenin yapılması var olan politik ortamda yer alan başkanlık sistemi tartışmalarının medya üzerinden araçsallaştırılışına ışık tutarak, politik tartışmanın gazetelerde nasıl yansıtıldığının ve köşe yazarları tarafından hangi kavramlar üzerinden tanımlandığının ortaya koyacaktır.

Herhangi bir konunun medya gündeminde diğer olaylardan sıyrılarak üst sıralara yerleştirilmesinde siyasi figürlerin ya da parti örgütlerinin ne derecede etkili olduğu; haber aktörü olarak siyasi liderlerin tek başına toplumdaki herhangi bir problemi dile getirerek o sorunu medya gündemine yerleştirip yerleştirmedeğini ölçümlemek araştırmanın hedefleri arasında yer almaktadır.

Kamuoyunu oluşturma ve bilgilendirme görevini üstlenen medyanın, gazetelerin vitrin sayfalarına taşıdığı haberleri niceliksel ve niteliksel verilerden yola çıkarak sistem tartışmaları üzerinden gündemin nasıl kurulduğunun ortaya konulması amaçlanmaktadır. Ayrıca gündemi oluşturan olaylarla ilgili yazıları kaleme alan ve kitleleri yönlendirebilme gücüne sahip olan köşe yazarlarının bu tartışmaları köşelerinde hangi tutumla sergilediğinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

3.2. Araştırmanın Varsayımları

Çalışmada gündem oluşum sürecinin hangi etkiler altında kalıp nasıl işlediği ve medya gündemi, kamu gündemi ve siyasal gündemler arasındaki mevcut ilişkileri gündem belirleme başlığı altında ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Medya gündemi, kamu gündemi ve siyasal gündemin sürekli olarak etkileşim halinde olduklarını ve zincir halinde bulunan bu üç halka ile gündem belirleme sürecinin gerçekleştirildiğine çalışmanın ilk bölümde yer verilmiştir.

Türkiye'nin siyasal tarihine bakıldığında Turgut Özal ile başlayan, Süleyman Demirel ile devam eden alternatif hükümet sistemi tartışmalarının siyasi liderlerin yapmış olduğu demeçlerle medya gündeminde yerini aldığı oradan kamu gündemini etkilediği görülmektedir. Son olarak Ak Parti Hükümeti döneminde yoğun bir şekilde sürdürülen bu tartışmalarda milletvekillerinin oyları sonucu 16 Nisan Referandumu'na gidilmiştir. Uzun yıllar boyunca medya gündemini meşgul eden bu tartışmaların yaratılmasında parti kurumlarının ya da haber aktörleri olarak siyasi liderlerin tek başına medya gündemini başkanlık yönünden belirlemede etkin güç oldukları savı çalışmanın en önemli varsayımları arasında yer almaktadır.

1. Siyasi liderlerin yapmış olduğu açıklamalar medya gündeminin belirlenmesinde etkilidir.

1.1. Parti kurumlarının politikaları doğrultusunda dile getirilen sorunlar ulusal gazetelerin gündemini belirlemede tek başına yeterlidir.

1.2. Ulusal medya gündeminin oluşturulmasında ülke başkanın etkin bir rolü olduğu, bu süreçte en fazla haber kaynağı olarak Başbakan'a yer verildiği varsayılmaktadır.

2. Medya grupları, benimsemiş oldukları ideolojik kimlikler doğrultusunda haber metinlerini oluştururken haber aktörlerine daha kısıtlı ya da daha kapsamlı yer vermektedir. İlgili konunun haberleştirilmesinde ise olumlu ya da olumsuz, destek ya da eleştiriye yönelik bir tutum sergiledikleri varsayılmaktadır.

3. Kamuoyu oluşumunda etkili olan köşe yazarlarının ideolojik bakış açıları ile üyesi olduğu medya kuruluşunun ideolojik yayın çizgisi aynı doğrultuda seyretmektedir.

3.1. Sabah Gazetesi köşe yazarları, araştırmaya konu olan süre zarfında başkanlık sistemiyle ilgili yazılarını “olumlu” yönde; Hürriyet Gazetesi köşe yazarları “tarafsız” yönde, Sözcü Gazetesi köşe yazarları ise “olumsuz” yönde kaleme aldığı varsayılmaktadır.

3.2. Hürriyet Gazetesi köşe yazarlarının başkanlık sistemiyle ilgili yazılarında, sistem değişikliğinin irdelenip, sorgulandığı ve çözüm önerilerinin oluşturulduğu varsayılmaktadır.

3.3. Sözcü Gazetesi köşe yazarlarının başkanlık sistemiyle ilgili yazılarında, sistem değişikliğinin irdelenip sorgulandığı ve çözüm önerilerinin oluşturulduğu varsayılmaktadır.

3.4. Sabah Gazetesi köşe yazılarının başkanlık sistemiyle ilgili yazılarında, sistem değişikliğini yeterince irdileyip, sorgulamadığı ve çözüm önerilerinin oluşturulmadığı, okurları ikna etmeye dayalı bir tutum sergilediği varsayılmaktadır.

3.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu çalışma kapsamında 16 Nisan referandumu öncesi, 11 Ekim 2016- 10 Aralık 2016 tarihleri arasında geçen sürede başkanlık sistemi tartışmalarının Hürriyet, Sabah ve Sözcü gazetelerinin ilk (vitrin) sayfalarına ardından köşe yazılarına yansımaları nicel ve nitel değerlendirmeleri kapsayan içerik analizi yöntemiyle incelenecektir.

Araştırma başlangıcının 11 Ekim 2016 olarak belirlenmesinin sebebi, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli’nin parti grup toplantısında yapmış olduğu konuşmasıyla birlikte başkanlık sistemi tartışmalarının hızla medya gündemini belirlemesi olmuştur. MHP ile AKP’nin aralarında sağlamış olduğu mutabakat sonucu Anayasa değişikliği teklifinin 10 Aralık 2016 tarihinde TBMM’ye sunulması çalışmanın bitiş tarihi olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın evrenini, Türk basınında ulusal çapta günlük olarak yayın yapan gazeteler oluşturmaktadır. Sabah, Hürriyet ve Sözcü gazeteleri araştırmanın örneklemini olarak belirlenmiştir. En yüksek tiraja sahip üç gazetenin kitlelere kolaylıkla ulaşması, görünür olması nedeni tercih sebebi olmuştur. 16 Nisan referandumuna kadar geçen süreçte en çok satan ilk üç gazete sırasıyla Hürriyet, Sabah, Posta gazeteleri olmuştur. Fakat Posta

Gazetesi'nin Hürriyet Gazetesi ile aynı yayın grubuna ait olması, Hürriyet Gazetesi'nin haberlerini popüler olarak yorumlayıp kültür düzeyi farklı olan hedef kitlesine hitap etmesinden dolayı araştırma dışında tutularak bir diğer yüksek tiraja sahip olan Sözcü Gazetesi araştırmanın örneklemeine dâhil edilmiştir.

Bunun yanı sıra seçilen üç gazetenin birbirlerinden farklı ideolojik çizgilere ve farklı medya yayın gruplarına ait olması bir diğer belirleyici özelliğini oluşturmaktadır. İktidar partisinin politikalarına tarafgir yaklaşan Sabah gazetesi, Turkuvaz Medya Grubu'na; genel yayın politikaları liberal olup çok sesliliğe sahip olan Hürriyet Gazetesi, Doğan Medya'ya; son olarak seküler ve ulusalcı bir yayın politikasını benimseyen Sözcü Gazetesi Estetik Yayın A.Ş aittir.

Hürriyet, Sabah ve Sözcü gazetelerinden köşe yazarlarının belirlenmesinde; gazetelerin dijital yayınlarında en çok tıklanan ve sosyal mecralarda en fazla paylaşım yapılan köşe yazarları olma kriteri olmuştur. Araştırmada altı temel sınırlılık söz konudur.

- i. İncelenecek olan gazetelerin belirlenmesinde öncelikli özellik tirajdır.
- ii. İncelenecek olan köşe yazarlarının belirlenmesinde öncelik sırası en çok okunma ve paylaşımın yapılmasıdır.
- iii. Örnekleme oluşturan üç gazetelerin 11 Ekim 2016 -10 Aralık 2016 tarihleri arasındaki dijital nüshaları incelenmiştir.
- iv. Seçilen gazetelerin sadece ilk sayfalarında yer alan haber metinleri değerlendirilecektir.
- v. Haber metinlerinin içerik analizine tabi tutulması için “başkanlık sistemi, sistem değişikliği, anayasa değişikliği” konularını içeriyor olması gerekmektedir.
- vi. Köşe yazılarının içerik analizine tabi tutulması için “başkanlık sistemi, sistem değişikliği, anayasa değişikliği” konularını içeriyor olması gerekmektedir. Bunun dışındaki haberler ve köşe yazıları çalışma kapsamının dışında tutulacaktır.

3.4. Araştırmanın Yöntemi

İçerik analizi yöntemi, temel olarak nicel ve nitel terimlerin indirgendiği bir teknik olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada mevcut veriler özetlenerek, standardize edilebilir ya da karşılaştırmalara gidilebilir. Psikoloji, sosyoloji, tarih, edebiyat, gazetecilik ve siyasal bilimler gibi değişik alanlarda farklı amaçlar için kullanılan bu yöntemde; herhangi bir iletişimin yansıtılan içeriği nesnel, sistemli ve nicel olarak betimlenmektedir. Nicel/sayısal oluşu en önemli özelliklerinden biri olarak kabul edilmektedir (Öğülmüş, 1991, s.214-217).

İçerik analizi; oluşturulan herhangi bir metnin açık içeriksel özelliklerinden yararlanılarak gizli olan özelliklerinin bağlamının araştırılıp, yorumlanıp sosyal gerçekliğin yansıtılmasına da oldukça önemli bir yöntemdir. İçerik analizi, araştırmanın probleminin ve amacının ortaya konulması, araştırma nesnelerinin seçilerek zamanın belirlenmesi, evrenin seçilerek örneklemin tanımlanması, varsayımlarının belirlenmesi, sınıflandırmalara gidilmesi, gerekli kodlamaların yapılması ve son olarak bulgulardan elde edilen sonuçların yorumlanması aşamalarını içermektedir. Bu yöntem özellikle iletişim bilimlerinde haber aktörleri ve medya metinlerinin içeriklerinin incelenmesinde, iletişim çalışmalarının gerçekleşmesinde kullanılmaktadır (Alver, 2011, s.300).

İçerik analizi tekniği birazcık bağdaştırmaya gayret eder. Bu bağdaştırdığı farklı yöntemler arasında ilişki kurmaya çalışan bir bakış açısı vardır. Kendisinin felsefeye dayanan bir temeli yoktur. Örneğin, “Ruh Bilimsel Çözümleme” yönteminin felsefi temeli psikanalizdir. “Toplum Bilimsel Çözümleme” yönteminin temelinde sosyolojinin verileri yer almaktadır ve mental olarak bir zenginlik oluşturmaktadır. “Marxist Çözümleme” öğretisine dayanan çözümleme yöntemi içerisinde Marx’ın verileri yer almaktadır. “Gösterge Bilimsel Çözümleme” tekniğinde dil bilimi alanının ve psikanalizin önemli verileri yer almaktadır. Ancak içerik çözümlemesi diğerlerinde olduğu gibi felsefi bir temel taşımamaktadır. Kendisi yalnızca amaca aracılık eden bir metot olarak görülmektedir (Deveci, 2015, s.y.).

İçerik analizi tekniği, pozitif bilgiyi edinme ve yorumlayabilme imkânını sağlayacak verilere hem nicel hem de nitel verileri kullanarak ulaşmaya çalışmaktadır. Nicel verileri kullanırken, frekans bulma, “kaç kişi ne söylemiş” şeklinde sayılabilen bir tür etkenlerden yola çıkmaktadır. Nitel analizi kısmında ise diğer çözümleme yöntemlerinden birini ya da bir

kaçını dâhil ederek yargılara ulaşılmaya çalışılmaktadır. Son olarak bu analiz tekniği ile sonsuz sayıda oluşan verilerden kazanımlar elde edilmektedir.

3.5. Araştırmanın Bulguları ve Elde Edilen Bulguların Yorumlanması

16 Nisan Referandumu öncesi, Devlet Bahçeli'nin 11 Ekim 2016 tarihinde yeniden medya gündemi yaratarak başkanlık tartışmalarını başlattığı, yaşanan uzlaşmanın ardından Anayasa Değişikliği teklifinin verildiği 10 Aralık 2016 tarihleri arasında geçen süreçte; Hürriyet, Sabah ve Sözcü gazetelerinin gazete yazı türlerinden haberlerin ve köşe yazılarının içerik analiz yöntemi uygulanmıştır.

3.5.1. Başkanlık Sistemi Tartışma Haberlerinin Niceliksel (Kantitatif) Analizi

Devlet Bahçeli'nin 11 Ekim 2016 tarihinde parti grup toplantısında ifade etmiş olduğu; "Şu anda Anayasa çiğnenmekte ve suç işlenmektedir. Fiili durumla hukuki gerçek taban tabana zıtlık içermektedir" değerlendirmeleriyle başkanlık sistemi tartışmalarını uzun bir aradan sonra yeniden başlatarak medyanın da gündemine taşıyan isim olmuştur (NTV, 2016, 11 Ekim).

Çalışmaya başlamadan önce oluşturulan varsayımların doğruluğunu ortaya koymak adına ilk olarak 1 Eylül 2016 tarihinden itibaren Hürriyet, Sabah ve Sözcü gazetelerinin ilk sayfaları ve araştırmanın sınırlılıkları dâhilindeki seçilen köşe yazarlarının kaleme aldıkları yazıları ayrıntılı bir şekilde taranmış olup, araştırmanın konusuyla alakalı herhangi bir sistem değişikliği haberine ve köşe yazısına rastlanılmadığı belirlenmiştir.

Tablo 3. Gazetelerin İlk Sayfalarında Yer Verilen Haber Sayısı

GAZETELER	HABER SAYISI	ORAN (%)
<i>Hürriyet</i>	24	%31
<i>Sabah</i>	35	%44
<i>Sözcü</i>	20	%25
<i>Toplam</i>	79	%100

11 Ekim 2016 ile 10 Aralık 2016 tarihleri arasında 61 günü kapsayan bir süre zarfında Hürriyet, Sabah ve Sözcü gazetelerinin vitrin sayfaları olarak nitelendirdiğimiz ilk

sayfalarında “başkanlık sistemi ve anayasa değişikliğiyle” ilgili toplamda 79 adet habere yer verilmiştir. Tablo 3’e bakıldığında 35 adet haberle %44’lük bir orana ulaşan Sabah gazetesi araştırmaya konu olan süre kısıtlamasında toplamda en çok haber yapan medya kuruluşu olarak görülmektedir. Hürriyet Gazetesi konuyla ilgili yer verdiği 24 haberiyle %31’lik bir oranla Sabah Gazetesi’ni takip etmektedir. Haber sayısının Hürriyet Gazetesi’ne biraz yakın olan fakat konuyu en az haberleştiren yayın kuruluşu ise 20 haber ile %25’lik bir orana sahip olan Sözcü Gazetesi olmuştur.

Tablo 4. Aylara Göre Başkanlık Tartışmalarının Gazetelerdeki Haber Sayısı

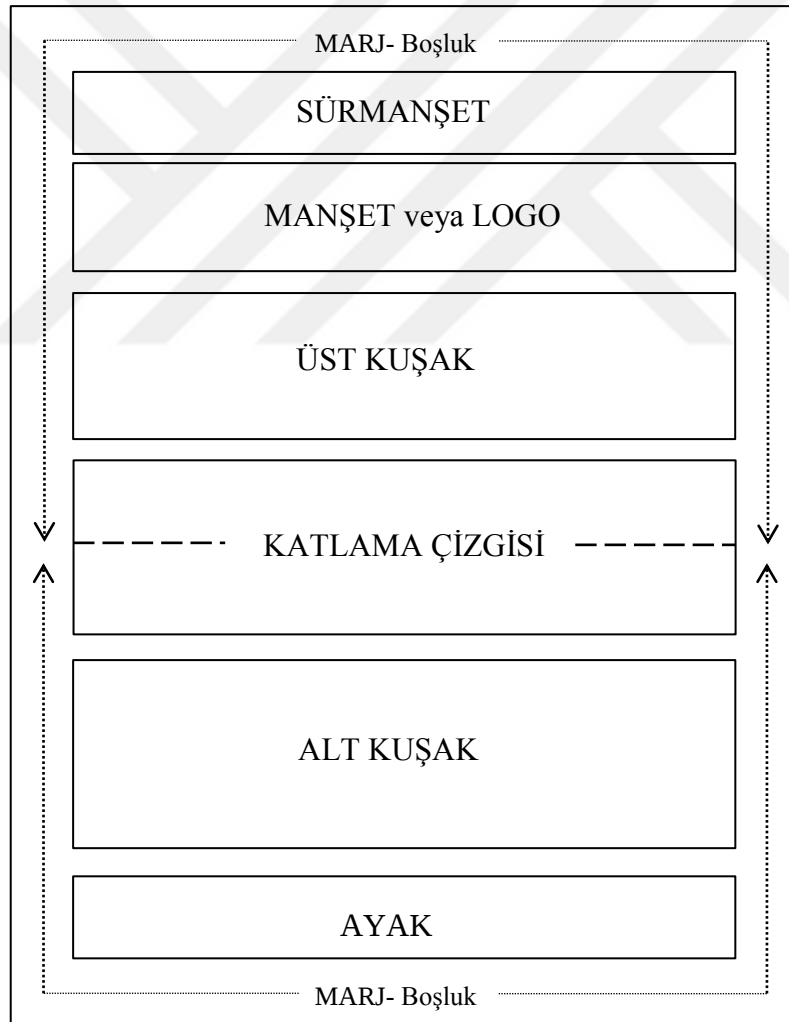
	HÜRRİYET		SABAH		SÖZCÜ		TOPLAM	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
<i>11- 31 Ekim</i>	10	%42	17	%49	10	%50	37	%47
<i>1- 30 Kasım</i>	9	%37	13	%37	8	%40	30	%38
<i>1- 10 Aralık</i>	5	%21	5	%14	2	%10	12	%15
<i>Toplam</i>	24	%100	35	%100	20	%100	79	%100

Araştırmaya konu olan olayın haberleştirilmesinde üç ulusal gazetenin haberi ele alış sayısı ay bazında Tablo 4’te değerlendirilmiştir. Hürriyet Gazetesi 11-31 Ekim tarihleri arasında 10 haberle %42’lik, 1-30 Kasım arası 9 haber ile %37’lik son olarak 1-10 Aralık tarihleri arasında 5 haberle %21’lik bir oranda konuyu ilk sayfalarına taşıdığı görülmektedir. Bunun yanı sıra Hürriyet Gazetesi vitrin sayfalarında başkanlık sistemiyle ilgili toplamda 4 adet karikatüre yer verilmiştir. Fakat araştırmanın sınırlılığı kapsamında sadece gazete yazı türü olarak haber metinleri incelendiği için karikatürler analiz dışında tutulmuştur. Sabah yayın kuruluşu 11-31 Ekim tarihleri arasında 17 haberle %49’luk, 1-30 Kasım aralığında 13 haberle %37’lik son olarak 1-10 Aralık tarihleri arasında 5 haber ile olayı ilk sayfalarında ele aldığı görülmektedir. Sözcü Gazetesi başkanlık sistemiyle ilgili söylemleri en az haberleştiren yayın kuruluşu olmakla birlikte 11-31 Ekim tarihleri arasında 10 haberle %50’lik, 1-30 Kasım arasında 8 haberle %40, son olarak 1-10 Aralık süresi boyunca 2 haberle %10’luk bir oranda tartışmaları ele almıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde haber aktörü olarak siyasi liderin yapmış olduğu açıklamanın hemen ardından 11-31 Ekim tarihleri arasında üç gazetenin 37 haber %47’lik bir oranla en fazla haber sayısına ulaşarak medya gündeminin başkanlık sistemi tartışmaları

yönünde belirlendiği görülmektedir. 1-30 Kasım tarihleri arasında bir önceki aydan az olmakla beraber 30 haberle %38’lik bir oranla gündemde kaldığı, 1- 10 Aralık tarihlerine gelindiğinde ise yavaş yavaş medya gündeminde ilgili konunun öneminin kaybedildiği belirlenmiştir.

Gazete sayfalarında yer verilen haber metninin ve görsellerinin şematik olarak konumlandırılması okuyucular üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir. Hürriyet, Sabah ve Sözcü gazetelerinde haber metninin ve görsellerinin ilk sayfalardaki konumu tablolar halinde verilmeden önce bu konuya biraz değinmekte fayda sağlanacağı görülmektedir.

Şekil 6: Gazete Sayfasının Şematik Konumlandırılması

Kaynak: Dağlı, N. Gazete Yayımlama Teknikleri, İmaj Yayınevi, Ankara, 1995, s. 165’ten uyarlanmıştır.

Rosenthal’a (2004) göre, gazetelerin ilk sayfaları önemli işlevlere sahiptir. İlk olarak, hedef kitleye günün en önemli konularına ait özet sunan bu sayfalar, gazetenin hedef kitlesinin ilgi alanlarını yansıtmaktadır. Eskiye kıyasla günümüzde bu sayfaların oluşturulmasında ağırlıklı olarak daha fazla görsel malzemeye, büyük puntolarla çarpıcı başlıklara yer verildiği görülmektedir. Bundan dolayı ilk sayfalarda yer alan haberler okuyucu kitlenin ilgi alanlarının yanı sıra olayın önemlilik derecesine göre seçilerek yer verilmektedir (Akt. Eyiler, 2012, s.101)

Genel itibariyle önemli haberlerin ilk sayfalarda verilmesinin yanı sıra söz konusu haberlerin sayfa içerisindeki konumlandırılması da büyük öneme sahiptir. Örneğin, gazetenin birinci sayfasında logonun üst kısmında büyük puntolarla verilen habere “sürmanşet” denilmektedir. Bu haberin sayfa içerisinde konumlanmasının diğer haberlerden en önemli olduğunun bir göstergesidir.

Tablo 5. Gazete Haber Metinlerinin Vitrin Sayfalardaki Konumu

	HÜRRİYET		SABAH		SÖZCÜ		TOPLAM	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
<i>Sürmanşet</i>	0	%0	0	%0	0	%0	0	%0
<i>Manşet</i>	5	%21	10	%29	6	%30	21	%21
<i>Üst Kuşak</i>	0	%0	0	%0	2	%10	2	%3
<i>Katlama Çizgisi</i>	4	%17	1	%3	4	%20	9	%11
<i>Alt Kuşak</i>	10	%41	18	%51	7	%35	35	%44
<i>Ayak</i>	5	%21	6	%17	1	%5	12	%15
<i>Toplam</i>	24	%100	35	%100	20	%100	79	%100

Tablo 5’te üç ulusal gazetenin konuyla ilgili haberleri ilk sayfalarında nasıl yer verdiğinin analiz edilmesi Şekil 6’daki gazete sayfalarının şematik konumlandırılması baz alınarak gerçekleştirilmiştir. Hürriyet Gazetesi’nin 61 günlük süre zarfında konuyu yalnızca 5 defa %21’lik bir oranla manşetine taşıdığı görülmektedir. Gazete, katlama çizgisi olarak belirlenmiş olan yerde 4 defa %17’lik oranda, gazetenin ayak kısmı olarak nitelendirilen yerde ise 5 defa %21’lik bir oranda haberleri ilk sayfasına taşıdığı görülmektedir. Hürriyetin en fazla konuyu ele aldığı yer 10 haber, %41’lik bir oranla alt kuşak olduğu belirlenmiştir.

Sabah Gazetesi 10 haber, %29'luk bir oranla diğer ulusal gazetelere göre ilgili konuyu manşetine en fazla taşıyan yayın gurubu olmuştur. Katlama çizgisinde yalnızca 1 habere yer veren gazete konuyla alakalı 6 haberini %17'lik bir oranda ayak kısmında konumlandırmıştır. Sabah Gazetesi'nin diğer gazetelere karşın konuyu sayfaya en fazla taşıdığı yer 18 haber ile %51'lik bir oranla alt kuşak olmuştur.

Sözcü Gazetesi, konuyla ilgili haberleri sayfasına taşırken manşetine 6 haber ile %30'luk, üst kuşağına 2 haberle %10'luk, katlama çizgisine 4 haberle %20'lik bir oranda yer ayırdığı görülmektedir. Gazete, manşet haber sayısından bir sayı fazla olarak 7 haber, %35'lik bir oranda sayfa tasarımını gerçekleştirmiştir.

Hürriyet, Sabah ve Sözcü gazeteleri toplamda 35 haber, %44'lük bir oranla en fazla haberlerini gazetenin alt kuşak olarak nitelendirilen kısmında konumlandırmıştır. Bu sayıyı 21 haber, %21'lik bir oranla gazetelerin manşetleri takip ettiği görülmektedir.

Tablo 6. Haber Metinlerinde Kullanılan Görsel Öge Türleri

	HÜRRİYET		SABAH		SÖZCÜ		TOPLAM	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
<i>Fotoğraf</i>	22	%92	35	%100	16	%80	73	%92
<i>Fotoğrafsız</i>	1	%4	-	-	1	%15	2	%3
<i>Karikatür</i>	1	%4	-	-	3	%5	4	%5
<i>Diğer</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Toplam</i>	24	%100	35	%100	20	%100	79	%100

Başkanlık sistemi ve anayasa değişikliğiyle ilgili haberlerin ilk sayfalardaki sunumlarında toplamda her üç gazete %92'lik bir oranla görsel öge olarak fotoğrafı tercih ettiği görülmektedir. Sabah Gazetesi, grafik ve karikatürlere hiç yer vermezken, Hürriyet Gazetesi %4, Sözcü Gazetesi ise %5'lik bir orada haber metinlerinde karikatür kullanmayı tercih ettikleri görülmektedir.

Tablo 7. Görsel Öğelerin Sayfa İçinde Konumlandırılması

	HÜRRİYET		SABAH		SÖZCÜ		TOPLAM	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
<i>Sürmanşet</i>	0	%0	0	%0	0	%0	0	%0
<i>Manşet</i>	5	%21	10	%29	6	%30	21	%21
<i>Üst Kuşak</i>	0	%0	0	%0	2	%10	2	%3

<i>Katlama Çizgisi</i>	4	%17	1	%3	4	%20	9	%11
<i>Alt Kuşak</i>	10	%41	18	%51	7	%35	35	%44
<i>Ayak</i>	5	%21	6	%17	1	%5	12	%15
<i>Toplam</i>	24	%100	35	%100	20	%100	79	%100

Elde edilen veriler ışığında Hürriyet Gazetesi, %41’lik bir oranla 10 haber görselini en fazla alt kuşakta yer vermiştir. Manşette ve gazetenin ayak kısmı olarak nitelendirilen yerde %21’lik bir oranda, gazetenin katlama çizgisinde ise %17’lik bir oranda haber görselleri konumlandırılmıştır. Benzer bir şekilde Sabah Gazetesi, %51’lik bir oranla en fazla haber görselini alt kuşak olarak nitelendirilen kısımda kullandığı görülmektedir. Ardından manşette 10, ayakta 6, katlama çizgisinde ise yalnızca 1 haber görseline yer ayırdığı belirlenmiştir. Diğer gazetelerden farklı olarak Sözcü Gazetesi toplamda 3 karikatürünü manşet, katlama çizgisi ve alt kuşakta olarak nitelendirilen bölümde konumlandırmıştır. Alt kuşakta 7, manşette 6 haber görseli kullanan Sözcü Gazetesi, ayak kısmında yalnızca 1 haber görseline yer ayırdığı görülmektedir. Bunun yanı sıra gazetelerin tüm sayfalarında kullanmış oldukları görsel öğelerinin renkli olduğu belirlenmiştir.

Tablo 8. Haber Görsellerinde Yer Verilen Siyasi Aktörler

	HÜRRİYET		SABAH		SÖZCÜ		TOPLAM	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
<i>Recep Tayyip Erdoğan</i>	2	%6	6	%14	4	%14	12	%11
<i>Binali Yıldırım</i>	11	%34	21	%49	8	%27	40	%38
<i>Devlet Bahçeli</i>	12	%38	9	%21	8	%28	29	%28
<i>Kemal Kılıçdaroğlu</i>	5	%16	-	-	6	%21	11	%11
<i>Bakanlar</i>	-	-	7	%16	1	%3	8	%8
<i>Diğer</i>	2	%6	-	-	2	%7	4	%4
<i>Toplam</i>	32	%100	43	%100	29	%100	104	%100

Hürriyet Gazetesi, 61 günlük süre zarfında %38’lik bir oranla haber görsellerinde en fazla Devlet Bahçeli’ye yer vermiştir. Ardından %34’lük bir farkla Başbakan Binali Yıldırım, %16 oranla Kemal Kılıçdaroğlu ve %6’lık bir oranla da Cumhurbaşkanı Erdoğan’a yer

ayırıldığı belirlenmiştir. Sabah Gazetesi %49 oranında Başbakan Yıldırım'a yer verirken, %21 Bahçeli'nin, %16 bakanların, %14 ise Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın fotoğraflarını vitrin sayfalarında ilgili haberlere taşıdığı görülmektedir. Gazetenin haber görsellerinde Kemal Kılıçdaroğlu'na hiç yer verilmediği tespit edilmiştir. Devlet Bahçeli'ye ve Başbakan Yıldırım'a eşit sayıda yer veren Sözcü Gazetesi, %21'lik bir oranla Kemal Kılıçdaroğlu'na, %4 Cumhurbaşkanı Erdoğan'a ve %7'lik bir oranla ise “diğer” değişkeni olarak tanımlanan kişilere haber görsellerinde yer ayırdığı rastlanılmıştır.

Tablo 9. Haberde Kullanılan Fotoğrafların Haber Metni ile İlişkisi

	HÜRRİYET		SABAH		SÖZCÜ		TOPLAM	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
<i>Uyumlu</i>	17	%74	28	%80	15	%79	60	%78
<i>Uyumsuz</i>	3	%13	5	%14	4	%21	12	%16
<i>Kısmen Uyumlu</i>	3	%13	2	%6	-	-	5	%6
<i>Toplam</i>	23	%100	35	%100	19	%100	77	%100

Her üç gazetenin ilk sayfalarında kullanmış olduğu fotoğraflar ile haber metinleri arasındaki ilişki; “uyumlu”, “uyumsuz” ve “kısmen uyumlu” değişkenleri altında incelenmiştir. Elde edilen verilerde Hürriyet Gazetesi %74, Sabah %80, Sözcü ise %79'luk birbirlerine yakın oranlarda fotoğraf ve metin arasındaki uyumluluğun sağlandığı belirlenmiştir. Hürriyet'in kullanmış olduğu 3, Sabah'ın 5, Sözcü'nün 4 haber görselinde haber metinleri arasında uyumsuzluğun bulunduğu rastlanılmıştır.

Tablo 10. Fotoğraf Altyazısının İçeriksel Özelliği

	HÜRRİYET		SABAH		SÖZCÜ		TOPLAM	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
<i>Nesnel</i>	13	%100	16	%70	8	%67	37	%77
<i>Nesnel Değil</i>	-	-	3	%13	4	%33	7	%15
<i>Kısmen Nesnel</i>	-	-	4	%17	-	-	4	%8
<i>Toplam</i>	13	%100	23	%100	12	%100	48	%100

Hürriyet Gazetesi'nin araştırmaya dâhil haberlerinde toplamda 13 adet kullanılan fotoğraf altyazısının tamamında %100 oranında bir nesnelliğe sahip olduğu belirlenmiştir. Sabah Gazetesi, 16 fotoğraf altyazısında nesnel davranırken, geriye kalan 3 altyazıda

nesnellikten uzaklaştığı, 4 fotoğraf altyazısında ise kısmen nesnel davrandığı görülmüştür. Sözcü Gazetesi ise 8 fotoğraf altyazısında %67'lik bir oranda nesnel, 4 fotoğraf altyazısında %33'lük bir oranda nesnellikten uzaklaştığı rastlanılmıştır.

3.5.2. Başkanlık Sistemi Tartışma Haberlerinin Niteliksel (Kalitatif) İçerik

Analizi

Belirlenen süre zarfında Hürriyet, Sabah ve Sözcü gazetelerinin vitrin sayfalarında “başkanlık sistemi ve anayasa değişikliği” ile ilgili yer alan haber metinlerinin niceliksel (kantitatif) analizinin yanı sıra gazete haberlerinin niteliksel (kalitatif) olarak analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular şu şekilde tablolara yansıtılmıştır;

Tablo 11. Gazete Haberlerinin Oluşumundaki Olay

	HÜRRİYET		SABAH		SÖZCÜ		TOPLAM	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
<i>Açıklama</i>	9	%38	6	%17	4	%20	19	%24
<i>Açılış</i>	-	-	6	%17	-	-	6	%8
<i>Basın Toplantısı</i>	-	-	1	%3	-	-	1	%1
<i>Grup Toplantısı</i>	4	%17	4	%11	3	%15	11	%14
<i>Toplantı</i>	2	%8	9	%26	2	%10	13	%17
<i>Miting</i>	-	-	-	-	1	%5	1	%1
<i>Röportaj</i>	1	%4	1	%3	1	%5	3	%4
<i>Ziyaret</i>	-	-	-	-	1	%5	1	%1
<i>Diğer</i>	8	%33	8	%23	8	%40	24	%30
<i>Toplam</i>	24	%100	35	%100	20	%100	79	%100

Başkanlık sistemi ve anayasa değişikliğiyle ilgili haberlerin oluşumuna neden olan olaylar dokuz madde altında sıralanmıştır. İlk sekiz başlığın haricindeki olaylar “diğer” değişkeninde toplanmıştır. Hürriyet Gazetesi, ilgili konuyla ilgili en fazla haberleştirmeyi haber kaynaklarının açıklamaları üzerinden gerçekleştirmiştir. Parti üyelerinin grup toplantılarında yapmış olduğu konuşmalardan %17 oranında 4 haber oluştururken, 1 haberini röportajdan oluşturmuştur. Gazetenin geriye kalan 8 haberini ise çeşitli olayların vesilesiyle oluşturduğu belirlenmiştir. Sabah Gazetesi, Hürriyet’ten farklı olarak 6 haberini liderlerin açılış törenlerindeki demeçlerden yola çıkarak oluşturmuştur. Gazete, 9 haberini %26’lık bir

oranla çeşitli nedenlerle gerçekleştirilen toplantılardan, 6 haberini açıklamalardan, 4 haberini %17'lik bir oranla partilerin grup toplantılarından, 1 haberini basın toplantısından, 1 haberini röportajdan ve geriye kalan 8 haberini “diğer” değişkenine tanımladığımız olaylardan oluşturmuştur. Sözcü Gazetesi'nin tıpkı Hürriyet Gazetesi'nde olduğu gibi “açılışlar” kategorisinden ilgili konuları habere taşımaması dikkat çeken bir husus olmuştur. Gazete %40 oranına sahip olan en fazla haberini “diğer” olayların vesilesiyle haberleştirmiştir.

Tablo 12. Hürriyet Gazetesi'ndeki Haber Metinlerinin Konuları

HÜRRİYET		
	Sayı	Oran
<i>Anayasa Değişikliği</i>	4	%17
<i>Anayasa Teklifi</i>	1	%4
<i>Başkanlık Gelmezse</i>	1	%4
<i>Başkanlık Tartışması</i>	3	%13
<i>Dikta Rejimi</i>	1	%4
<i>Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem</i>	3	%13
<i>MHP Evet mi Kullanacak</i>	1	%4
<i>Milletin Kararı</i>	2	%9
<i>Partili Cumhurbaşkanlığı</i>	2	%8
<i>Referandum</i>	2	%8
<i>Tek Derdi Koltuk</i>	2	%8
<i>Türkiye'yi Böldürmeyeceğiz</i>	1	%4
<i>Yeni Türkiye</i>	1	%4
Toplam	24	%100

Tablo 12’de Hürriyet Gazetesi’nin 61 günlük süre zarfında ilk sayfasına taşıdığı haber metinlerinin konu içeriği irdelenmiştir. Bu kapsamda gazete 4 haberinde %17’lik bir oranla en fazla “Anayasa Değişikliği” konusuna yer vermiştir. Ardından %13’lük bir dilimi kapsayan “Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem” ve “Başkanlık Tartışması”, %9 oranında “Milletin Kararı”, %8’lik oranlarda “Partili Cumhurbaşkanlığı”, “Referandum” ve “Tek Derdi Koltuk” konularına haberlerinde yer verirken; “Anayasa Teklifi”, “Başkanlık Gelmezse”, “Dikta Rejimi”, “MHP Evet mi Kullanacak”, “Türkiye’yi Böldürmeyeceğiz” ve “Yeni Türkiye” şeklinde özetlendirilmiş olan kategorileri birer kez haber konusu olarak gazetede yer vermiştir.

Hürriyet Gazetesi'nin haber içeriklerinde; “Başbakan Binali Yıldırım’ın Anayasa açıklamasının ardından dolar, dün 3.0973 lira ile tarihi zirvesini gördü”, “AKP başkanlık sistemini referanduma götürebilmesi için parlamentoda kendi grubunun dışında en az 14 oya ihtiyacı var.” ifadeleri değindiği önemli noktalar olmuştur. Gazete haberinde, Bahçeli’nin başkanlık sisteminin fitilini ateşlikten sonra suskunluğunu koruduğunu, MHP kurmaylarının da Bahçeli’nin açıklamasına destek vermek ile ilgili elini açmadıklarını belirtmiştir. “Başkanlık gelmezse bölünme riski var” adlı haber başlığında Başbakan Binali Yıldırım’ın başkanlık sistemiyle ilgili yaptığı açıklamaları “çarpıcı ifadeler” şeklinde nitelendirerek federal yapı konusuna dikkat çekilmiştir.

Anayasa değişikliğinde bugüne kadar gündeme gelmemiş tekliflerin yer aldığını belirten haber içeriklerinde sık sık “MHP’nin desteği, isteği, iş birliği” şekilde ifadelere yer verilmiştir. Mevcut Anayasanın 70’e yakın maddesinde değişiklik yapıldığını, MHP isteği üzerine Cumhurbaşkanının yetkilerini 2019’a kadar kullanamayacağını yer aldığı haber içeriklerinde TBMM’ye sunulan teklifteki bazı konuları “kritik” olarak nitelendirmiştir.

Tablo 13. Sabah Gazetesi’ndeki Haber Metinlerinin Konuları

	SABAH	
	Sayı	Oran
<i>Anayasa Değişikliği</i>	9	%26
<i>Darbeleri Önler</i>	1	%3
<i>Gazi Meclis</i>	2	%5
<i>İstikrar İçin Başkanlık</i>	1	%3
<i>Köklü Reform</i>	2	%5
<i>Millet Başkanlık diyor</i>	1	%3
<i>Milletin Kararı</i>	6	%17
<i>Partili Cumhurbaşkanlığı</i>	2	%6
<i>Referandum</i>	1	%3
<i>Sistem Değişikliği</i>	2	%6
<i>Tam Başkanlık</i>	2	%6
<i>Ülkenin Bekası</i>	3	%8
<i>Vesayet Anayasası</i>	2	%6
<i>Yeni Türkiye</i>	1	%3
Toplam	35	%100

Sabah Gazetesi’nin haber metinlerinde en fazla yer verdiği konu, %26 oranında “Anayasa Değişikliği” ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Bu sayıyı 6 haberle “Milletin Kararı”

konularını içeren metinler takip etmektedir. Gazetede, “Ülkenin Bekası” 3 kere habere konu olurken, “Gazi Meclis”, “Köklü Reform”, “Partili Cumhurbaşkanlığı”, “Sistem Değişikliği”, “Tam Başkanlık”, “Vesayet Anayasası” gibi özet kategoriler ikişer kez haber metnine konu olduğu belirlenmiştir. %3'lük dilimleri oluşturan “Darbeleri Önler”, “İstikrar İçin Başkanlık”, “Millet Başkanlık Diyor”, “Referandum” ve “Yeni Türkiye” başlıklarının birer kez haber metinlerine konu oluşturduğuna rastlanmıştır.

Sabah Gazetesi'nin, haber içeriklerinde sık sık “Başkanlık, Tam Başkanlık, Cumhurbaşkanlığı” sistemleri adı altında Anayasa değişikliğinin ayrıntılarına yer vererek, “milletin iradesi, milletin kararı, ülkenin bekası” noktalarına dikkat çektiği belirlenmiştir. Yeni sistemin erkler arasında denge sağlayacağını, “AKP'nin Anayasa paketiyle özellikle yasama ve yürütme erkinin karşı karşıya gelme riskini” azalttığını haber içeriklerinde yer vererek “ne Başkan'ın Meclis'i ne de Meclis'in Başkan'a ezdirme tehlikesinin” kalmadığını belirtmiştir.

AKP'nin başkanlık sistemi isteğini bir strateji olarak değerlendiren gazete, haber içeriklerinde Başkanlık sisteminin gelince “şer odaklarının” biteceğini ileri sürmüştür. Bahçeli'nin sağduyusuyla oluşturulan birinin 17 maddeden diğerinin de 59 maddeden oluşan “kontrol dengeli Anayasa paketi ve Tam Başkanlık” önerildiğinin haber içeriklerinde belirtilen diğer bir unsur olmuştur.

Tablo 14. Sözcü Gazetesi'ndeki Haber Metinlerinin Konuları

	SÖZCÜ	
	Sayı	Oran
<i>Anayasa Değişikliği</i>	2	%10
<i>Anayasa Pazarlığı</i>	1	%5
<i>Anayasayı Rafa Kaldırdı</i>	1	%5
<i>Demokrasi</i>	2	%10
<i>Elele Meclise</i>	1	%5
<i>Koltuk Derdi</i>	1	%5
<i>Meclisin Feshi</i>	1	%5
<i>OHAL döneminde Rejim</i>	1	%5
<i>Değiştirilmez</i>		
<i>Partili Cumhurbaşkanlığı</i>	2	%10
<i>Referandum</i>	1	%5
<i>Tek Adam</i>	4	%20

<i>Türk Tipi Başkanlık</i>	2	%10
<i>Türkiye'yi</i>	1	%5
<i>Böldürtmeyeceğiz</i>		
<i>Toplam</i>	20	%100

Sözcü Gazetesi'nin belirlenmiş süre kısıtlılığında araştırmaya dâhil olan olayla ilgili toplamda oluşturduğu 20 haberinden, 4 adedi %20'lik bir oranla “Tek Adam” konusunu içermektedir. Gazetede, “Anayasa Değişikliği”, “Demokrasi”, “Partili Cumhurbaşkanlığı”, “Türk Tipi Başkanlık” ikiye kez %10 oranında haber konusunda dâhil edilirken; “Anayasa Pazarlığı”, “Anayasa Rafa Kaldırıldı”, “Elele Meclise”, “Koltuk Derdi”, “Meclisin Feshi”, “OHAL Döneminde Rejim Değiştirilmez”, “Referandum” ve “Türkiye'yi Böldürtmeyeceğiz” başlıkları birer kez haber konusuna dâhil edildiği belirlenmiştir.

Sözcü Gazetesi'nin haber içeriklerinde, Cumhurbaşkanının yetkilerinin arttırıldığının altını çizerek yeni Anayasa değişikliğinin maddelerine yer verildiği belirlenmiştir. Sistemin Tam başkanlık yönünde belirlenmesinin ardından gazetenin, “AKP'liler ağzındaki baklayı sonunda böyle çıkardı”, “Ateş topu şimdi Devlet Bahçeli'nin kucağında” şeklinde ifadelerle yer verdiği görülmektedir. “Yıllardır Türk tipi diyerek dayattıkları başkanlık modelini” bahane olarak nitelendiren Sözcü Gazetesi, “laikliği yeminden kaldırma” planlarının olduğunu, “milletvekilli yeminindeki Atatürk ilke inkılaplarına ve laik Cumhuriyet ilkesine bağlı kalacağıma” kısmının kaldırılma hazırlıklarının yapıldığını haber metinlerinde ileri sürmüştür. Başkanlığı bir anlaşma olarak nitelendiren gazetenin haber içeriğinde değindiği bir diğer nokta, bu anlaşmanın doları uçurduğu olmuştur.

Tablo 15. Hürriyet Gazetesi'nin Haberlerinde Siyasi Partilerin Ele Alınışı

HÜRRİYET	AKP		MHP		CHP		HDP	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
<i>Pozitif</i>	3	%15	-	-	1	%14	-	-
<i>Negatif</i>	4	%20	3	%23	-	-	-	-
<i>Nötr</i>	8	%40	7	%54	6	%86	1	%100
<i>Yukarıdakiler den birkaçı</i>	5	%25	3	%23	-	-	-	-
<i>Toplam</i>	20	%100	13	%100	7	%100	1	%100

Tablo 15’te gazete haberlerindeki siyasi partilerin ele alınış biçimleri “pozitif”, “negatif”, “nötr”, “yukarıdakilerden birkaçı” değişkenleri altında incelenmiştir. Bir haber metninde birden fazla haber aktörünün rol aldığı göz önünde bulundurularak Hürriyet Gazetesi haberlerinde, tüm partileri en fazla nötr olarak ele aldığı belirlenmiştir. Gazete haber konularında %20 oranında AKP’yi, %23 oranında MHP’yi negatif olarak sunarken; sırasıyla %25’lik ve %23’lük bir oranla “yukarıdakilerden birkaçı” değişkeninde tanımlanan konularla sunulduğu belirlenmiştir. İlgili haber metinlerinde CHP’nin %86, HDP’nin ise tek haberle %100 nötr olarak ele alındığı gözlemlenmiştir.

Tablo 16. Sabah Gazetesi’nin Haberlerinde Siyasi Partilerin Ele Alınışı

SABAH	AKP		MHP		CHP		HDP	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
<i>Pozitif</i>	16	%70	11	%69	-	-	-	-
<i>Negatif</i>	-	-	-	-	4	%100	3	%100
<i>Nötr</i>	6	%26	3	%19	-	-	-	-
<i>Yukarıdakiler den birkaçı</i>	1	%4	2	%12	-	-	-	-
<i>Toplam</i>	23	%100	16	%100	4	%100	3	%100

Sabah Gazetesi’nde, AKP 16 haber konusuyla %70 oranında pozitif, 6 haber ile %26 oranında nötr ele alınırken, olayların içeriğinin negatif olarak yer verilmediği belirlenmiştir. Benzer bir şekilde MHP, 11 haberi %69’luk bir oranla pozitif, 3 haberiyle %19’luk bir dilimle nötr olarak yer verilirken, olayların içeriği negatif olarak sunulmamıştır. Gazete ilk sayfalarında CHP ve HDP’nin habere konu olan olaylarını ele alırken, %100 oranında negatif olarak değerlendirdiği gözlemlenmiştir.

Tablo 17. Sözcü Gazetesi’nin Haberlerinde Siyasi Partilerin Ele Alınışı

SÖZCÜ	AKP		MHP		CHP		HDP	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
<i>Pozitif</i>	-	-	1	%7	6	%67	-	-
<i>Negatif</i>	12	%92	9	%60	-	-	-	-
<i>Nötr</i>	1	%8	3	%20	3	%33	-	-
<i>Yukarıdakiler den birkaçı</i>	-	-	2	%13	-	-	-	-
<i>Toplam</i>	13	%100	15	%100	9	%100	-	-

Sözcü Gazetesi'nin, AKP ile ilgili 12 haberinde %92 oranında, MHP ile ilgili 9 haberinde %60'lık bir oranla olayların içeriği negatif olarak ele aldığı belirlenmiştir. Gazetenin, MHP ve CHP ile ilgili 3 haberinde, AKP ile ilgili 1 haberinde nötr yaklaştığı gözlemlenmiştir. Sözcü Gazetesi, CHP ile ilgili olayların ele alınışında %67'lik bir oranla pozitif davranırken, araştırmaya dâhil olan konuyla ilgili HDP'nin haberlerine hiç yer vermediği belirlenmiştir.

Tablo 18. Gazetelerde Haber Kaynağının Kullanımı

	HÜRRİYET		SABAH		SÖZCÜ		TOPLAM	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
<i>Cumhurbaşkanı</i>	2	%6	5	%12	1	%4	8	%8
<i>Başbakan</i>	12	%38	20	%49	4	%17	36	%37
<i>Ana Muhalefet</i>	6	%19	-	-	7	%29	13	%14
<i>Muhalefet</i>	10	%31	9	%22	7	%29	26	%27
<i>Bakanlar</i>	-	-	6	%15	2	%8	8	%8
<i>Askeri Yetkililer</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Uzmanlar</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Diğer</i>	2	%6	1	%2	3	%13	6	%6
<i>Toplam</i>	32	%100	41	%100	24	%100	97	%100

Her üç gazetenin haber metinlerinin oluşturulmasında birden fazla haber kaynağının kullanıldığı göz önünde bulundurularak, Hürriyet Gazetesi'nin haberlerinde en fazla %38'lik bir oranla Başbakan Binali Yıldırım'ı haber kaynağı olarak kullandığı belirlenmiştir. Ardından “Muhalefet” değişkenini temsil eden Devlet Bahçeli ve parti üyelerini %31 oranında haber kaynağı olarak kullandığı belirlenmiştir. “Ana Muhalefet” değişkenini temsil eden Kemal Kılıçdaroğlu ve parti üyelerini %19 oranında ve %6'lık bir orana sahip olan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı kaynak olarak kullandığı gözlemlenmiştir. Sabah Gazetesi, 20 haberiyle %49 oranında Başbakan'ı, 9 haberiyle %22 oranında muhalefeti, 5 haberiyle %12 oranında Cumhurbaşkanını haber kaynağı olarak kullandığı belirlenmiştir. Diğer gazetelerden farklı olarak bakanları en fazla oranda kullanan Sabah Gazetesi, ana muhalefeti haberlerinde kaynak olarak kullanmadığı gözlemlenmiştir. Sözcü gazetesi haberlerinde kaynak olarak ana muhalefeti ve muhalefeti %29'luk bir dilimle eşit olarak kullanırken, Başbakan Yıldırım'ı 4 haberinde, bakanları 2 haberinde kaynak olarak yer verdiği belirlenmiştir.

Tablo 19. Gazetelerdeki Haber Metinlerinin Niteliği

	HÜRRİYET		SABAH		SÖZCÜ		TOPLAM	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
<i>Bilgilendirme</i>	17	%71	16	%46	5	%25	38	%48
<i>Destek</i>	-	-	10	%29	3	%15	13	%17
<i>Eleştiri</i>	2	%9	-	-	7	%35	9	%11
<i>Endişe</i>	2	%8	-	-	-	-	2	%3
<i>İddia</i>	-	-	2	%6	3	%15	5	%6
<i>Yorum</i>	1	%4	4	%11	2	%10	7	%9
<i>Diğer</i>	2	%8	3	%8	-	-	5	%6
<i>Toplam</i>	24	%100	35	%100	20	%100	79	%100

Tablo 19’da üç ulusal gazetenin araştırmaya dâhil olan süre zarfı içerisinde haberleştirmiş olduğu haber metinlerinin niteliği; “Bilgilendirme”, “Destek”, “Eleştiri”, “Endişe”, “İddia”, “Yorum” ve bunların dışında kalanlar “Diğer” değişkenleri altında analiz edilmiştir. Elde edilen verilerde Hürriyet Gazetesi’nin, 17 haberinde %71’lik bir oranla sadece bilgilendirme işlevinde bulunduğu belirlenmiştir. Gazete haberlerinde, ikişer kez eleştiri, endişe ve diğer olarak tanımladığımız haber metinlerine ikişer kez yer verdiği görülmektedir. Sabah Gazetesi’nin, 16 haberinde %46’lık bir oranla bilgilendirme işlevinde bulunurken, 10 gazete haberinde %29’luk bir oranla destek işlevinde bulunduğu belirlenmiştir. Gazetenin geriye kalan 4 haberinde yorum, 3 haberinde diğer, 2 haberinde iddia işlevini gerçekleştirmiş olduğu gözlemlenmiştir. Son olarak Sözcü Gazetesi’nin haberlerinde, %35’lik bir dilimi kapsayan eleştiriye yer verdiği belirlenmiştir. Gazete geriye kalan 5 haberinde bilgilendirme, üçer haberinde destek ve iddiaya yer verirken, 2 haberinde yoruma rastlanılmıştır.

3.5.3.Başkanlık Sistemi Tartışmalarının Köşe Yazıları Üzerinden İçerik Analizi

Medyada, alternatif hükümet sistemi değişikliği tartışmalarının oluşturulmasının ardından 11 Ekim 2016- 10 Aralık 2016 tarihleri arasında Hürriyet, Sabah ve Sözcü gazetelerinde yayınlanan köşe yazıları içerik analizi kapsamında incelenmiştir. Niceliksel bakımdan üç farklı gazetede her bir köşe yazarı için ayrı tablolar oluşturularak yazarların isimleri, yazıların tarihleri ve ilgili konu hakkındaki toplam yazılarının sayısı belirlenmiştir. Niteliksel analiz kapsamında ise köşe yazarlarının yazılarında savundukları argümanlar ve savundukları sözcüklere yer verilmiştir. Yazarların siyasal konuyu ne şekilde yorumlayıp

nasıl politikalar ortaya koyduğu tablolar halinde aktarılacaktır. Son olarak elde edilen verilerin değerlendirilmesi yapılacaktır.

Tablo 20. Gazetelerin Başkanlık Sistemi ile İlgili Köşe Yazıları Sayısı

	11.10.2016- 10.12.2016		Kaleme Alınan Yazı	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran
<i>Hürriyet</i>	261	%37	59	%46
<i>Sabah</i>	207	%29	32	%25
<i>Sözcü</i>	245	%34	38	%29
TOPLAM	713	%100	129	%100

Araştırmaya konu olan süre zarfında incelenen her üç ulusal gazetenin toplamda 713 köşe yazısından 129 yazısını “başkanlık sistemi, anayasa değişikliği” üzerine kaleme aldıkları belirlenmiştir. İlgili konuyu 59 köşe yazısıyla en fazla Hürriyet Gazetesi yazarlarının yer verdiği görülmektedir. Sabah Gazetesi köşe yazarlarının toplamda 207 köşe yazısı içerisinde 32’sini, Sözcü Gazetesi köşe yazarlarının 245 köşe yazısı içerisinde 38’ini başkanlık sistemine dair kaleme aldıkları tespit edilmiştir.

Tablo21. Hürriyet Köşe Yazarlarının Başkanlık Sistemi ile İlgili Yazı Sayısı

HÜRRİYET	11.10.2016- 10.12.2016		Kaleme Alınan Yazı	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran
<i>Ahmet Hakan Coşkun</i>	61	%23	12	%20
<i>Taha Akyol</i>	61	%23	7	%12
<i>Ertuğrul Özkök</i>	61	%23	6	%10
<i>Mehmet Yakup Yılmaz</i>	43	%17	18	%31
<i>Abdülkadir Selvi</i>	35	%14	16	%27
Toplam	261	%100	59	%100

Başkanlık sistemi tartışmalarının Hürriyet Gazetesi’nin köşe yazarlarına yansımasına bakıldığında; altı köşe yazarının kaleme aldığı toplamda 261 yazı dizi içerisinde 59 adedi ilgili konuyla alakalı olduğu belirlenmiştir. Sırasıyla en fazla köşesinde yer ayıran isimler; 18 köşe yazı dizisiyle Mehmet Yakup Yılmaz, 16 köşe yazıyla Abdülkadir Selvi, 12 köşe yazısıyla Ahmet Hakan Coşkun, 7 köşe yazısıyla Taha Akyol, 6 köşe yazısıyla Ertuğrul Özkök olmuştur.

Tablo 22. Ahmet Hakan Coşkun’un Köşe Yazıları

Başlık	Tarih	Savunduğu Argümanlar	Konuyu Ele Alışı
<i>“Devlet Bahçeli’yi bir tek ben mi yanlış anladım?”</i>	13.Eki.16	İktidarın, başkanlık sistemiyle ilgili inadı	Olumsuz
<i>“Diyelim ki başkanlık sistemi olmadı.”</i>	21.Eki.16	Bahçeli’nin açtığı yol	Nötr
<i>“Nihayet MHP’nin ne yapacağı belli oldu: Meclis’te evet referandumda hayır”</i>	23.Eki.16	Parlamentar sistem savunucuları, yaratılan fiili durum, eşit ve adil propaganda	Olumsuz
<i>“Ben artık Bahçeli ve MHP’yi çözmekten vazgeçtim arkadaş”</i>	25.Eki.16	Büyük yanlış	Nötr
<i>“Dört bir koldan düşman saldırısına maruz kalan bir ülke ne yapar?”</i>	06.Kas.16	Freni patlamış kamyon, uzlaşma zemini yok, eleştiriyi ihanet görüyorlar	Olumsuz
<i>“Yasin Aktay, heyhat!”</i>	12.Kas.16	Özgürlük, adil yargı sistemi, kuvvetler ayrılığı, basın müdahalesiz	Olumsuz
<i>“Boğaziçi’ne rektör ataması için kim ne diyebilir?”</i>	13.Kas.16	Adalet, ifade özgürlüğü, demokrasi, sağlam hukuk sistemi	Olumsuz
<i>“Ahmet Altan, neden ve nasıl Atatürkçü oldu?”</i>	15.Kas.16	Başkan değil Cumhurbaşkanı	Olumsuz
<i>“10 maddede dolar nasıl düşer? Nasıl düşmez?”</i>	03.Ara.16	Kuvvetler ayrılığı, denge, denetim, fren mekanizması	Olumsuz
<i>“Referandumdan korkma, referandumsuzluktan kork”</i>	06.Ara.16	Kuvvetler ayrılığı, dikta, tek adam rejimi	Olumsuz
<i>“Doğan Grubu’na vergi cezası kesen 11 maliyeci bugün nerede”</i>	07.Ara.16	Mevcut durumun sürdürülebilirliği	Nötr
<i>“Başkanlık sistemi tahminlerim”</i>	10.Ara.16	“Meclis’ten geçme ihtimali: yüzde 75, referandumdan geçme ihtimali: yüzde 55”	Nötr

Yazarların başkanlık sistemine yönelik ele aldığı yazılardaki tutumları “olumlu”, “olumsuz” ve “nötr” değişkenlerine göre incelenmiştir. Ahmet Hakan Coşkun, başkanlık sistemi tartışmalarıyla ilgili kaleme aldığı 12 köşe yazı dizisinde 8’i olumsuz, 4’ü nötr olarak ele aldığı tespit edilmiştir. Ahmet Hakan, AKP ve MHP politikalarına yaklaşımını genel itibariyle olumsuz yönde değerlendirmiştir. Köşe yazılarında sık kullandığı sözcükler “*kuvvetler ayrılığı*”, “*denetim ve denge*”, “*ifade özgürlüğü*” olurken savunduğu argümanlar; yaratılan fiili durumun tehlikeleri, olası bir dikta rejiminin kuvvetler ayrılığını yerle bir edebileceği, Meclis’in önemsizleştirildiği, kuvvetler ayrılığı, denetim, denge ve frenin önemliliğini savunmuştur. Buna karşın sistem değişikliğini isteyenler tarafından yürütülen politikalarda her türlü uzlaşma zeminin yok edilerek en küçük eleştiriye ihanet olarak görüldüklerini belirterek bunun yanı sıra eşit ve adil bir kampanya imkânının gerekliliği konusuna vurgu yapmıştır. Yazarın köşe yazılarında, istenilen başkanlık sisteminin artılarını eksilerini ortaya koyarak sistem değişikliğinin irdelediği tespit edilmiştir.

Tablo 23. Taha Akyol’un Köşe Yazıları

Başlık	Tarih	Savunduğu Argümanlar	Konuyu Ele Alışı
“Bahçeli ne dedi?”	19.Eki.16	Anayasa, demokratik, uzmanlık, evrensel	Nötr
“Püf noktası”	27.Eki.16	Kuvvetler ayrılığı, denge, denetim, demokratik işleyiş	Nötr
“Kılıç’tan iki öneri”	30.Eki.16	Özgürlükler, yargı bağımsızlığı, ayrıntılı anayasa	Olumsuz
“MHP ve sistem”	15.Kas.16	Parlamentonun gücü, otoriterleşme, kuvvetler ayrılığı	Olumsuz
“Partili başkan”	16.Kas.16	Parlamentar rejim, otoriter tek kişi	Olumsuz
“ ‘Hakikat’i aramak”	01.Ara.16	Kuvvetler ayrılığı, demokratik	Nötr
“Başkanlık sistemi”	08.Ara.16	Çok partili meclis, kuvvetler ayrılığı	Nötr

Taha Akyol’un, başkanlık sistemiyle ilgili ele aldığı 7 köşe yazısından 3’ünü olumsuz, 4’ünü nötr olarak kaleme aldığı tespit edilmiştir. Yazar, köşe yazılarında uzlaşmacı bir dil tercih ederek sistemi irdelediği ve çözüm önerilerinin sunduğu belirlenmiştir. Yazılarında sık kullandığı argümanlar, “*kuvvetler ayrılığı*”, “*denge ve denetim*”,

“demokrasi” olduğu görülmektedir. Akyol, parlamenter ve başkanlık rejimlerinin diktatörler çıkarabildiği gibi ikisinin de oldukça demokratik işleyen örneklerinin olduğunu dikkat çekerek, konjonktüre kapılmayarak uzmanlık bilgisiyle bir anayasanın yapılması gerektiğini, özgürlüklere ve yargı bağımsızlığı gibi konulara ayrıntılı olarak yer verilmesi gerekliliğinin yazılarında ifade etmektedir. Ayrıca kuvvetler ayrılığı ihlali tehlikesine dikkat çeken Akyol’un, çok sayıda partinin meclise girebilmesi gerekliliği savunduğu argümanlar arasında olmuştur.

Tablo 24. Mehmet Yakup Yılmaz’ın Köşe Yazıları

Başlık	Tarih	Savunduğu Argümanlar	Konuyu Ele Alışı
“AKP’in Noel Babası gibi”	12.Eki.16	Anayasa’nın çiğnenmesi	Olumsuz
“Devlet Bey’in sarkacı”	13.Eki.16	Halk karar verecek	Olumsuz
“Benim olmayacaksa kimsenin olmasın”	19.Eki.16	Özgür tartışma ortamı, eşit propaganda	Olumsuz
“Tasfiye muhaliflerle sınırlı kalmaz”	20.Eki.16	Yargının bağımsızlığı, tarafsızlık, haklar, özgürlükler	Olumsuz
“FETÖ’nün temeli Lozan’da atıldı!”	25.Eki.16	Güçler ayrılığı, diktatörlük	Olumsuz
“Uçurtmacı bakanlar’ bir anlatıverin lütfen”	26.Eki.16	Keyfi yönetim, canı ne isterse kanunlaştıracak	Olumsuz
“Siyasi gevezeliği nedeni”	27.Eki.16	“yüksek makam hırsı”, tek adam rejimi	Olumsuz
“Ortadoğlu olmaya bir adım daha”	31.Eki.16	Türk tipi başkanlık sistemi, kuvvetler birliğinin oluşumu	Olumsuz
“Beyaz Toros günleri”	04.Kas.16	Kuvvetler ayrılığı	Olumsuz
“Başka hayat tarzlarına tahammülleri yok”	07.Kas.16	Şeffaflık, hesap verilebilirlik, güçler ayrılığı, bağımsız yargı, tarafsızlık	Nötr
“ABD’de sistem ‘Türk tipi’ olsaydı”	09.Kas.16	Denge ve fren mekanizması, güçler ayrılığı	Olumsuz
“Başkan vesayetinde bir parlamento”	10.Kas.16	Tek adam, meclisi başkanın vesayeti altına sokmak	Olumsuz
“Bu uzlaşmadan demokrasi çıkmaz”	11.Kas.16	Demokratik Türkiye, “paldır küldür” sistem değişikliği	Olumsuz

Tablo 24. Devamı

<i>“AKP’ye sağduyu hâkim olur mu?”</i>	16.Kas.16	Şeffaflık, denge, denetim, hesap verilebilirlik, kuvvetler ayrılığı, otokratik ülkelerde rastlanan tek adam rejimi	Olumsuz
<i>“Cuma sohbeti!”</i>	18.Kas.16	Yargının tam bağımsızlığı, şeffaf yönetim	Olumsuz
<i>“Darbe girişiminin karakutuları”</i>	21.Kas.16	Demokratik haklar, milli irade tek adam vesayeti	Olumsuz
<i>“Dönüşü olmayan yola giriliyor”</i>	07.Ara.16	Meclisin tek hâkimi, yasama yürütme ve yargı güçleri tek kişide, tek adam rejimi	Olumsuz
<i>“Cumhurbaşkanı’nın görev süresi”</i>	08.Ara.16	Türk usulü başkanlık	Olumsuz

Hürriyet Gazetesi’nde ilgili konuyla alakalı 18 köşe yazı diziyle en çok yer veren isim Mehmet Yakup Yılmaz olduğu görülmektedir. Yılmaz, muhalif bir dil tercih ederek yazılarında başkanlık sistemine yönelik tutumu olumsuz yönde olduğu belirlenmiştir. Yazarın köşesinde en sık kullandığı sözcükler, *“kuvvetler ayrılığı”*, *“şeffaflık”*, *“yargı bağımsızlığı”*, *“tek adam”* olmuştur. AKP ve MHP politikalarını eleştiren Yılmaz’ın köşe yazılarında savunduğu argümanlar; “Anayasanın Bahçeli sayesinde çiğnendiği, Başkanlık sisteminin gelmesi durumunda Türkiye’de yalnızca üç partinin kalabileceğini, bürokraside kimsenin yükselmeyeceğini, Recep Tayyip Erdoğan’ın istekleri doğrultusunda anayasanın dizayn edildiği olmuştur. AKP’nin güçleri ayırmaktan ziyade güçleri birleştirmek istediğini, otokratik ülkelerde rastlanan başkanlık sisteminin önerildiğini, şeffaflık, hesap verilebilirlik, güçler ayrılığı ilkesinin tamamen bitirilerek, “yüksek makam hırsı” uğruna tek adam rejiminin kurulacağı” Mehmet Y. Yılmaz’ın köşe yazılarında savunduğu diğer argümanlar arasında yer almaktadır.

Tablo 25. Abdülkadir Selvi’nin Köşe Yazıları

Başlık	Tarih	Savunduğu Argümanlar	Konuyu Ele Alışı
<i>“Erdoğan 2017’de Başkan mı”</i>	12.Eki.16	“Bahçeli, siyasi dengeleri alt üst edebilen lider”, anayasa değişikliği	Olumsuz
<i>“Bahçeli’nin başkanlık mesajı nasıl okundu”</i>	16.Eki.16	Destek Bahçeli’den, anayasa değişikliği	Nötr

Tablo 25. Devamı

“Başkanlık işi nereye gidiyor”	19.Eki.16	MHP desteği ile sistem değişikliği	Nötr
“Referandum olmasa erken seçim kartı”	31.Eki.16	Yeni süreç, sürpriz başkanlık çıkışı	Nötr
Bahçeli, Ak Parti’yi duvara mı çarpacak”	06.Kas.16	Türkiye’nin kodları değişti, yeni bir sosyoloji medyana geldi	Olumsuz
“İdam ve başkanlıkta yeni gelişme”	07.Kas.16	“İktidarın icraatı ile MHP’nin politikaları” birbirlerine uyuyor. MHP zararlı çıkacak	Olumsuz
“İşte Ak Parti’nin başkanlık teklifi”	10.Kas.16	“Sıfır kilometre başkanlık anayasası”, sistem dönüştürülecek	Nötr
Başkandan hesap sorulabilecek mi?	13.Kas.16	“Teklif, iki partinin iradesini yansıtacak”, denge, denetme mekanizmaları, hesap sorulabilirlik	Olumsuz
“Esrarengiz teklif”	14.Kas.16	Cumhurbaşkanlığı makamı yetmiyor, başkanlık zorlanıyor	Olumsuz
“Mehmet Ali Bayar: Demirel’in talimatıyla başkanlık çalıştık	16.Kas.16	Özal ve Demirel’in yapamadığını Erdoğan gerçekleştiriyor	Nötr
“Ak Parti’de MHP arasında iki pürüz”	27.Kas.16	Cumhurbaşkanlığı sisteminde kritik süreç	Olumsuz
“Ak Parti’de farklı sesler”	28.Kas.16	Cumhurbaşkanlığı sistemine adım adım geçiyoruz	Nötr
“Hedef başkanlığı engellemek mi?”	29.Kas.16	İki noktada pürüz	Nötr
“Başkanlıkta fire bekleniyor mu?”	30.Kas.16	Fire korkusu, “Cumhurbaşkanlığı treni rayına koyuldu”	Nötr
“Cumhurbaşkanlığı sisteminden sürpriz çıktı”	05.Ara.16	Tarafsızlık ilkesine aykırılık, OHAL’de referandum, zorlu süreç	Olumsuz
“Başkanlıkta kriz yaşıyor”	07.Ara.16	“Başkanlık, tartışıldıkça algı pozitif yönde değişiyor”	Nötr

Hürriyet yazarı Abdülkadir Selvi’nin, ilgili konuyla alakalı köşesinde 9 nötr, 7 olumsuz yazısıyla toplamda 16 kez yer verdiği tespit edilmiştir. Başkanlık sistemini sorgulayarak önerilerde bulunan Selvi’nin yazılarında sık kullandığı sözcükler, “Bahçeli’nin desteği”, “anayasa değişikliği”, “hesap sorulabilirlik” olduğu belirlenmiştir. İktidarın icraatları ile MHP politikalarının örtüştüğünü ileri süren Selvi, MHP’nin zarara uğrattığı olan bu sisteme neden “evet” dediğini yazılarında sorguladığı görülmektedir. Yazar, demokrasinin olmazsa olmazı hesap sorulabilirliğin üzerinde durarak, Cumhurbaşkanı makamının yetmediğini o yüzden başkanlık sisteminin zorlandığı, konunun tartışıldıkça başkanlığa olan desteğin arttığı yazılarında savunduğu argümanlar arasında yer almaktadır.

Tablo 26. Ertuğrul Özkök’ün Köşe Yazıları

Başlık	Tarih	Savunduğu Argümanlar	Konuyu Ele Alışı
<i>“Bu korku ecelimize çare olabilecek mi”</i>	13.Eki.16	Demokrasi, güven duygusu, oyun kurucu Bahçeli	Olumsuz
<i>“Allah sana akıl fikir versin diyeceğim ama”</i>	09.Ara.16	Felaket senaryoları, “bidon kafa muamelesi”	Olumsuz
<i>“Beyaz mı siyah oldu yoksa siyah mı beyaz”</i>	10 Kas.16	Cumhurbaşkanını kim, nasıl denetleyecek?, görevden alma	Olumsuz
<i>“Külliye’deki ilk gecem ve oradan ilk gözlemim”</i>	16.Kas.16	Cumhurbaşkanlığını başkanlığa çevirme	Nötr
<i>“Yani bu at pazarlığını sadece FETÖ mü yaptı”</i>	17.Kas.16	Demokratikleşme, sorumluluk, denetleme, otoriterliğe bahane, “siyasal teslimiyet belgesi”	Olumsuz
<i>“Damadı, kızının kocası ise o koltuğa oturamaz”</i>	18.Kas.16	“Cumhurbaşkanı ne üzerine yemin ediyor?”	Olumsuz

Ertuğrul Özkök’ün köşe yazılarında, AKP ve MHP’nin başkanlık sistemiyle ilgili politikalarını olumsuz yönde bir tutum sergileyerek ele aldığı belirlenmiştir. Özkök, Türkiye’nin en etkili oyun kurucusunun Bahçeli olduğunu ileri sürerek, muhalefette olmasına rağmen, “Anayasa değişikliği, seçim kararı, Cumhurbaşkanı seçimi gibi mega konularda o ne derse o oluyor” şeklinde eleştirilerini yansıttığı görülmektedir. Başkanlık sistemini irdeleyen bir diğer yazar olan Özkök, Cumhurbaşkanının neyin üzerine yemin ettiğinin altını çizerek, hep o kişi için anayasa yapılmaya çalışıldığını, otoriterliğe bahane yazıldığını, yeni metnin siyasal teslimiyet belgesi olduğunun köşe yazılarında savunduğu argümanlar arasında yer almaktadır.

Tablo 27. Sabah Köşe Yazarlarının Başkanlık Sistemi İle İlgili Yazı Sayısı

SABAH	11.10.2016- 10.12.2016		Kaleme Alınan Yazı	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran
<i>Mehmet Barlas</i>	61	%29	1	%3
<i>Engin Ardiç</i>	50	%24	13	%41
<i>Melih Altınok</i>	42	%20	4	%12
<i>Rasim Ozan Kütahyalı</i>	28	%14	10	%31
<i>Burhanettin Turan</i>	26	%13	4	%13
<i>Toplam</i>	207	%100	32	%100

Sabah Gazetesi köşe yazılarından toplamda 207 yazı dizisi içerisinde 32 adedi araştırmaya konu olan başkanlık sistemi tartışmaları üzerinden ele aldığı tespit edilmiştir. Sırasıyla en fazla köşesinde yer ayıran isimler; 13 köşe yazıyla Engin Ardıç, 10 köşe yazıyla Rasim Ozan Kütahyalı, 4'er köşe yazısıyla Melih Altınok ve Burhanettin Turan, 1 köşe yazısıyla Mehmet Barlas olmuştur.

Tablo 28. Mehmet Barlas'ın Köşe Yazıları

Başlık	Tarih	Savunduğu Argümanlar	Konuyu Ele Alışı
<i>"Hem yumuşak hem de katı anayasalar vardır..."</i>	16.Kas.16	Anayasa değiştirmek zor, feshetmek kolay	Olumlu

Sabah Gazetesi'nin en çok okunan köşe yazarlarından biri olan Mehmet Barlas'ın konuyu yalnızca bir kez köşesine taşıması dikkat çekmiştir. Anayasa tartışmalarını bitmez tükenmez olarak değerlendiren Barlas, ülkemizde Anayasa değiştirmenin zor, Anayasayı feshetmenin çok kolay olduğunu belirterek, 1961 Anayasasının feshedilişini ve 1980 askeri müdahalesini örnek vermiştir. Köşesinde olumlu bir tutum benimseyen yazar, hükümet sistemi ve anayasa değişikliğinde son kararın "yüce millete" ait olduğunu belirtmektedir.

Tablo 29. Engin Ardıç'ın Köşe Yazıları

Başlık	Tarih	Savunduğu Argümanlar	Konuyu Ele Alışı
<i>"Olacak"</i>	16.Eki.16	Güçlü yönetim, "fiilen çatır çatır başkanlık sistemi uygulanmış, parlamenter sistemde zayıf başkanların verdiği zararlar"	Olumlu
<i>"Sen bile benzersin"</i>	21.Eki.16	"Altı yüz yıl başkanlıkla yönetilmiştir, Türk tipi parlamenter sistem"	Olumlu
<i>"François Baykal"</i>	23.Eki.16	"CHP, başkanlık sistemine direniyor, emekliler kahvesi geyiği"	Olumlu
<i>"Kuvvetler Bilmemnesi"</i>	28.Eki.16	"Mustafa Kemal Paşa, hem cumhurbaşkanı, hem meclis başkanı, hem de parti başkanı"	Olumlu
<i>"Dingillara özel"</i>	30.Eki.16	"İlk sözü de son sözü de halk söyleyecek"	Olumlu

Tablo 29. Devamı

<i>“Otokrat babandır”</i>	<i>senin</i>	02.Kas.16	“Atatürk devrinde kuvvetler birliği, otokrat istemiyorlar”	Olumlu
<i>“Bürokrasi Partisi”</i>		12.Kas.16	Partili cumhurbaşkanı	Olumlu
<i>“Gene mugalata hep mugalata”</i>		14.Kas.16	“Konsensüs yoktur, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının istediği olmuştur, toplumda ağır basan güç AKP”	Olumlu
<i>“Hababam siyaseti”</i>		16.Kas.16	“Denge unsuru, sembolik yetkileri olan, milletin birliğini temsil eden bir Cumhurbaşkanı olmalıymış. CHP’ye yakışan afaki, genel geçer laflar”	Olumlu
<i>“Aha da”</i>		18.Kas.16	“Gene Tayyip kazanacak, hep Tayyip kazanacak!”	Olumlu
<i>“Daha ne işte”</i>		24.Kas.16	“Bunun neresi dikta”	Olumlu
<i>“Bardağın yarısı”</i>		25.Kas.16	“24 Anayasası’nın ilk taslağında Cumhurbaşkanının Meclisi fesih yetkisi var!”	Olumlu
<i>“Tıraşkadan terazinin dandik olur dirhemi”</i>		07.Ara.16	“14 yıldır kesintisiz iktidar”, Cumhuriyeti korumak için bu şarttır.	Olumlu

Sabah Gazetesi’nde ilgili konuyla alakalı köşesinde en çok yer veren yazar Engin Ardıç olduğu görülmektedir. Ardıç’ın yazılarında, AKP ve MHP’nin başkanlık sistemine yönelik politikalarını olumlu yönde ele aldığı, CHP’nin politikalarını ise olumsuz yer verdiği belirlenmiştir. Engin Ardıç’ın köşesinde, başkanlık sisteminin ve mevcut yönetim sistemini irdelemekten ziyade yazılarında sık sık Mustafa Kemal Atatürk dönemiyle karşılaştırmalara giderek okurlarına iknaya yönelik bir tutum sergilediği tespit edilmiştir. Yazarın sık kullandığı sözcükler, “güçlü yönetim”, “Partili Cumhurbaşkanı”, “Atatürk devrinde” olmuştur. Parlamenter rejimde zayıf başkanların ülkeye zarar verdiğini ileri süren Ardıç, “Gazi Mustafa Kemal Paşa, salt çoğunluğu tutturamayan oylarla hem cumhurbaşkanı, hem meclis başkanı hem de parti başkanı olmuştur, ortada bir "konsensüs" falan yoktur, Gazi Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının istediği olmuştur, toplumda fazlasıyla ağır basan güç AKP ve onun temsil ettiği halk kitlesi olduğuna göre anayasayı da o hazırlayacaktır” şeklinde ifadeleri ilgili konuyla alakalı köşe yazılarında savunduğu argümanlar olarak belirlenmiştir.

Tablo 30. Rasim Ozan Kütahyalı'nın Köşe Yazıları

Başlık	Tarih	Savunduğu Argümanlar	Konuyu Ele Alışı
<i>“Devlet Bahçeli ve başkanlık sistemi”</i>	16.Eki.16	Sivil ve özgürlükçü anayasa	Olumlu
<i>“Devlet Bahçeli ve başkanlık sistemi (2)”</i>	17.Eki.16	Diktatörlükleri parlamenter sistem inşa eder	Olumlu
<i>“Yıldırım- Bahçeli görüşmesi ve başkanlık sistemi”</i>	18.Eki.16	Kuvvetlerin ayrılması, bir yerine üç grup diktatörün yaratılması neden olur, her biri derebeyleşir.	Olumlu
<i>“2017 başkanlığa geçiş yıldır”</i>	19.Eki.16	Parlamenter sistemin tabiatında kriz üretme ve kaos vardır. “Ne idüğü belirsiz mevcut sistem karşı başkanlık”	Olumlu
<i>“Deniz Baykal ve Devlet Bahçeli”</i>	23.Eki.16	Parlamenter sistem kriz üretir	Olumlu
<i>“Türkiye'nin yol ayrımı...”</i>	25.Eki.16	Başkanlık, parlamenter sistemden işlevseldir.	Olumlu
<i>“En nihayetinde gidilecek yol...”</i>	02.Kas.16	“Türkiye tipi başkanlık sistemi”	Olumlu
<i>“2017’de başkanlık sistemine geçilecek”</i>	16.Kas.16	“Dar bölge seçim sistemi Türkiye'nin ihtiyacıdır.”	Olumlu
<i>“Partili Cumhurbaşkanlığı çözüm müdür?”</i>	22.Kas.16	“12 Eylül'den kalma köhnemiş seçim kanunu, siyasi partiler kanunu”, “Dar bölge iki turlu, tam başkanlık sistemi modeli”	Olumlu
<i>“Partili Cumhurbaşkanlığı rejimine geçiş...”</i>	23.Kas.16	Başkanlık, diktatörlüğün “panzehridir.”	Olumlu

Rasim Ozan Kütahyalı, AKP ve MHP'nin sistem değişikliği politikalarını ve başkanlık sistemiyle ilgili yazılarını olumlu bir tutum sergileyerek kaleme aldığı tespit edilmiştir. Yazarın köşesinde sık kullandığı sözcükler, “*sivil anayasa*”, “*Türk Tipi Başkanlık Sistemi*”, “*kriz üreten parlamenter sistem*” olarak belirlenmiştir. Kuvvetlerin birbirlerinden fazla ayrılması durumunda bir yerine üç grup diktatörün yaratılacağını savunan Kütahyalı, Hitler, Mussolini ve Lenin'in parlamenter sistem vasıtasıyla diktatör olduğunu yazılarında belirtmiştir. Parlamenter sistemin kriz ve kaos ürettiğini, “ne idüğü belirsiz mevcut rejime karşı başkanlık sistemi”nden yana olduğu yazarın diğer savunduğu argümanlar arasında yer almaktadır.

Tablo 31. Melih Altınok’un Köşe Yazıları

Başlık	Tarih	Savunduğu Argümanlar	Konuyu Ele Alışı
<i>“Baykal şaşırtacakmış gibi yapıp şaşırmayarak yine şaşırtmadı!”</i>	22.Eki.16	Parlamentar sistemde ısrarcılık	Olumlu
<i>“Hadsizken çok güzelsin Türkiye!”</i>	23.Eki.16	Parlamentar sistem masalına gülüyoruz	Olumlu
<i>“Sakin bizim yaptığımızı yapmayın ha!”</i>	14.Eki.16	Çarpık parlamenter sistem	Olumlu
<i>“Seçmen de kim oluyormuş Kemal Bey’e soracaksınız!”</i>	10.Ara.16	“Cumhur yani demokrasi güçlenecek”	Olumlu

Sabah köşe yazarlarından Melih Altınok’un, araştırma dâhil olan konuyla alakalı yazılarını olumlu yönde ele aldığı tespit edilmiştir. Yazarın köşe yazılarındaki “cumhur”, “koalisyonlar”, “çarpık parlamenter” sık kullandığı sözcükler olmuştur. Bahçeli’ye cesaretinden dolayı tebrik eden Altınok, yıllarca koalisyonlar, ekonomik krizler, darbeler ve terör üreten çarpık parlamenter sistemde ısrarcı olmamak gerektiği bunun yanı sıra aşırılıklardan arınmamızın gerekliliğini yazılarında savunduğu en temel argümanlar olmuştur. Yazarın kaleme aldığı yazılarında başkanlık sistemini irdelemediğini, onun yerine parlamenter rejimin olumsuz özelliklerini göstererek okuyucular üzerinde ikna çabasına girdiği belirlenmiştir.

Tablo 32. Burhanettin Duran’ın Köşe Yazıları

Başlık	Tarih	Savunduğu Argümanlar	Konuyu Ele Alışı
<i>“Neden yeniden başkanlığı tartışıyoruz?”</i>	14.Eki.16	“15 Temmuzdan sonra başkanlığı tartışmak kaçınılmaz”	Olumlu
<i>“CHP’nin “beka” söylemi tutmaz!”</i>	29.Eki.16	Beka sorunu, Türk tipi başkanlık	Olumlu
<i>“Değişen “hükümet sistemi” mi “rejim” mi?”</i>	18.Ara.16	“Değişime direnen vesayet odakları, 14 yıldır engellenen sistemsel dönüşüm”	Olumlu
<i>“Cumhurbaşkanlığı sistemi’nin kurucu misyonu”</i>	02.Ara.16	“Yumuşak, kapsayıcı bir milli kimlik kolajı”, “Denge ve denetleme kurumsallaşmalı”	Olumlu

Burhanettin Duran'ın, Sabah Gazetesi köşe yazılarında AKP ve MHP'nin başkanlık sistemiyle ilgili politikalarına yer verirken olumlu, CHP ve HDP'nin politikalarını ise olumsuz şekilde ele aldığı tespit edilmiştir. Yazarın sık kullandığı sözcükler, “ülkenin bekası”, “Yenikapı Ruhu”, “Türk Tipi Başkanlık” olduğu görülmektedir. CHP'nin asıl derdinin MHP'nin AKP'ye destek vermesiyle etkisiz kalması üzerine yalnızlaştığını ileri süren Duran, rejimin değil sistemin değişeceğini belirtmiştir. 14 yıldır engellenen sistemin denge ve denetlemeyi kurumsallaştırarak devlete yeni bir misyon ve ruhun yüklenilmesi gerektiği yazarın köşe yazılarında savunduğu argümanları arasında yer almaktadır.

Tablo 33. Sözcü Köşe Yazarlarının Başkanlık Sistemi ile İlgili Yazı Sayısı

SÖZCÜ	11.10.2016- 10.12.2016 Toplam		Başkanlık Sist. Kaleme Alan	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Emin Çölaşan	61	%29	8	%21
Can Ataklı	52	%24	17	%45
Yılmaz Özdil	50	%23	2	%5
Bekir Coşkun	48	%22	4	%11
Rahmi Turan	34	%2	7	%18
Toplam	245	%100	38	%100

Başkanlık sistemi tartışmalarının Sözcü Gazetesi'nin köşe yazarlarına yansımasına bakıldığında; altı köşe yazarının kaleme aldığı toplamda 245 yazı dizi içerisinde 38 adedinin ilgili konuyla alakalı olduğu belirlenmiştir. Sırasıyla en fazla köşesinde yer ayıran isimler; 17 köşe yazıyla Can Ataklı, 8 köşe yazıyla Emin Çölaşan, 7 köşe yazısıyla Rahmi Turan, 4 köşe yazısıyla Bekir Coşkun, 2 köşe yazısıyla Yılmaz Özdil olmuştur.

Tablo 34. Emin Çölaşan'ın Köşe Yazıları

Başlık	Tarih	Savunduğu Argümanlar	Konuyu Ele Alışı
“Helal sana bu yollar Devlet Bey!”	13.Eki.16	Baskı rejimi, kitleler sindiriliyor	Olumsuz
“Devlet Bey'in heykeli AKP'nin kapısına dikilmeli”	21.Eki.16	Parlamentar sistemin dibine dinamit	Olumsuz
“Türkiye'yi bölünme ile tehdit ediyor!”	01.Kas.16	Tek adam rejimi	Olumsuz

Tablo 34. Devamı

<i>“Devlet Bey’e mektubumdur... aferin sana beyefendi!”</i>	02.Kas.16	Tek adamlığa çanak tutmak	Olumsuz
<i>“Güzel gidiş bu gidiş, eğer sonu gelirse”</i>	05.Kas.16	“Faşizm özentiliği”, tek adamcılık	Olumsuz
<i>“AKP’nin tecavüz umudu geri tepti”</i>	22.Kas.16	Tek adam diktatörlüğü	Olumsuz
<i>“Hükümetin başına konan devlet kuşu”</i>	02.Ara.16	Yasama, yürütme ve yargı tek adamın elinde	Olumsuz
<i>“Kocaman bir aferin devlet kuşu Devlet Bey’e!”</i>	03. Ara.16	Diktatör rejimi	Olumsuz

Sözcü Gazetesi köşe yazarı Emin Çölaşan, 8 adet köşe yazısında başkanlık sistemi konusunun en çok Bahçeli üzerinden kaleme aldığı belirlenmiştir. MHP’nin ve iktidarın başkanlık sistemiyle ilgili politikalarını olumsuz yönde ele alan Çölaşan köşesinde Bahçeli’yi, “gayri resmi koalisyon ortağı” olarak değerlendirmiştir. Yazarın en sık vurgu yaptığı kavramlar, “tek adam”, “baskı rejimi”, “tek adam diktatörlüğü” olmuştur. Yazarın, başkanlık sisteminin getirilmesinin, parlamenter sistemin bozulmasının olumsuz özelliklerini köşesinde yer verdiği bunun yanı sıra yazılarında sık sık “tek adam” vurgusu yaptığı ve başkanlık sisteminin “iktidarın ikinci oyunu” olarak değerlendirdiği belirlenmiştir.

Tablo 35. Rahmi Turan’ın Köşe Yazıları

Başlık	Tarih	Savunduğu Argümanlar	Konuyu Ele Alışı
<i>“’Delidir ne yapsa yeridir!’”</i>	16.Eki.16	MHP’nin desteği ile referandum	Olumsuz
<i>“Bahçeli’nin pilavı!”</i>	24.Eki.16	MHP tarihe gömülecek	Olumsuz
<i>“Başkanlık sistemi nal topluyor!”</i>	26.Eki.16	Yasama, yürütme, yargı tek kişide, keyfi idare	Olumsuz
<i>“Başkanlık sanki sihirli bir değnek!”</i>	02.Kas.16	Demokrasi yok, hukuk yok	Olumsuz
<i>“Neden muhalif gazeteci çıkar”</i>	03.Kas.16	Bahçeli bilmecesi	Nötr
<i>“Yutturmaca!”</i>	17.Kas.16	Türk tipi başkanlık sistemi, partili cumhurbaşkanlığı	Olumsuz
<i>“Acayip bir sistem!”</i>	04.Ara.16	Partili cumhurbaşkanlığı, yasama ve yürütmede krizler yaratacak	Olumsuz

6 olumsuz 1 nötr yazısıyla ilgili konuyu köşesine taşıyan bir diğer Sözcü yazarı Rahmi Turan olmuştur. Yazarın sık kullandığı sözcükler, “*demokrasi*”, “*tek kişi*”, “*keyfi idare*” olmuştur. Referandumun adil ve eşit koşullarda gerçekleştirilemeyeceğini savunan Turan, bir yazısında iktidar parti üyelerinin “Bahçeli’ye meftun” olduklarını ileri sürmüştür. Yazar, olumsuz ele aldığı yazılarında başkanlık sistemini irdeleyip sorgulayarak; olası bir sistem değişikliğinde kolaylıkla hak, hukuk ve demokrasinin yok olacağını bununla beraber “Partili Cumhurbaşkanlığı sisteminin yasama ve yürütme erkleri arasında yeni krizler yaratacağı” konularını köşesinde kaleme alarak görüşlerini ifade etmiştir. Rahmi Turan, bir diğer köşe yazısında başkanlık sistemiyle yönetilen çoğu ülkelerin neredeyse sürünür halde olduklarının altını çizmektedir.

Tablo 36. Yılmaz Özdil’in Köşe Yazıları

Başlık	Tarih	Savunduğu Argümanlar	Konuyu Ele Alışı
“Başkan”	03.Kas.16	“Hangi Tayyip Erdoğan’ı başkan seçelim?”	Olumsuz
“Çoban”	16.Kas.16	“Hala başkan olur mu diye merak ediliyor... bambaşkan o, bambaşkan!”	Olumsuz

Yılmaz Özdil, köşe yazılarında başkanlık sistemi tartışmalarını Cumhurbaşkanı Erdoğan üzerinden kaleme aldığı belirlenmiştir. Özdil, 1993 yılında İl başkanı Erdoğan’ın “*başkanlık sisteminin ortaya çıkışı bir özentinin sonucudur, Amerikan emperyalizminin bize tavsiyedir*” 2016 yılında Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın; “*başkanlık sistemi yeni değildir, bizim için gelenekseldir, buna karşı çıkanların genlerinde başkanlık sistemi yok ama bizim genlerimizde başkanlık sistemi var.*” ifadelerine yer vererek “E bu şartlarda... Tayyip Erdoğan’ı başkan seçmesine seçelim ama hangi Tayyip Erdoğan’ı seçelim birader?” diyerek yazısında eleştirilerini dile getirmiştir. Diğer bir köşe yazısında “Hala başkan olur mu diye merak ediliyor... bambaşkan o, bambaşkan!” fikirlerini muhalif bir şekilde ifade ettiği görülmektedir.

Tablo 37. Bekir Coşkun’un Köşe Yazıları

Başlık	Tarih	Savunduğu Argümanlar	Konu Ele Alışı
<i>Tehlikeyi dolar gördü...</i>	14.Eki.2016	Böyle başkanlık dünyada yok	Olumsuz
<i>Ne istedin de vermedik?</i>	26.Eki.2016	Laik cumhuriyet	Olumsuz
<i>Anayasa otomatik olsun</i>	30.Kas.2016	Kanunsuzluk	Olumsuz
<i>Şih’in anayasal uçuşu...</i>	08.Ara.2016	Anayasa teklifi görmeden imzalanıyor	Olumsuz

Sözcü Gazetesi yazarı Bekir Coşkun, başkanlık sistemine dair köşesinde yer verdiği tüm yazılarını olumsuz yönde bir tutum sergileyerek ortaya koyduğu görülmektedir. Yazarın en sık vurgu yaptığı kavramlar, “tek adam”, “demokrasi”, “kuvvetler ayrılığı” olmuştur. Köşesinde başkanlık sistemini sorgulayan Coşkun, getirilmek istenilen sistemin başkanlık sistemiyle alakalı olmadığını, dünyada böyle bir başkanlık sisteminin uygulanmadığını, bu sistemi getirmek isteyenlerin “tek derdinin laik cumhuriyeti yıkıp kendi dindar devletini kurmak” istediklerini, asıl meselenin kanun değil kanunsuzluk olduğunu yazılarında savunduğu argümanlar arsında yer almaktadır. Yazar AKP milletvekillerinin anayasa teklif metnini görmeden imza attıklarını köşe yazısında ileri sürmüştür.

Tablo 38. Can Ataklı’nın Köşe Yazıları

Başlık	Tarih	Savunduğu Argümanlar	Konu Ele Alışı
<i>“İçimdeki korkunç şüphe; her şey bir oyunun parçası mı?”</i>	16.Eki.16	Demokrasi suçu, hukuk katliamı sıradanlaştırmak, başkanlık dayatılıyor	Olumsuz
<i>“Böyle darbe komedisi olur mu?”</i>	17.Eki.16	Sağlıklı referandum, “iktidar yenik çıkmaz”	Olumsuz
<i>“Saray bütün Türkiye’yi teslim aldı.”</i>	19.Eki.16	Demokrasi ve hukuk düzeni, “referandumlar iktidarın arzuları doğrultusunda sonuçlanır”	Olumsuz
<i>“Konsolosluk baskını çözülmeden Musul’u anlamak mümkün olmaz”</i>	20.Eki.16	“Hukuk askıdan alınsın, Cumhurbaşkanlığı anayasal sınırlarına çekilsin, parlamento devreye girsin, insan hakları uygulansın, özgürlükler raftan indirilsin”	Olumsuz
<i>“Ağlaşmayın, o kadar</i>	22.Eki.16	“Muhteşem başkanlık sisteminde	Olumsuz

Tablo 38. Devamı

uyardık 7 yıl kılınız bile kıpırdamadı.”		başkan kaç kere seçilebilir”, kaos	
“Erdoğan o gece Marmaris’ten mi geldip?”	25.Eki.16	“Erdoğan için isteniliyor”, “yarattığı fiili hukuksuzluk durumunu hayata geçirmek asıl amaç”	Olumsuz
“Bunun adı, ordunun başına çuval geçirilmesidir”	31.Ek.,16	OHAL’de başkanlık, hukuk yok, demokrasi yok, liyakat yok, tek adam	Olumsuz
“ ‘idam da idam’ diye tuturanlar menderesi unutmazın”	01.Kas.16	“Başkanlık olmazsa ülke bölünür korkusu yaratılıyor”, korku, endişe	Olumsuz
“Bakmayın gülcüklerine MHP çantada keklik değil”	02.Kas.16	Fire verecek, “idam ile sözler başkanlık pazarlığı”	Olumsuz
“Canlı yayında hakaret ve tehdide uğradım.”	13.Kas.16	Yasama, yürütme, yargı tam kontrol altında	Olumsuz
“CHP bölünmeyi bırakıp “konuş” kampanyası açmalı”	19.Kas.16	Hukuk yok, cumhurbaşkanlığı sistemi	Olumsuz
“Cumhurbaşkanlığı sistemi milletvekili olmanın önemini tamamen sıfırlıyor.”	20.Kas.16	Sultan soy yoluyla, başkan seçimle geliyor, mutlak, meşruti monarşi	Olumsuz
“Hava değişiyor daha da değişecek.”	21.Kas.16	Padişahlık sistemi	Olumsuz
“Binali Yıldırım’ın da miadı doluyor”	23.Kas.16	Bu sistemde koalisyonlar yaratabilir	Nötr
“Tuğrul Türkeş uyandı, AKP’yi uyardı.”	29.Kas.16	Yaşanan pürüzler	Nötr
“Erdoğan’ın ekonomik kriz ile gideceğin sanmak akılsızlıktır.”	04.Ara.16	Demokrasi, hukuk yok, vekiller boş kağıda imza atıyor	Olumsuz
“Bunu da dediler; Erdoğan “Mehdi” olabilir”	10.Ara.16	“Erdoğan’ın tek adamlık tescili”	Olumsuz

Sözcü Gazetesi’nde ilgili konuyla alakalı 17 köşe yazı diziyle en çok yer veren isim Can Ataklı olduğu görülmektedir. Muhalif bir dil tercih eden yazarın başkanlık sistemine yönelik tutumu 2’si nötr olmak üzere 15’i olumsuz yazı diziyle belirlenmiştir. Ataklı’nın köşesinde en çok vurgu yaptığı sözcükler, “tek adam”, “fiili hukuksuzluk”, “demokrasi”, “hukuk” olmuştur. Başkanlık sistemini irdeleyip sorgulayarak, bir takım öneriler sunan yazarın savunduğu argümanlar şunlardır; “Her türlü suçu demokrasi ve hukuk katliamını sıradanlaştırmak, başkanlık dayatılıyor”, “Başkanlık sistemi Erdoğan için isteniyor, yarattığı fiili hukuksuzluk durumunu hayata geçirilmesi asıl amaçtır.”, “ Sırf başkanlık sistemini kabul

ettirmek için halkı korku ve endişeye itecek biçimde “*başkanlık olmazsa ülke bölünür*” korkusu yaratılıyor.” Can Ataklı, içinde bulunduğumuz durumu monarşiden ayıran tek farkın “Sultanın soy yoluyla değil seçimle gelmesi” olduğunu ileri sürmüştür. Milletvekillerinin boş kâğıtlara imza atarak daha yolun başında demokrasi ve hukuku tanınmadığını belirten Ataklı, hukuk askıdan indirilmeli, Cumhurbaşkanı anayasal sınırlarına çekilmeli, parlamento devreye girmeleri, insan hakları uygulanmalı ve özgürlükler raftan alınmalı şeklinde tavsiyelerde bulunmuştur.

SONUÇ

Her ülke, dünya ekonomileri arasında etkin bir güce, yönetimde ise istikrarlı bir devamlılığa sahip olmak istemektedir. Bu başarıyı yakalayabilmenin adımlarından yalnızca biri olarak görülen istikrarlı yönetim yapısı birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de uzun yıllar parlamenter sistem mi yoksa başkanlık sistemi mi tartışmaları siyasetçilerin, akademisyenlerin, medyanın, medya aracılığıyla da kamunun gündemini uzun süre meşgul ettiği bilinmektedir. Turgut Özal ile başlayan Süleyman Demirel ile devam eden bu tartışmalar AKP Hükümeti döneminde de sürdürülerek günümüze kadar devam etmektedir. Siyasi tarihimizde uzun yıllar süregelen başkanlık sistemi tartışmaları son olarak farklı siyasi politikalara sahip iki partinin aralarında bir uzlaşma penceresi açarak referanduma gidilmiş ve başkanlık sistemini ön gören Anayasa değişikliği 16 Nisan referandumuyla kabul edilmiştir.

Kitle iletişim araçları “haberdar etme” ve “farkına varma” görevlerini yerine getirirken toplumsal algılarımızın biçimlendirilmesinde en önemli unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Medyanın aktarmış olduğu güçlü mesaj yığınlarına maruz kalan bireylerin, eylemlerinin yönlendirilmesinde kitle iletişim araçlarının doğrudan bir etkisi olduğu yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur. Bireyler toplumsal yaşamda meydana gelen bütün olayları kavramada yetersiz kalmaktadırlar. Bu durumda medya tarafından aktarılan enformasyonların, hatta çoğu zaman yanlış bilinçlerin toplum arasında kabul görülen gerçeklere dönüşmesine sebep olmaktadır. İçinde yaşadığımız dünyayla ilgili sahip olduğumuz bilgilerin büyük bir kısmını doğrudan deneyimler ile değil de, dolaylı olarak kitle iletişim araçları tarafından kazanıldığını ileri sürülmektedir. Medya sürekli olarak bireylerin

ne hakkında düşünmeleri ne konuda fikir sahibi olmaları ve kişilerin nasıl hissetmeleri gerektiği hususunda nesneler sunarak belirli konuların üzerine dikkatleri çekmektedir. Dolayısıyla bireylerin takip etmiş oldukları medya yayınları tarafından çizilen çerçeveye bağlı olarak içinde yaşadığımız dünya herkese farklı görünecektir.

Gündem belirleme üzerine yapılan araştırmalar ilk olarak medya gündemi ile kamu gündemi arasındaki ilişkiye odaklanırken daha sonra yapılan araştırmalara siyasal gündemde konu olarak dâhil edilmiştir. Böylece üç gündem arasındaki ilişkiler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Medya, kamu ve siyasal gündemin birbirleriyle sürekli etkileşim halinde olduklarını ve zincir halinde bulunan bu üç halka ile gündemin yaratıldığı belirlenmiştir. Bu üç gündemin birbirlerini etkilediği bilinmekle beraber medya gündemi; habercilik, medya rutinleri, kurumsal ve ideolojik etkilerden kamu gündemi; herhangi bir konuda bütünleşen kişi, aile, grup ya da çıkar gruplarından ve onlar için önem taşıyan olaylardan siyasal gündem; ülke başkanları, parlamento üyeleri, bürokrasiden etkilenebilmektedir.

Gündem belirleme araştırmalarında, medya gündeminin içeriğinin belirlenmesinde etkili olan birçok unsur karşımıza çıkmaktadır. Yapılan çalışmalarda; baskı ve özel gruplarının çıkarları, medya içerik yapısı, sermaye sahipleri, kurumun yayın çizgisi gibi birçok değişkenle medya gündemini belirleyen unsurlar ortaya konulmuştur. Muhabirlerin çabasıyla ortaya çıkan haber metnlerinin içerik yapısının oluşturulmasında; medya gruplarının örgütlenme yapısı, yayın politikaları ve haber üretim süreçlerinin en belirgin özellikler arasında yer aldığı görülmektedir.

Toplumun içerisinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve siyasal yapılarını yansıtan haber metinleri, muhabirlerin ideolojileri ve gazeteciliğin temel pratikleri arasında oluşturulmaktadır. Bu haber söylemleri, son olarak medyanın ekonomi politikası üzerinden şekillendirilerek kitlelere aktarılmaktadır.

Bunların yanı sıra medya gündeminin belirlenmesinde, ani yaşanan ateşleyici olayların etkili olduğu görülmektedir. Örneğin, 15 Temmuz darbe girişimi gündeme etkili biçimde düşmüştür. Medya uzun süre bu teşebbüse, olayın faillerine ve kamudan ihraç edilen isimlere odaklanmıştır. Uluslararası yaşanan siyasal krizler, uç olaylar, ülke güvenliğini tehdit eden terör olayları medya gündeminde ilk sıralarda yer almaktadır. Halep'in bombalanması,

Akdeniz’de mülteci ölümleri gibi toplumsal sorunun şiddetini gösteren “gerçek yaşam göstergeleri” de medya gündeminin oluşturulmasında oldukça etkili olmaktadır. 3 yaşındaki Aylan bebeğin kıyıya vuran cansız bedeni sadece Türk medyasında değil, dünya medyasının da gündemine oturmuştur.

Öncelikle yapılan çalışmada, medya gündeminin başkanlık sistemi tartışmaları üzerinden belirleyici olmasının başlıca sebebi, konuya dair yoğun medya ve kamuoyu ilgisinin göz ardı edilmemesi gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Başkanlık sisteminin uzun süre siyasetçiler arasında tartışılmasına rağmen çözüme ulaştırılamaması ve ilk defa uzlaşma sağlanarak sisteme geçiş sürecinin adımlarının atılması medya gündeminin ilk sıralarında yerini almasını sağlamıştır. İki farklı siyasi partinin mutabakat sağlaması politikada alışılmadık olay olması nedeniyle bu tarz konuların gündeme getirilmesine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra, iletişim araçlarının haber değeri yüksek olan sınırlı haber kaynaklarına sahip olmalarının bir etkisinin de olduğunu söyleyebiliriz. Öyle ki muhabirler, medya grubunun ihtiyacı olan günlük haber miktarını sağlayabilmesi için en fazla haber yaratılan yerlerde - siyasal kurumlarda- konumlandırılması gündemin başkanlık sistemi üzerinden belirleyici olmasının diğer bir sebebini oluşturduğunu söyleyebiliriz

Herhangi bir konunun medya gündeminde diğer konulardan sıyrılarak üst sıralara yerleştirilmesinde siyasi figürlerin ya da parti kurumlarının etkisinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Haber aktörü olarak siyasi bir liderlerin tek başına toplumdaki herhangi bir problemi dile getirerek medya gündemine taşıyabildiği belirlenmiştir. Çalışmanın temel savı bunun üzerine biçimlendirilmiş ve elde edilen bulgular sonucunda doğrulanmıştır. Siyasi parti liderlerin gerek bireysel gerekse toplumsal talepleri medya gündeminin ilk sıralarına kolaylıkla taşıyabilme gücene sahip oldukları belirlenmiştir.

Siyasal kurumlar içerisinde en etkin enformasyon kaynağı olması nedeniyle medya, kamuoyu ve siyasetçiler arasındaki bir köprü görevini üstelendiği bilinmektedir. Medya grupları ile siyasetçiler arasında oluşan bu yakın ilişki sayesinde ister iktidar partisi olsun, isterse muhalefet partisi olsun medya gündemini belirlemede bu siyasi yapıların etkili oldukları tespit edilmiştir. MHP Genel Başkanı’nın grup toplantısında yapmış olduğu konuşmanın ardından siyasal gündemde ön plana çıkarılan “başkanlık sistemi” konusunun aynı zamanda gazete haber ve köşe yazılarında yer edindiği görülmektedir. Böylece ulusal

medya gündemi siyasi liderin yerleştirdiği bir konunun üzerinden belirlenebildiği saptanmıştır.

Çalışmada, medya gruplarının yayın politikası gibi kurumun sahip olduğu diğer birçok değişkenle medya gündemini istenilen doğrultuda belirlenebildiği gözlemlenmiştir. Gazete haber ve köşe yazılarında yer verilen metinlerin içerik yapılarının oluşturulmasında, medya gruplarının kimliklerinin önemli bir rol oynadığı belirlenmiştir. Kamuoyu oluşturulmasında etkili olan köşe yazarları, toplumda yaşanan herhangi bir olayı ya da bir problemi gündemlerine taşıyarak, mevcut sorunların varlığına dikkat çekmeyi sağlamaktadırlar. Yazarların siyasi konuları yorumlayarak ortaya koyduğu görüşler, bireylerin bu konulara yönelik kendi yaklaşımlarını geliştirmeleri üzerinde etkili olabilmektedir. Bunu yaparken de kendi medya grubunun politikalarını göz ardı edememektedir. Yapılan araştırmalarda, özellikle seçim dönemlerinde bireylerin oy verme eyleminde görülen kararsızlıklar nedeniyle diğer dönemlere nazaran kitle iletişim araçlarından alınan iletilere daha çok ihtiyaç duydukları belirlenmiştir. Dolayısıyla yazarların köşelerinde başkanlık sistemine yer ayırması siyasi haberlerin bireyler üzerindeki etkisini daha fazla hissedilir kılmaktadır.

Çalışmada medya gündemi belirlenirken gazetelerde yer alan haber metinlerinin ve köşe yazılarının içerik unsurlarının nasıl olacağı ve nelerin dışarıda bırakılacağının belirlendiği görölmektedir. Medya gruplarının ilgili konunun haberleştirilmesinde çizdiği çerçevenin yönlendirici olduğu, gazetelerin bilgilendirmenin yanı sıra ikna etme, bir ideolojiyi yayma ve dünya görüşünü benimsetmeyi amaçladıkları belirlenmiştir. Gazetelerdeki haber ve köşe yazıları hazır şekilde belirli bir çerçeve halinde sunularak kamuoyunun bu olaya hangi açıdan bakması gerektiğini, konuyu nasıl değerlendirmeye alıp ne şekilde yorumlamasını sağladığı belirlenmiştir.

Muhabirler, haberleri belli bir çerçevede oluşturup alımlayıcılara aktarma konusunda çeşitli değerler tarafından yönlendirilse de kullanmış olduğu dil, özenle seçtiği sözcükler ile hangi konuların nasıl bir çerçevede tartışılacağına dair sınırlılıkları belirleyebilmektedirler. Toplumdaki herhangi bir olayın, gazete sayfalarında büyük harfler ve büyük puntolarla manşetten yer verililişi, haberin gazetede kapladığı satır sütun sayısı gibi oluşturulan farklı çerçeveler hedef kitlede de farklı etkilerin yaratılmasına sebep olmaktadır. Yaratılan bu

“zihinsel resimle” bireylerin karar verme eylemleri de aktif hale getirilecektir. Haberin sunuluşunda oluşturulan bu çerçeveler, gündem belirleme sürecinde önemli bir unsur olmaktadır.

Dolayısıyla bireyler yalnızca haberi öğrenmekle kalmayıp aynı zamanda medyanın önem verdiği bir konunun kendilerinde de paralel olarak önem derecesinin artmasına neden olmaktadır. Ayrıca gazete editörleri ve köşe yazarları, “x” haberini ön plana çıkarırken “y” haberi aynı önemi vermeyerek gündemden düşmesini sağlayabilmektedirler. Bu yüzden medyanın gündem belirleme sürecinde hangi haberlere daha sık yer verip yücelttiğinden ziyade hangi olayları dışarıda bıraktığı dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta olmalıdır. Çünkü bazen medyada yer verilmeyen daha önemlidir.

Farklı yayın kuruluşlarına ait Hürriyet, Sabah ve Sözcü gazetelerinde yer alan başkanlık sistemi haberlerinin ve köşe yazılarının incelenmesi sonucu elde edilen veriler ışığında çalışmanın varsayımlarının büyük bir oranda doğru olduğu belirlenmiştir.

İlk olarak çalışmaya başlamadan önce 1 Eylül 2016 tarihinden itibaren her üç gazetenin vitrin sayfaları ayrıntılı bir şekilde taranmış olup herhangi bir sistem değişikliği haberine 11 Ekim 2016 tarihine kadar rastlanılmadığı belirlenmiştir. Medya gündeminde yoğun bir şekilde 15 Temmuz 2016 darbe girişimi, darbe soruşturması ve ihraç edilenlerin haberlerinin yer aldığı saptanmıştır. Başkanlık sistemi tartışmalarını yeniden başlatan MHP Genel Başkanı’nın yaptığı konuşmasından itibaren her üç gazete belirlenmiş olan süre sınırlılığı içerisinde toplamda 79 adet “Başkanlık sistemi ve Anayasa değişikliği” ile ilgili haberleri gündemine taşıdığı belirlenmiştir. Siyasi liderlerin yapmış olduğu açıklamaların medya gündeminin belirlenmesinde etkili olduğu ve parti kurumlarının politikaları doğrultusunda dile getirilen problemlerin ulusal gazetelerin gündemini belirlemede tek başına yeterli olduğu varsayımları veriler ışında doğrulanmıştır. Benzer sonuçlar gazetelerin köşe yazılarında da görülmektedir. Her üç gazetenin köşe yazarları, başkanlık sistemiyle ilgili toplamda 129 adet yazıyı köşelerine taşıdığı belirlenmiştir.

Alternatif bir yönetim olarak başkanlık sistemine geçilmesi konusunun kamu gündemi içerisinde önemli bir duruma ulaşabilme koşullarının sağlanmasıyla birlikte AKP Hükümeti, MHP Genel Başkanı Bahçeli’nin yaptığı açıklamayı bir sağduyu olarak

nitelendirerek medya gündemini “başkanlık tartışması” üzerinden belirlemeye devam etmektedir. Bu süreçte en fazla haber kaynağı olarak Başbakan’a yer verildiği her üç gazeteden elde edilen %37’lik bir oranla doğrulanmıştır. Ülke yönetimindeki başbakanın bir konuyu ya da bir problemi kolaylıkla medya gündeminin üst sıralarına taşıyarak gazetelerde bir numaralı haber üreticisi olabileceği gözlemlenmiştir.

Medya kuruluşlarının, benimsemiş oldukları ideolojik kimlikler doğrultusunda haber metinlerini oluştururken haber aktörlerine daha kısıtlı ya da daha kapsamlı yer vermektedir. İlgili konunun haberleştirilmesinde ise olumlu ya da olumsuz, destek ya da eleştiriye yönelik bir tutum sergiledikleri varsayımı elde edilen veriler ışında doğrulanmaktadır.

Sabah Gazetesi, araştırmaya konu olan süre zarfında yayınladığı haberlerinde iktidar parti politikalarına ve liderlerine sayıca fazla yer verdiği, yayımlanan haberlerin yorum içeren destek odaklı haberlerden oluşturulduğu belirlenmiştir. Gazete, Ana Muhalefet liderlerinin haberlerine sayıca az yer vererek, araştırmaya dâhil edilen konu ise eleştiriye ve yoruma dayalı, olumsuz bir yönde ele alındığı belirlenmiştir.

Ulusalçı yayın politikası benimseyen Sözcü Gazetesi’nin, ilk sayfalarında iktidar parti grubunun başkanlık sistemiyle ilgili politika ve liderlerine sayıca fazla yer verildiği fakat ilgili konunun haberleştirilmesinde eleştiriye odaklı ve yoruma dayalı, olumsuz bir biçimde ele alındığı belirlenmiştir. Gazete, AKP ve MHP liderinin politikalarını eleştiriye dayalı olumsuz yönde ele alırken, Ana Muhalefet partisinin başkanlık sistemine dair politikalarını olumlu yönde ele aldığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra HDP’nin başkanlık sistemiyle ilgili politikalarına yer verilmediğine rastlanılmıştır.

Kitle gazetesi olarak bilinen Hürriyet Gazetesi haberlerinde AKP, MHP, CHP ve HDP’nin siyasi politikalarına tarafsız yaklaştığı belirlenmiştir. Gazetenin AKP’ye 3 haberinde pozitif, 4 haberinde negatif yer verirken; MHP’ye 3 haberinde negatif, CHP’nin 1 haberinde pozitif olarak ele aldığı belirlenmiştir. Buna karşın AKP’ye 8 haberinde, MHP’nin 7 haberinde, CHP’nin 6 haberinde ve HDP’nin 1 haberinde siyasi politikalarını nötr olarak ele alarak en fazla oranda tarafsız kaldığı görülmüştür. Hürriyet Gazetesi’nin haberlerini kurgularken en fazla bilgilendirme kaygısı güttüğü belirlenmiştir.

İktidar partisinin politikalarına yakın duruş sergileyen Sabah Gazetesi, AKP ve MHP arasında uzlaşma yaşaması sonucu, MHP Genel Başkanı'na gazetenin ilk sayfalarında sayıca fazla yer verdiği, haberlerinde destek ve yoruma dayalı, olumlu bir yönde ele aldığı belirlenmiştir. Sözcü Gazetesi'nin ise AKP ve MHP arasında mutabakat sağlanması sonucu, MHP Genel Başkanı'nı, eleştiri ve yoruma dayalı, olumsuz bir yönde ele aldığı tespit edilmiştir.

Gündemi yönlendirmede etkili olan köşe yazarlarının ideolojik bakış açıları ile üyesi olduğu medya kuruluşunun yayın çizgisinin aynı doğrultuda olduğu varsayımı doğrulanmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda Hürriyet Gazetesi yazarlarının, başkanlık sistemine dair köşelerinde çizdiği çerçeve, en çok vurgu yaptıkları kavramlar; *“kuvvetler ayrılığı, denge ve denetim, ifade özgürlüğü, fiili durum, yönetimde şeffaflık, yargı bağımsızlığı, hesap sorulabilirlik”* olduğu tespit edilmiştir. Sözcü Gazetesi yazarlarının ağırlıklı olarak vurgu yaptığı kavramlar ise *“baskı rejimi, tek adam, keyfi idare, fiili hukuksuzluk, demokrasi, hukuk”* olduğu belirlenmiştir. Buna karşın Sabah Gazetesi yazarları, *“Türk tipi başkanlık sistemi, kesintisiz iktidar, partili cumhurbaşkanı, güçlü yönetim, sivil anayasa, kriz üreten parlamenter yapı, ülkenin bekası, Yenikapı ruhu”* gibi kavramlara köşelerinde yer verdiği belirlenmiştir. Hürriyet ve Sözcü Gazetesi yazarları, getirilmek istenilen yeni sistemi sorgulayıp, zayıf yanlarını ortaya koyup, cevaplanmayan sorularına yanıt ararlarken; Sabah Gazetesi köşe yazarlarının başkanlık sistemine dair politikaları desteklemeye yönelik bir tutum sergiledikleri belirlenmiştir. Genel bir tabloyla yazarlar, köşelerinde başkanlık tartışmalarını bu kavramlar üzerinden tanımlamaktadır.

Sabah Gazetesi köşe yazarları, araştırmaya konu olan süre zarfında başkanlık sistemine dair 32 yazısında olumlu tutum sergilediği belirlenmiştir. Hürriyet Gazetesi 40 yazısında olumsuz, 19 köşe yazısında tarafsız davrandığı tespit edilmiştir. Sözcü Gazetesi'nin 35 köşe yazısında olumsuz, 3 yazı dizisinde tarafsız tutumla kaleme aldığı tespit edilmiştir. Sabah Gazetesi köşe yazarları, araştırmaya konu olan süre zarfında başkanlık sistemiyle ilgili yazılarını “olumlu” yönde; Hürriyet Gazetesi köşe yazarları, “tarafsız” yönde, Sözcü Gazetesi köşe yazarları “olumsuz” yönde ele aldığı varsayımı elde edilen veriler sonucunda kısmen doğrulanmaktadır.

Hürriyet Gazetesi köşe yazarlarının başkanlık sistemine dair yazılarında, sistem değişikliğinin irdelenip, sorgulandığı ve çözüm önerilerinin oluşturulduğu elde edilen verilerle doğrulanmaktadır. Gazete yazarları, başkanlık sisteminin getireceği olumsuzlukları köşelerine taşıyarak sistemi ayrıntılı bir şekilde ele almalarının yanı sıra, “*mevcut durumun sürdürülebilirliği, adil yargı sistemi, ifade özgürlükleri, sağlam hukuk sistemi, yargı bağımsızlığı, demokratik işleyiş, tarafsızlık*” gibi bir takım önerilerde bulunduğu belirlenmiştir. Sözcü Gazetesi köşe yazarlarının başkanlık sistemiyle ilgili yazılarında, sistem değişikliğinin irdelenip, sorgulandığı ve çözüm önerilerinin oluşturulduğu varsayımı elde edilen veriler ışığında doğrulanmıştır. Gazete yazarları, başkanlık sisteminin yönetim sisteminde yaratabilecek olumsuz etkilerini ortaya koyarak yasama, yürütme ve yargının tek kişinin elinde olmaması gerektiğinin altını çizmiş ve önerilerde bulunduğu belirlenmiştir. Sabah Gazetesi köşe yazarlarının başkanlık sistemiyle ilgili yazılarında, başkanlık sistemini ve mevcut yönetim sistemini irdelemekten ziyade köşelerinde sık sık eski yönetim sistemiyle karşılaştırma yaparak okurlarını iknaya yönelik bir tutum sergilediği, sistemin sorgulanmadığı, çözüm önerilerinin oluşturulmadığı elde edilen verilerle doğrulanmıştır.

Türk basınına, kamuoyunun sistem değişikliğine karşı olan hassasiyeti haber ve köşe yazılarıyla taşındığı belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara başkanlık sistemi tartışmalarında, sistemin olumlu ve olumsuz etkileri muhalif medya gruplarının köşe yazarları tarafından irdelendiği, buna karşın iktidar politikalarını destekleyen medya gruplarının ise başkanlık sisteminin ülke yönetiminde ne gibi değişiklikler meydana getirebileceğini sınırlı olarak yer verildiği belirlenmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Ağaoğulları, M. A, F. Çulha Zabcı ve R. Ergün (2005). **Kral-Devletten Ulus- Devlete**, 1. Baskı. Ankara: İmge Kitapevi.
- Alkan, H. (2013). **Karşılaştırmalı Siyaset Başkanlık ve Parlamenter Sistemler Işında Yarı Başkanlık Modelleri**, İstanbul: Açılım Kitap.
- Althusser, L. (1994). **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, Alp, Y. ve Özışık M. (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arslan, R. (2013). **Demokratik Yönetim Sistemleri: Parlamenter, Başkanlık, Yarı-Başkanlık ve Konkordanz Yönetim Sistemleri**, Bursa: Dora Yayıncılık.
- Atabek, N. ve Dağtaş, E. (1998). **Kamuoyu ve İletişim**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi ESBAY Yayınları.
- Ataöv, T. (2011). **Federasyon Başkanlık Yarı- Başkanlık**, İstanbul: Destek Yayınevi.
- Aziz, A. (2003). **Siyasal İletişim**, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bağce, E. H. (2016). **Parlamenter Sistem Mi, Başkanlık Mı?**, İstanbul: Gonca Yayınevi.
- Barlas, M. (1996). **Turgut Özal'ın Anıları**, İstanbul: Sabah Kitapları.
- Bozlağan, R. (2016). **Türk Tipi Başkanlık**, İstanbul: Hayat Yayın Grubu.
- Cemal, H. (1989). **Özal Hikayesi**, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Chomsky, N. (2002). **Medya Gerçeği**, Yılmaz, A. ve Akınhay, O. (Çev.), İstanbul: Everest Yayınları.
- Çam, E. (1982). **Devlet Sistemleri**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını.
- Çaplı, B. (2002). **Medya ve Etik**, Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.

- Çebi, M. S (2002). **Haberi Anlamak**, Ankara: Gazi Kitapevi.
- Deveci, A. (2015). **Sosyal Bilimler Metodolojisi, İletişim Bilimleri Yüksek Lisans Yayınlanmamış Ders Notu**, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Duverger, M. (1975). **Seçimle Gelen Krallar**, Erkurt, N. (Çev.), İstanbul: Konuk Yayınları.
- Duverger, M. (1986). **Siyasal Rejimler**, Tunçdoğan, T. (Çev.), İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Erdoğan, İ. ve K. Alemdar. (2005). **Öteki Kuram Kitle İletişim Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi**, Ankara: Erk Yayınları.
- Erdoğan, İ. ve K. Alemdar. (2010). **Öteki Kuram Kitle İletişim Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi**, Ankara: Erk Yayınları.
- Erdoğan, M. (1993). **Anayasacılık, Parlamentarizm, Silahlı Kuvvetler**, Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Gencel Bek, M. (2003). **Yerel Politika ve Yerel Medya**, Alankuş, S. (Der.), Medya ve Toplum, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Gökçe O. (2002). **İletişim Bilimine Giriş**, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Gönenç, L. (2005). **Türkiye’de Hükümet Sistemi Değişikliği Tartışmaları Olanaklar ve Olasılıklar Üzerine Bir Çalışma Notu**, T. Ergül. (Ed.), Başkanlık Sistemi içinde. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 1-12.
- Gözler, K. (2010). **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.
- Gözler, K. (2012). **Anayasa Hukukuna Giriş**, Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.
- Gözler, K. (2017). **Elveda Anayasa 16 Nisan 2017’de Oylayacağımız Anayasa Değişikliği Hakkında Eleştiriler**, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gurevitch, M. ve Blumler, J. G. (2002). **Siyasal İletişim Sistemleri ve Demokratik Değerler**, İrvan, S. (Der.), Medya Kültür Siyaset, Ankara: Alp Yayınevi.
- Güriz. A. (2014). **Hukuk Felsefesi**, 10. Baskı. Ankara: Siyasal Kitapevi.

- Güz, N. (1996) *Türk Basınında Gündem Oluşturma*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları (Medya Özel Sayısı II.) 11-12, 982, 997.
- Hall, S. (1994a). *İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü*, Küçük M. (Der.). Medya İktidar İdeoloji, Ankara: Ark Yayınevi.
- Hall, S. (1994b). *Kültür Medya ve İdeolojik Etki*, Küçük M. (Der.). Medya İktidar İdeoloji, Ankara: Ark Yayınevi.
- Hekimoğlu, M. M. (2009). *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Demokratik Hükümet Sistemleri ve Türkiye*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Iyengar, S. (2014). *Siyasette Erişim Yanlılığı: Televizyon Haberleri ve Kamuoyu*, İrvan, S. (Der.), Medya Kültür Siyaset, Ankara: Pharmakon Yayınevi. (Orijinal Baskı, 1992).
- İnal, M. A. (1996). *Haberi Okumak*, İstanbul: Temuçin Yayınları.
- Kapani, M. (1989). *Siyasal İletişim Seçmenler ve İkna Stratejileri*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karagöz, E. (2010). *Sosyal Bilimlerde Kuram Oluşum Süreci ve İletişim*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Kepplinger, H.M. (2003). *Etki Kavramlarının Sınırları*, Çebi, M.S. (Çev.), Medya Etki Araştırmaları, Ankara: Alternatif Yayınları. (Orijinal Baskı, 1982).
- Lijphart, A. (2014). *Demokrasi Modelleri Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları*, Ayas, G. ve Bulsun, U. U. (Çev.), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Margret, E. (2011). *Medya ve İletişim Sosyolojisi*, Yücel, H. (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları. (Orijinal Baskı, 2004).
- McLeod, J. M. ve diğerleri. (2003). *Medya Etkilerinin Anlaşılması ve Yanlış Anlaşılması*, Çebi, M.S. (Çev.), Medya Etki Araştırmaları, Ankara: Alternatif Yayınları. (Orijinal Baskı, 1992).
- McQuail, D. (1994). *Kitle İletişim Kuramı Giriş*, Yüksel, A. H (Çev.), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Kibele Sanat Merkezi Yayınları. (Orijinal Baskı, 1987)

- McQuial, D. ve Windahl, S. (2005). *İletişim Modelleri Kitle iletişim Çalışmalarında*, Yumlu, K. (Çev.), Ankara: İmge Kitabevi. (Orijinal Baskı,1997).
- Montesquieu, B. D. (1998). *Kanunların Ruhu Üzerine I-II*, Baldaş, F. (Çev.). İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Mutlu, E. (1994). *İletişim Sözlüğü*, Ankara: Ark Yayınevi.
- Oder, E. B. (2005). *Türkiye’de Başkanlık ve Yarı Başkanlık Rejimi Tartışmaları: 1991-2005 Yılları Arasında Basına Yansıyan Öneri ve Tepkilerden Kesitler*, T. Ergül. (Ed.), Başkanlık Sistemi içinde. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 71- 103.
- Oktay, M. (2002). *Politikada Halkla İlişkiler*, İstanbul : Derin Yayınları.
- Onar, E. (2005). *Türkiye’nin Başkanlık ya da Yarı Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmeli mi?*, T. Ergül (Ed.). Başkanlık Sistemi içinde. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 71-104.
- Öktem, N. ve Karagöz, E. (2015). *Sosyal Bilimlerde Yöntem*, Ankara: Astana Yayınları.
- Özbudun, E. (1990). *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Yetkin Basımevi.
- Roskin, M. (2009). *Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyasi, Coğrafya, Kültürel*, Seçilmişoğlu, B. (Çev.). Ankara: Liberte Yayıncılık.
- Saray, M. (1999). *Türk Devletlerinde Meclis (Parlamento), Demokratik Düşünce ve Atatürk*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Sartori, G. (1997). *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*, Özbudun, E. (Çev.), Ankara: Yetkin Basımevi.
- Schmitt, C. (2010). *Parlamentar Demokrasinin Krizi*, Zeybekoğlu, A. E. (Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

- Severin, W.J ve Tankard J.W. (1994). *İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri ve Kitle İletişim Araçlarının Kullanımları*, Bir, A. A ve Sever N. S (Çev.), Eskişehir: Kibele Sanat Merkezi.
- Shoemaker P. J ve Reese S. D. (2014). *Medya, Kültür ve Siyaset*, İrvan, S. (Der.), Ankara: Pharmakon Yayınevi. (Orjinal Baskı,1991).
- Sholle, D. J. (1994). *Eleştirel Çalışmalar: İdeoloji Teorisinden İktidar/ Bilgiye*, Küçük, M (Der.), Medya İktidar İdeoloji, Ankara: Ark Yayınevi. (Orijinal Baskı, 1988).
- Soysal, M. (1990). *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Şenel, A. (2011). *Siyasal Düşünceler Tarihi, Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Şıvgın, H. (1997). *Türkiye İçin Umut Krizden Çıkış Yeniden Yapılanma ve Başkanlık Sistemi*, Ankara: Türk Dünyasında Demokrasiyi Geliştirme Vakfı Yayınları.
- Terkan, B. (2005). *Gündem Belirleme Medya ve Siyasal Gündem Üzerine Bir Çalışma*, Konya: Tablet Kitapevi.
- Teziç, E. (2004). *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*, 9. Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Teziç, E. (2012). *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*, 15. Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Tokgöz, O. (2008). *Temel Gazetecilik*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Tosun, G. E, ve Tosun, T. (1999). *Türkiye'nin Siyasal İstikrar Arayışı Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Turan, İ. (2005). *Başkanlık Sistemi Sevdası: Zayıf Temelli Bir Özlem*, T. Ergül. (Ed.). Başkanlık Sistemi içinde. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 113-125.
- Yayagül, L. (2008). *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*, Ankara: Dipnot Yayınları.

- Yaylagül, L. (2006). *Kitle İletişim Kuramları: Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yazıcı, S. (2005). *Başkanlık Sistemleri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme*, T. Ergül (Ed.), Başkanlık Sistemi içinde. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 125-145.
- Yazıcı, S. (2011). *Başkanlık ve Yarı- Başkanlık Sistemleri Türkiye İçin Bir Değerlendirme*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yazıcı, S. (2013). *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri Türkiye İçin Bir Değerlendirme*, 3.Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversiteleri Yayınları.
- Yumlu, K. (1994). *Kitle İletişim Kuram ve Araştırmaları*, İzmir: Nam Yayıncılık.
- Yüksel, E. (2001). *Medyanın Gündem Belirleme Gücü*, Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları.

Makale ve Dergiler

- Akgül, M. E. (2010). *Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Dönüşümü ve Günümüz Demokratik Rejimlerindeki Anlamı*, Hakemli Ankara Barosu Dergisi, 4, 79-101.
- Akgün, M. H. (2017). *Başkanlıktan Cumhurbaşkanlığı Sistemine: 2012 ve 2016 Ak Parti Anayasa Önerileri*, Seta Perspektif, 1-6.
<https://setav.org/assets/uploads/2017/01/Perspektif163.pdf> (14.04.2017).
- Alver, F. (2011). *Basında Siyasal Liderlerin ve Köşe Yazarlarının Sosyal Haklara İlişkin İletilerinin Analizi*, Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu, 289-338.
<http://www.sosyalhaklar.net/2011/bildiri/alver.pdf> (21.04.2017).
- Anık, C. (1994). *Kamuoyunu Oluşturan Araçlar*, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, İletişim, 1-2, 83-110.
- Atabek, N (1997). *Gündem Belirleme Araştırmaları*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 5, 223-247.

- Atabek, N. (1998). *Gündem Belirleme Yaklaşımı*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 7, 155-174.
- Atabek, N. (2002). *Kamuoyu, Medya ve Demokrasi*, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Kurgu Dergisi, 19, 223-238.
- Atabek, N. ve Uztuğ, F. (1998). *Haberlerde Çerçeveleme ve Öne Çıkarma*, Kurgu Dergisi, 15, 96-105.
- Bal, B. (2000). *Bir Siyasal Rejim Tipi Olarak Başkanlık Sistemi ve Türkiye*, *Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bila, F.(21 Nisan 2003). Başkanlık İstiyor. Milliyet. s.1.
- Bila, F.(21 Nisan 2003). Erdoğan ve Gül' ün Yaklaşımları. Milliyet. s.16.
- Cumhuriyet. (24 Nisan 2004). Erdoğan Krallık İstiyor, s.4.
- Duman, S. (2013). *Türkiye İçin Başkanlık Sistemi Değerlendirmeleri*, Yeni Türkiye Dergisi, 9, 51, 636-662.
- Erdoğan, İ. (2011). *Gündem Koyma ve Saptama Yaklaşımında Bir Araştırma Geleneği ve Tasarımı Olarak Çerçeveleme*, Erciyes İletişim Dergisi, 1, 48-62.
- Fedayi, C. (2013). *Mazi, Hal ve İstikbal Boyutlarıyla Başkanlık Sistemi*, Yeni Türkiye Dergisi, 9,51, 679-691.
- Gökçe, O. (1996). *Kamuoyu Kavramının Anlam ve Kapsamı*. Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi Kurgu, 14, 211-227.
- Gönenç, L. (2011). *Türkiye’de Hükümet Sistemi Tartışmalarına Kısa Bir Bakış ve Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği*. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, 1-6.
- Gönenç, L. (t.y). *Hükümet Sistemi Tartışmalarında “Başkanlı Parlamenter Sistem” Seçeneği*, Güncel Hukuk, 39-43.
http://www.yasayanayasa.ankara.edu.tr/belgeler/makaleler/baskanli_parlamenter_sistem.pdf (13.04.2017).

Hazar, Ç. M. (2002). *Medyanın Sosyolojik İşlevlerinde Gündem Kurma*, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, İletişim, 16 Kış, 47-69.

<http://www.medyatava.com/tiraj> (21.04.2017).

Hürriyet. (21 Nisan 2003). Erdoğan başkanlık istiyor. <http://www.hurriyet.com.tr/erdoganbaskanlik-istiyor-38454456> (12.04.2017).

Hürriyet. (22 Nisan 2003). Şahin'den başkanlık sistemine destek. <http://www.hurriyet.com.tr/sahinden-baskanlik-sistemine-destek-141935> (12.04.2017).

Hürriyet. (23 Nisan 2003). Diktatör İması. <http://www.hurriyet.com.tr/diktator-imasi-142040> (12.04.2017).

Hürriyet. (7 Aralık 2004). Başkanlık sistemi siyasi istikrar getirir. <http://www.hurriyet.com.tr/baskanlik-sistemi-siyasi-istikrar-getirir-279249> (12.04.2017).

İrvan, S. (2001). *Gündem Belirleme Yaklaşımının Genel Bir Değerlendirmesi*, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 9, 69-106.

İrvan, S. (2001). *Gündem Belirleme Yaklaşımının Genel Bir Değerlendirilmesi*, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 9, 69-106.

Kanadoğlu. S. (26 Aralık 2006). AKP Tek Başına Seçemez. Cumhuriyet. s.8.

Kılınç, D. (2016). *Türkiye’de Bitmeyen Tartışma: Hükümet Sistemi Üzerine Değerlendirmeler*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1, 447-510. http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/20_1_14.pdf (11.04.2017).

Kurban, S. (2014). *Başkanlık Sisteminden Beklentiler ve Türkiye*, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Küçükoba, G. (2014). *Başkanlık Sistemi ve Türkiye’ye Uygunluğu Sorunsalı*, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Milliyet. (23 Nisan 2003). Baykal’dan Erdoğan’a Haddini Bil, s.16.

- NTV. (11 Ekim 2016). Bahçeli'den başkanlık sistemi çıkışı. http://www.ntv.com.tr/turkiye/bahceliden-baskanlik-sistemi-cikisi,c1WeUw7SfUaRhJHd_4gJAQ (27.04.2017).
- Öğülmüş, S. (1991). *İçerik Çözümlemesi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 1-2, 24, 213-228. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/506/6144.pdf> (21.04.2017).
- Özarslan, H. ve Güran, S. M. (2015). *İletişim Araştırmalarında Çerçeveleme Paradigması: Son Döneme Ait Bir İnceleme*, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 4, 32-48.
- Parsak, M. (2012). *Parlamente, Başkanlık, Yarı Başkanlık Hükümet Sistemlerine Genel Bir Bakış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Hükümet Sistemi*, Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı. 1-24. http://tasav.org/usr_img/yayinlar/makaleler/shy_makale_1_hukumet_sistemleri_parsa_k_son.pdf (14.03.2016).
- Sabah. (10 Mayıs 2007). Anayasa değişikliği paketi kabul edildi. <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/05/10/haber,BB63A2F0C5114812B85DF34520DA7C36.html> (13.04.2017).
- Sabah. (11 Mayıs 2007). Teziç: rejim krizine yol açabilir. <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/05/11/haber,4ECA6D74A2404F67B76B50116AD00F12.html> (14.04.2017).
- Sezer, A. N. (2004). Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Yeni Yıl Mesajı. [https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari-ahmet-necdets-zer/1720/6491/yeni-yil-mesaji.html\(12.04.2017\)](https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari-ahmet-necdets-zer/1720/6491/yeni-yil-mesaji.html(12.04.2017)).
- TBMM (2007) *10.5.2007 Tarihli ve 5660 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ve Anayasanın 89 uncu ve 104 üncü Maddeleri Gereğince Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi ile Anayasa Komisyonu Raporu (1/1368)*. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss1433m.htm> (13.04.2017).

- TCCB. (2007). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 101, 102, 103, 104, 105, 106'ncı maddeleri*, https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanligi/gorev_yetki/ (12.04.2017).
- Terkan, B. (2007). *Basın Ve Siyaset İlişkisinin Gündem Belirleme Modeli Çerçevesinde Bir Analizi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17, 561-584.
- Turhan, M. (2012). *Anayasa Hukukunda Hükümet Sistemi Tartışmaları*, Liberal Düşünce, 66, 57-75.
- Uluşahin, N. (2011). *Türkiye’de Hükümet Sisteminin Niteliği ve Rejimin Başkanlık Sistemine Kaymasının Getireceği Tehdit ve Tehlikeler*. Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 3, 1, 29-38. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/hiad/article/viewFile/5000145196/5000132536> (11.04.2017).
- Waldahl, R. (1994). *Siyasal Tutumlar ve Kamuoyu*, İrvan, S. (Çev.), Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 1,2, 57-82.
- Yıldız, E. (2009). *Montesquieu’da Kuvvetler Ayrılığı ve Özgürlük Problemi*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE.
- Yılmaz, S. (2013). *Başkanlık Sistemi; ABD, Türkiye’ye Örnek Olabilir mi?*, Yeni Türkiye Dergisi, 9,51, 617-635.
- Yüksel, E. (2007). *Kamuoyu Oluşturma ve Gündem Belirleme Kavramları Nerede Kesişmekte, Nerede Ayrılmaktadır*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1, 571-586.